

Alapította: Heimler Károly
Kiadja: a Soproni Szemle Alapítvány
Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

Szerkesztőbizottság:

ASKERCZ ÉVA, BIRCHER ERZSÉBET, CSAPODY ISTVÁN, DOMONKOS OTTÓ, GÖMÖRI JÁNOS, GRÜLL TIBOR, HÁRS JÓZSEF titkár, olvasó- és technikai szerkesztő, HORVÁTH ZOLTÁN, KÖRNYEI ATTILA, KUBINSZKY MIHÁLY, METZL JÁNOS, SARKADY SÁNDOR, TURBULY ÉVA

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Mollay Károly: A Kovácsok utcájának topográfiája (1379–1536)
III. rész

Mollay Károly: A Kovácsok utcájának topográfiája (1379–1536) III. rész

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Mollay Károly: A Kovácsok utcájának topográfiája (1379–1536)
III. rész / Várkerület 29. számú telek (11,5×55–51 m, 177 négyszögöl)

Várkerület 29. számú telek
(11,5×55–51 m, 177 négyszögöl)

1379-ben a felső-ausztriai Biberauból származó **Biberauer** (*pibrawer*) **Márton belvárosi** (Sópiac) **polgár** (I/1: 184; II/1: 145; II/2: 292–295) **feleségének** (*p`brawerin*) háza: *p`brawerin 1/2 haus* (I/1: 186)

A XV. század elejétől 1418-ban már tekintélyes belvárosi (Sópiac) polgárnak (II/1: 158) számító **Eilinsgrab György**¹⁸⁽¹⁾, aki 1426/27-ben és 1427/28-ban városbíró volt (II/6: 135). Halála (1428) után a Kovácsok utcai ház **édesanyjáé** (II/1: 43), 1433–1468-ig **fiáé, Eilinsgrab Egyed belvárosi** (Kolostor, majd Szt. György utca) **polgáré**. 1424-ben a háznak két adózó lakója van: Polzel (3 dénárfont) és Geirl Péter (6 dénárfont). Eilinsgrab György édesanyjára itt 1426-ban 1 kúf 12 akó, szolgáljára, Lénárdra 1 akó bordézmát vetnek ki. Györgynek 1427-ben a ház után két munkást kell állítania a védelmi munkákra. Édesanyjának 1430-ban három lakója (Pemstel Ulrik, János pék, Pobenperger) van, 1431-ben 10 1/2 akó a bordézmája, ugyanitt rója le bordézmáját Putten Lénárdnak (Várkerület 27. sz.) özvegye (3 1/2 akó). 1432-ben ismét a házban adózik Pemstel Ulrik (1 1/2 aranyforint), Polzel (40 bécsi dénár), továbbá Spiegel (80 bécsi dénár). Eilinsgrab Egyed itt rója le bordézmáját: 1 kúf 7 akó (1433), 21 akó (1435), 17 1/2 akó (1436); 1441-ben már a Szt. György utcában (II/3: 344). A háznak nagy pincéje volt, mert 1433-ban itt

rója le bordézmáját még a szomszéd házból Frank Simon (7 akó), a Rózsák utcájában (II/3: 43) lakó János takács (10 akó), a belvárosi (Mészárosok utcája) Maindel János mészáros (5 akó), a Szélmalom utcában lakó Rübendunst (1 1/2 akó) és a Kovácsok utcájában lakó (II/3: 43) János pék (6 akó). 1435–1437-ig lakója Lénárd csapos (*leytgeb, Schenkch*), akinek bordézmája 1 1/2 akó (1435), 1 akó (1436), a városnak nyújtott kölcsöne 1 forint (1436), adója 1 1/2 forint (1437). 1437–1440-ig itt lakik Rueger kőműves (60 dénár – 1 forint adó); 1437-ben még Keresztély varró (*nater*) 32 dénár adóval és András 20 dénár adóval; 1440–1442-ben itt adózik Weiß János varga (1440: 2 forint; 1941441: 1/2 akó bordézsma; 1442: 2 forint), aki ezt megelőzően a Kovácsok utcájában (II/3: 67: Várkerület 37. sz.) lakik (II/3: 92); 1440-ben György nyerges (1 forint), 1442-ben már a „középső” fürdőház előtti házban (Várkerület 21. sz.). 1441-ben itt rója le bordézmáját (7 akó) Herb Farkas belvárosi (Szt. György utca) polgár, továbbá a szomszédos házban (Várkerület 27. sz.) lakó Herberger Mihály (1 akó), aki 1442-ben a házba költözik (3 forint adó). 1442-ben még itt adózik Pechel (32 dénár) és az említett András (20 dénár). 1447-ben Péter vargára 1/4 akó (II/3: 384), a harmadik fertályban (II/3: 352) lakó Nußbaumer Jánosra 1 1/2 akó bordézmát vetnek ki. 1454-ben a házban adózik az említett János varga (10 dénársolidus), valamint Luck Miklós (6 dénársolidus), akinek 1456-ban már a Fövényvermen van háza (II/4: 37). 1456–1458-ig a házban adózik János borkorcsolyás (*vaszieher*): 1 dénárfont (1456), 10 dénársolidus (1457), 1 dénárfont (1458); 1457-ben még Schätzel Miklós kalapos (60 dénár) és János, az „alsó” fürdőház ruhatárosa (4 dénársolidus); 1458-ban még Taundel Miklós kalapos (1/2 dénárfont), aki 1456-ban még a szomszédos házban (Várkerület 27. sz.) lakott.

1459-re teljesen kicserélődnek a lakók: Wendel János 20 dénárfontnyi vagyona után 1/2 dénárfontot adózik, Strasser Farkas 4 dénárfont után 24 dénárt, Fülöp kalapos 5 dénárfont után 30 dénárt, Werfenring Miklós és a már említett Schätzel Miklós kalapos vagyon nélkül 60 dénárt, ill. 4 dénársolidust. 1461-ben is két vagyontalan és adómentes lakója van a háznak (Holla Péter, Mátyás). 1462–1468-ig állandó lakó viszont Neidhart ács: 60 dénár adó (1462, 1463, 1464), 4 dénársolidus (1466), 60 dénár (1468); 1468-ban még a vagyontalan Farkas varga (60 dénár), valamint Velber György (adómentes) és András szabó (7 dénárfont értékű vagyona után 56 dénár vagyoadó 34 dénár kereseti adó).

Az 1467. okt. 1-jén végrendelezett (II/1: 99) Eilinsgrab Egyed halála után testvéréé, **Eilinsgrab Farkas** ugyancsak belvárosi (1458-tól Szt. György utca) polgáré lesz ez a szülői ház. Ő viszont 1468. ápr. 21-én végrendelezik: a házat, *das haws albs neben dem Wegenhut* (Várkerület 27. sz.) *auch neben her Hannsen Neff* (Várkerület 31. sz.) **felesége, Anna, és leánya, Apollónia** örökölte (II/1: 107). Azután csak 1481-ben hallunk ismét a házról: ekkor az alsó-ausztriai Nöstachból származott **Nestacher Lőrinc belvárosi** (Sópiac II/6: 253) **polgáré**: a telekkönyvi meghatározás szerint Wegenhut Lénárd háza (Várkerület 27. sz.) mellett feküdt (Gb. 6^r, azaz 30. sz.). 1489-ben még az övé, 1490-től az **özvegyé** (II/5: 22). A házban adózik Hermann varga: 1/2 forint (1488), 1/2+1/2 forint (1489); Pflug szabó özvegye: 1 forint (1488), 1+1/2 forint (1489), Bálint káplánnak, a várárokmenti Boldogasszony-kápolna Szent Kereszt oltára javadalmasának a nővére (1488: 2 forint), továbbá János szücs (1489: 1/4 forint). 1490-ben Nemschy 2 forintot adózik a házban, amelyet Nestacher Lőrinc özvegye elad, sőt 1492-ben sópiaci házat is (Gb. 7^r).

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Mollay Károly: A Kovácsok utcájának topográfiaja (1379–1536) III. rész / 1495-ben Eisner György belvárosi (Szt. György utca) vaskereskedőé (Pb. 9; Gb. 34v), Farkas szücs (1490: 1 1/2 forint), ill. 1505-ben Erhard szabó (1/4 195forint) és szolgája (1/4 forint) adóznak benne. Azután Eisner György fiáé, Eisner Kristófé lesz a ház, aki 1521. akt. 25-i végrendeletében feleségére, Zsófiára hagyta (II/1: 382). Zsófia asszony 1524. máj. 16-a után Ulrik pék felesége lesz (Gb. 212v, azaz 970.6. sz; 65^r, azaz 431., 434. sz.), Ulrik pék adója 1/2 forint

(1523, 1524, 1525). Zsófia asszony és Ulrik pék 1525. jún. 14-én Schüttwampel Farkas és felesége javára telekkönyveztetik a házat in der schmidgassen Zwischen matthesen (Várkerület 27. sz.) schätt vnd her Andre Beneficiaten hewsern (Várkerület 31. sz.) gelegen, de eladás esetére az elővételi jogot (die erst anfailung) fenntartják maguknak (Gb. 65r, azaz 434. sz.). A ház már jan. 16-án is a vevő nevéen szerepel (Gb. 64v, azaz 429. sz.). 1527. júl. 15-én és 1528-ban Schlesinger Gáspáré (Gb. 71v–72r, azaz 470. sz.), aki 1527 elején még Rózsák utcai házában adózik, 1528-ban a Széplaki utcába (Schlippergasse) költözik (II/6: 316). A Kovácsok utcájában levő háza egyik vejének, Zeiner Kristóf Keresztélynek (II/2: 61) tulajdonába kerül; 1532-ben már másik veje, Jakab kötélgyártó (saller) lakik benne (Gb. 103v, azaz 614. sz.). Schlesinger Gáspár 1528-ban 8 forintot adózik a házban (lakója, János borbély 1 forintot), bordézmája 10 akó (lakójáé 1/2 akó); Zeiner Kristóf adója 5 forint (1530), Jakab kötélgyártóé 5 dénársolidus (1533), 1/2 forint (1534). Jakab kötélgyártó az 1532. évi mustrán hosszú nyársat és kézzipuskát mutat be. Az 1536. évi házösszeírásban János borbély nevéen szerepel: Hannss palbierer ain halb hauss (SSZ. 1959, 353).

1495-ben **Eisner György** belvárosi (Szt. György utca) vaskereskedő (Pb. 9; Gb. 34v), Farkas szücs (1490: 1 1/2 forint), ill. 1505-ben Erhard szabó (1/4 195forint) és szolgálja (1/4 forint) adóznak benne. Azután Eisner György fiáé, **Eisner Kristófé** lesz a ház, aki 1521. akt. 25-i végrendeletében **feleségére, Zsófiára** hagyta (II/1: 382). Zsófia asszony 1524. máj. 16-a után Ulrik pék felesége lesz (Gb. 212v, azaz 970.6. sz; 65f, azaz 431., 434. sz.), Ulrik pék adója 1/2 forint (1523, 1524, 1525). Zsófia asszony és Ulrik pék 1525. jún. 14-én **Schüttwampel** Farkas és felesége javára telekkönyveztetik a házat in der schmidgassen Zwischen matthesen (Várkerület 27. sz.) schätt vnd her Andre Beneficiaten hewsern (Várkerület 31. sz.) gelegen, de eladás esetére az elővételi jogot (die erst anfailung) fenntartják maguknak (Gb. 65f, azaz 434. sz.). A ház már jan. 16-án is a vevő nevéen szerepel (Gb. 64v, azaz 429. sz.). 1527. júl. 15-én és 1528-ban **Schlesinger Gáspáré** (Gb. 71v–72f, azaz 470. sz.), aki 1527 elején még Rózsák utcai házában adózik, 1528-ban a Széplaki utcába (Schlippergasse) költözik (II/6: 316). A Kovácsok utcájában levő háza egyik vejének, Zeiner **Kristóf Keresztélynek** (II/2: 61) tulajdonába kerül; 1532-ben már másik veje, **Jakab kötélgyártó** (saller) lakik benne (Gb. 103v, azaz 614. sz.). Schlesinger Gáspár 1528-ban 8 forintot adózik a házban (lakója, **János borbély** 1 forintot), bordézmája 10 akó (lakójáé 1/2 akó); Zeiner Kristóf adója 5 forint (1530), Jakab kötélgyártóé 5 dénársolidus (1533), 1/2 forint (1534). Jakab kötélgyártó az 1532. évi mustrán hosszú nyársat és kézzipuskát mutat be. Az 1536. évi házösszeírásban János borbély nevéen szerepel: Hannss palbierer ain halb hauss (SSZ. 1959, 353).

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Mollay Károly: A Kovácsok utcájának topográfiája (1379–1536) III. rész / Várkerület 31. számú telek (18,5×52–41 m, 285 négyszögöl)

Várkerület 31. számú telek (18,5×52–41 m, 285 négyszögöl)

Itt volt az ún. „alsó” fürdőház; 1379: *nidrer padstuben 1/2 haus* (I/1: 186). Ez **Geirl Jakab belvárosi** (Szt. György utca) **kereskedő** tulajdonában volt, aki 1400. nov. 3-i végrendeletében, feleségének, Erzsébetnek hozzájárulásával megalapította a Szt. György-kápolna Szt. Anna-oltárjavadalmát: misealapítványra hagyta *mein padstuben in der Smydgassen zwischen dem pairischen pecken* (Várkerület 33. sz.) *vnd des Piberawer* (Várkerület 29. sz.) *gelegen*, az oltárjavadalomnak pedig egyéb ingatlanok (három szőlő, két szántó) mellett *den ganczen rayn zenagst mir, das man den pawen schol czwain phaffen, di da ir wonung darynn haben schullen* (II/1: 145). Itt a *rayn* 'Rain; üres háztelek' a Várkerület 31. számú telkének az Ikva-patak felőli végében álló „alsó” fürdőház előtti, üres telekrészt jelöli. A végrendelkező

akarata szerint ezen az üres telekrészen két káplánnak lakásául szolgáló házat kellett felépíteni. Az egyik káplán a Szt. Anna-oltár javadalmasa volt, a másik – amint ez a későbbiekből kiderül – a Szt. Mihály-plébániatemplom Tizenkét apostolok-oltárának javadalmasa. Ebből az is következik, hogy az utóbbi oltár, amelyet mint a kereskedők és a kalmárok oltárát először 1423-ban említenek (II/1: 27), már 1400-ban is megvolt.

1961. Az „alsó” fürdőház a XV. század első felében, sőt azon valamivel túl is, a Szt. Anna-oltárjavadalomé. 1475 tájáról való az az összeírás, amely felsorolja a javadalomhoz tartozó szőlőket, szántókat, adókat (II/6: 439–440). Az ingatlanok között nem szerepel az „alsó” fürdőház, ekkor tehát már nem volt az oltárjavadalom birtokában. Mivel addig a fürdőház bérlői a bért az oltárjavadalom javadalmásának fizették, elsősorban a fürdőházhoz tartozó lakóépület lakóit, a fürdőmestereket, kevésbé a fürdőház alkalmazottait ismerjük. 1424–1426-ig itt lakik Farkas pék (1424: 1 dénárfont adó), Farkas bábsütő (1424: 1 dénárfont, *similiter vinum*), György varga (1424: 1/2 dénárfont), ill. Farkas kalmár (1426: 4 1/2 akó bordézsma; II/2: 342), itt rója le bordézsmaját a szomszéd (Várkerület 33. sz.) házban lakó Lajos szűcs. 1427-ből ismerjük Miklós fürdőmestert (II/6: 135). 1429-ben itt vetik ki a bordézsmaát Körmendi (*Gürment*) Lénárd özvegyére (5 1/2 akó), nála még a belvárosban (Mészárosok utcája II/2: 365) lakó Sperrer Tamásra (8 akó), Koller Istvánra (1 1/2 akó; II/2: 353) és itt lakik János pék (1429: 4 1/2 akó bordézsma; 1431: 2 akó; 1432: 2 arany adó; 1433: 2 arany városi kölcsönbe; 1435: 4 1/2 akó; 1436: 4 forint városi kölcsönbe; 1437: 6 forint adó; 1440-ben a belvárosi Új utcában szerez házat II/3: 217). 1430-ban Zwettler János pék inquilinusa, Keresztély böllér (*Palar*). 1433-tól itt lakik János, a városi lacikonyha vezetője (*kuchenmaister*): 1 arany városi kölcsönbe (1433), 3 akó bordézsma (1433), 2 1/2 akó (1435), 1 forint városi kölcsönbe (1436), 3 akó (1436), 2 forint adó (1437, 1440), 1/2 forint adó (1442). 1457-ből ismerjük János fürdőházi ruhatárost *Hanns abczieher der lenger*, aki ekkor a szomszédos (Várkerület 29. sz.) házban adózik. 1475 táján szerepel Mihály fürdőházi ruhatáros, aki a Tizenkét apostolok-oltárának tartozik (II/6: 339).

Ekkor az „alsó” fürdőház már nem volt a Szt. Anna-oltár tulajdonában, viszont ennek javadalmasai a Tizenkét apostol-oltár javadalmát is élvezték. Az „alsó” fürdőház a Felső-Ausztriából származott **Liligenhofer János** (utóbb a Szt. Mihály-plébániatemplom sekrestyése: GedB. 91; Pb. 15) birtokába került, aki eladja és 1492. jan. 11-én **Joachim Jakab** (Kolostor utca) és **Friedrich von Weissing** (Mészárosok utcája) **belvárosi polgárok** javára telekkönyvezteteti *die vnnntterpadstubm* (Gb. 18^v, azaz 136. sz.). Tőlük nyomban **Springinkle Frigyes fürdőmester** (utóbb a „felső” fürdőház bérlője) veszi át, de hamarosan, 1492. okt. 29-én **Alföldy Bálint** (Templom u. 2. sz.) **királyi harmincadosnak** adja el *Vnndern padStubm, der Nachper ist allerglaubigen seelen czech mit Jrm hawss*. Ugyanakkor rögzítik az ugyanazon a telken szomszédos, a Tisztítóhelyen szenvedő lelkek testvérületének (*allerglaubigen seelen czech, Aller selen zech, zecha animarum*) birtokában levő ház (röviden: zechhaus) jogait: az „alsó” fürdőháznak és a testvérületi háznak közös a kapuja, bejárata és a kútja, a testvérületi ház saját telekrészen szabadon építhet, lakói szabadon használhatják a fürdőház telkén levő árnyékszékét (*Secret, ha mliche gemach*). Minderről a testvérületnek hiteles, pecsétes oklevele van (Gb. 20^r, azaz 148. sz.)

197A Várkerület 31. számú telken tehát három ház állt: az Ikva-patak felőli végében még 1379 előtt épült az „alsó” fürdőház; előtte a röviddel 1400 után épült a Szt. György-kápolna Szt. Anna-oltára és a Szt. Mihály-plébániatemplom Tizenkét apostolok-oltára javadalmásának háza; a Kovácsok utcája felé egy lakóház volt, amelynek tulajdonosait és lakóit 1424-től kezdve ismerjük.

Az „alsó” fürdőház Geirl Jakabé (–1379–1400), aztán a Szt. Anna-oltárjavadalomé, amely a század

második felében – nyilván a városi tanács beleegyezésével – eladja. Tulajdonosait láttuk. Alföldy Bálint halála (1493) után, bizonyára kegyes adományként, a **soproni ferenceseké** lesz. Ők bérbe adták (1495: *vnter pader*; 1496: *Messrer in der untern batstuben mauerz 'egehn 1/2^c per 8 den.* II/5: 40, 52), gondnokuk szedte be az évi 1–1/2 dénárfont bért, így pl. 1518–1522-ig egy szappanfőzőtől, egy kalapostól, György borbélytól, egy tükészítőtől (II/5: 245, 247, 248), ő javíttatta meg 1/2 dénárfontért a cserépkályhát (II/5: 254). 1527-ben **Mur Gáspár tímár**, aki ekkor még apja, Mur István belvárosi (Mészárosok utcája) házában adózik 1/2 forintot (SSz. 1991, 71), 9 dénárfontot fizet le az „alsó” fürdőház vételárából a ferencesek gondnokának (II/5: 372), 1528-tól kezdve mégis a „középső” fürdőházban (Várkerület 23. sz.) adózik. Ezután a ferencesek hamarosan eladják, mert 1523–1526-ig **Nesslinger Gáspáré** (Gb. 60^v, azaz 404. sz.), aki itt is adózik: 3 1/2 forintot (1523, 1524), 3 forintot (1525), 1/2 akó bordézmát (1525; II/5: 352; II/6: 364, 377, 402). 1527-ben a belvárosban szerez házat (SSz. 1991, 71; Gb. 74^v, azaz 484. sz.), helyébe a volt „alsó” fürdőházba **György tímár** költözik, akinek adója 1 forint (1527), 1 1/2 forint (1528, 1530, 1532), 3/4 forint (1533), 1 1/2 forint (1534; SSz. 1991, 67, 171; 1993, 34, 267; 1983, 225; 1533., 1534. évi adójegyzék).

2. A Szt. György-kápolna Szt. Anna-oltára, ill. a Szt. Mihály-plébániatemplom Tizenkét apostolok-oltára javadalmának röviddel 1400 után épült házáról; a javadalmasokról csak 1424-től kezdve értesülünk. 1424-től kezdve **Winter János** káplán (róla Házi Jenő egyháztörténete nem tud) lakója a magyar (*Vnger*) János (*Jenusch*), akinek adója 5 dénárfont (1424), 6 arany (1432); utóbbit gazdája, Schaffer Erhard (Várkerület 33. sz.) fizeti ki; 1427-ben 3 munkást kell kiállítania a védelmi munkálatokhoz, 1429-ben a helyén az iskolamester van 11 akó bordézmával, ezért János gazdájánál 5 akó bordézmát ró le; özvegye is oda költözik. 1431–1440-ig szerepel **Márton káplán** (róla Házi Jenő egyháztörténete nem tud), aki 1 akó (1431), 3 akó (1433), 1 1/2 akó (1435) bordézmát ró le és 1440-ben saját vagyona után 1 forint adót fizet. Mellette van **Miklós káplán** (1431: 1 1/2 akó), és **Mátyás káplán** (róluk Házi Jenő egyháztörténete nem tud) 8 akó bordézmával (1433), **Mihály káplán** (róla Házi Jenő egyháztörténete nem tud) 7 akó bordézmával (1435) és **Winter Márkus káplán** (róla Házi Jenő egyháztörténete nem tud) 4 1/2 akó bordézmával (1436). 1431-ben itt rója le bordézmáját Scherer (*Rasoris*) György káplán (2 akó), 1436-ban (1/2 akó) Nesel káplán (*presbiter*), akinek a 198Rózsák utcájában van a háza (II/3: 68). 1447–1449-ig szerepel **János káplán** (1447: 4 akó bordézsma; GerB. 62).

A Szt. Anna-oltárjavadalomnak a városi tanács a kegyura, mivel 1465. márc. 2-án a vorauai (Stájerország) prépost a városi tanács engedélyét kéri, hogy Neff (*Nefner*) **János oltárospapjukat** (*alltтарisten*) Szt. Iván napjától (jún. 24.) számított egy esztendőre engedjék el Vorauba, mivel ott nagy paphiány van (1/5: 165). Neff János 1466. máj. 6-án mindenesetre Sopronban van és végrendeleti tanúként szerepel (II/1: 184). Saját vagyona nem volt, ezért nem fordul elő az adó-, bordézsma- és vagyonyjegyzékekben. Még 1481-ben és 1489-ben említik a javadalmas házban (Gb. 5^r, 16^r, azaz 25., 121. sz.). Utódja 1491. dec. 20-tól **Plechler János káplán** (II/5: 35), aki 1496-ban 2 1/2 akó bordézmát ró le, és 1502. ápr. 18-án városplébános lesz (II/1: 139). Az oltárjavadalomban utódja 1502–1506-ig **Aunpeck Pál káplán** (róla Házi Jenő egyháztörténete nem tud; Gb. 37^r, azaz 274. sz.), majd Zehentner Egyed mészárosnak (Szt. György utca) testvére, az alsó-ausztriai Sitzendorf faluból pályázó **Zehentner János káplán**, akinek 1505. febr. 21-i reverzálisából (GerB. 1433; képe: SSz. 1991, 11) kiderül, hogy mindkét javadalmat élvezte. 1507. nov. 11-én végrendelezik (II/1: 305–306), de nem hal meg, viszont a végrendeletből megtudjuk, hogy könyvei is voltak. Betegsége miatt testvére, Egyed vállalta eltartását (GerB. 112–113), 1512–1516 között mindketten áttelepültek Bécsújhelyre (GedB. 168). Zehentner Jánost **Mátyás káplán** követi mindkét javadalomban, reverzálisában azonban nem maradt fenn. 1520. nov. 11-én 5 dénárfont kikölcsönzött tőkét fizetnek vissza neki, amit egy másik polgár rögtön fel is vesz (Gb. 129^r, azaz 708. 1–2). 1522-ben halt meg: szept. 8-án

Moritz Pál kalmár kiadott üzleti könyvének tanúsága szerint 3 1/2 rőf vásznat ad el Mátyás káplán szemfedőjéhez (3^r). Utódja, **Steuber András káplán** már nov. 18-án szerepel Moritz Pál adószái között (3^r). Az ő reverzálisa sem maradt fenn, de szerepel a javadalmas házban, ahol évente 2–7 akó bordézsma-t vetnek ki rá (Gb. 65^r, azaz, 434. sz.; II/5: 382; II/6: 402, 431; SSz. 1992, 67; 1534. évi bordézsma-jegyzék), mert többek között volt saját Spornsteiner-szőlője (II/2: 25). Az 1532. évi mustrán nyársat, hosszú kardot és rövid cseh kardot mutatott be (SSz. 1983, 221). Az 1536. évi házösszeírásban mint *Her Andre* szerepel, házának nagysága nélkül. 1539-ben halt meg. Utódja az akkor még Sopron vármegyei Csepregről pályázó **Csapó Tamás** káplán lett, aki reverzálisát 1539. febr. 21-én írta be a Papi könyvbe (Pb. 821–822; képe: SSz. 1991, 12).

3. A telek Kovácsok utcai végében álló lakóház 1424-ben a Szentmargitbányáról (ma: St. Margarethen Burgenlandban) betelepített **Frank Simoné**. Adója 4 dénárfont (1424), 2 arany (1432), 1 1/2 forint (1437); bordézsma-ja 5 akó (1426), 4 1/2 akó (1429), 1 akó (1435), 2 1/2 akó (1436). 1433-ban 1 arany, 1436-ban 1 forint városi kölcsönt vetnek ki rá. Lakói: Vencel (*Wenusch*) szücs (1424: 1 dénárfont adó; 1426: 1 akó bordézsma), aztán a Várkerület 21. sz. telken találjuk; itt rója le bordézsma-ját a Hátulsó utcában (II/2: 355) lakó Farkas (1426: 4 1/2 akó; 1429: 5 akó), az első fertályban (II/2: 199319) lakó Kunter János (1426: 2 1/2 akó), a szomszédos (Várkerület 33. sz.) házban lakó Mihály varga (1429: 5 1/2 akó), az első fertályban lakó János takács (1431: 2 1/2 akó; 1436: 1 1/2 akó); a Mészárosok utcájában lakó (II/3: 79) Klaindel János mészáros (1435: 3 1/2 akó); a negyedik fertályban (II/3: 74) lakó Pferschachkern János (1436: 4 1/2 akó) és a Szt. Mihály utcában lakó Lust János (II/3: 31) özvegye (1 1/2 akó). 1430-ban Frank Simon inquilinusa Miklós (*Nicolae*); 1432-ben lakója az említett Mihály varga (10 solidus bécsi dénár) és Mur Péter.

Várkerület 31. szám (fotó: Németh Ferenc)

1447-ben a **Tisztítóhelyen szenvedő lelkek testvérülete** (*zecha animarum*) elöljárójának, Alt Miklós péknek Szt. György utcai házában (II/3: 382) rója le bordézmáját, aztán megveszi Frank Simon házat, 1454-től már itt (*Allerselen zech, Zech der glaubigen selen, zechhaus, in domo zecha animarum, Zechhaus der glaubigen selen*) rója le adóját: 3 dénárfontot (1454), 2 dénárfontot (1456, 1457, 1458, 1459), 1 dénárfontot (1461, 1462, 1463), 1 1/2 dénárfontot (1464), 2 1/2 dénárfontot (1466), 10 dénársolidust (1468; vö. még GerB. 97). A háznak általában két lakója volt, akik a házat csak átmeneti szállásnak használták, ezért szinte évről-évre változtak. Így 1454-ben Lőrinc kötélverő (2 dénárfont adó), aki 1442-ben még az Új utcában lakik (II/3: 357), 1458-ban pedig a Fövényvermen [200](#)(II/4: 67), ahol a Szt. Mihály-plébániatemplom sekrestyése lesz (II/4: 118, 136); továbbá Rais Lőrinc szabó (10 dénársolidus adó). Az első házat (1457: *Domus Smukel cum pertinenciis* II/4: 45) örököl és oda költözik (II/4: 67); a másik megszerzi Pál irhakészítő házat a második fertály elején (II/4: 32; ma: Várkerület 5. sz.). 1456-ban csak egyetlen lakó van, Weiß János varga (adója 10 dénársolidus), aki 1456-ban már a Pfendel-házban (Várkerület 35. sz.) lakik (II/4: 42). 1457-ben a házban találjuk István tímárt (adója 6 dénársolidus) és Hola Pétert (adója 32 dénár): az első a Pócsi utcából költözött ide (II/4: 12), innen az Ikvahídra távozik (II/4: 64). 1458-ban a Modorból jött János piaci árus (*fragner*) és Hartperger Jakab adóznak itt 32–32 dénárt: az első a szomszédos házból (Várkerület 33. sz.) jött (II/4: 42) és az utca első házába (Várkerület 5. sz.) ment (II/4: 131). 1459-ben András szabót és Zochman Tamás vargát találjuk a házban: vagyonukat 20, ill. 10 dénárfontra becsülik, vagyonadójuk 4, ill. 2 solidus, kereseti adójuk 6 dénár,

ill. 2 solidus. Az első az előző évben még a közeli Pfendel-házban (Várkerület 35. sz.) lakik (II/4: 64), de 1461-ben már saját háza van a Fövényvermen.(II/4: 155). A második 1461-ben már a negyedik fertályban adózik (II/4: 158). 1461-ben három lakója van a háznak: Kálmán bognár (adómentes), Hueter Fülöp (32 dénár) és Haiden Wildpold (60 dénár). A bognárnak 1459-ben az Újteleki utcában van háza (II/4: 114), 1462-ben máshol lakó a Kovácsok utcájában (Várkerület 13. sz.; II/4: 169); Hueter Fülöp 1459-ben a szomszédos (Várkerület 29. sz.) házban (II/4: 116), 1462-ben pedig a negyedik fertályban lakó (II/4: 175); Haiden Wildpoldnak 1459-ben még a Hátulsó utcában van háza (II/4: 124), 1462-ben lakó az első fertályban (II/4: 168). 1462-ben a testvérületi ház lakója Schwarz János varga (60 dénár) és visszajött lakónak a már ismert András szabó (6 solidus): az elsőnek 1461-ben még a Fapiacon van háza (II/4: 158), 1463-ban lakó a volt házában (II/4: 189); András szabó 1463-ban (22 dénárfont vagyon, 88 dénár vagyonadó, 60 dénár kereseti adó) és 1464-ben (2 dénár híján 5 solidus) a testvérületi ház egyetlen lakója. 1465-ben Osvát varga (4 solidus) és Huenrer Jakab (32 dénár) laknak a házban: az első 1464-ben a Kovácsok utcája és az Ikvahíd sarkán (1. sz.) lakik (II/4: 221), 1466-ban a Széplaki utcában (II/4: 277). 1466-ban az újonnan jött Vencel íjgyártó számszeríjat (*armst*) ad adóba, 1468-ban már özvegye lakik adómentesen a házban.

Aztán a testvérület eladja a házat, *Zenachst herrenn Hamnsen Nefenn* (Várkerület 31. sz.) *vnd petern Seinreichs* (Várkerület 33. sz.) *Hewser gelegen*, amelyet 1481. szept. 3-án telekkönyveznek **Vaschang János** nevére (Gb. 5^r, azaz, 25. sz.). Vaschang János itt adózik 7 forintot (1488), 7 + 5 forintot (1489); 1490-ben azonban már a belvárosban, a Kolostor utcában van háza (II/5: 22, 25). A testvérületi házat **Bock Miklósnak** a belvárosból (II/5: 11) ideköltözött **özvegye** és lakói foglalják el. A testvérület azonban továbbra is itt tartja a borát, itt rója le bordézsmaját; vö. 1496: *Im zechhaws beym vnderen pad die zech II 1/2 vrn* (II/5: 71, 75), pedig a ház már 1493-ban **Gáspár halászé és feleségéé, Magdolnáé** (Gb. 21^r, azaz 159. sz.), akiknek javára az előző tulajdonos, **Rumpf 201 Pál** 1504. márc. 18-án telekkönyvezteti a házat, *Nachber ist Her Paulens Awnpekh Beneficium* (Várkerület 31. sz.) *Vnd Steffan pekh* (Várkerület 33. sz.; II/5: 40, 168). Gáspár halász a testvérület miatt 1496-ban borát kénytelen a belvárosban (Mészárosok utcája) tartani (3/4 akó bordézsma II/5: 74; vö. még II/5: 86, 125, 143, 151), bár Rorer Tamás és egy öntő a Kovácsok utcájában rója le 3/4 akó bordézsmaját.

1523–1526 között nemcsak az „alsó fürdőház”, hanem a volt testvérületi ház is **Nesslinger Gásparé**, aki a két házat, amint láttuk, **György tímárnak** engedi át. Az 1536. évi házösszeírásban a két ház együttesen szerepel: *Georg ledrer ain ganntz hauss* (SSz. 1959, 353). A volt testületi ház tehát szintén **1/2 haus** volt. A javadalmas ház nagyságát, amint láttuk, nem ismerjük: valószínűleg 1/4 nagyságú lehetett, mint a Várkerület 35. sz. alatti javadalmas ház.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Mollay Károly: A Kovácsok utcájának topográfiája (1379–1536) III. rész / Várkerület 33. számú telek (15×41–34 m, 170 négyszögöl)

Várkerület 33. számú telek (15×41–34 m, 170 négyszögöl)

1379-ben a telken csak egy ún. **parasztpék háza** áll: *payrisch pekch 1/2 haus* (I/1: 186). 1424-ben már két házat találunk.

1. Az első ház **Wolgemut** péké. Adója 3 dénárfont (1424); bordézsmaja 4 akó (1426); 1427-ben a védelmi munkálatokhoz két munkás kiállítására kötelezik. 1429-ben már özvegye rója le a 1 1/2 akó bordézsmaát (vö. még II/2: 341). A ház lakói: Tagäffel András pék (1424: 6 dénársolidus adó). 1426-ban itt rója le

bordézmáját (1 akó) az a parasztpék, aki a Várkerület 25. sz. telken lakik; továbbá Miklós (2 akó), aki a papi testvérület (*fraternitas presbiterorum* II/2: 354) prépostjának (*brobst*) házában lakik, ezért azonosnak tartjuk az itt 1424-ben *Nicopeschel* néven adózó személlyel (II/2: 331); Zecherl Pál (1 1/2 akó), aki a Wieden lakója (II/2: 328). Az özvegnél 1429-ben a negyedik fertályban (II/2: 331) lakó Besinnswol Péter (2 akó), Lang István szabó (1 1/2 akó), az említett parasztpék (3 1/2 akó), a Nezsiderből (ma: Neusiedel am See) való Márton pék (2 akó) és György szabó (1 akó). 1431-ben az említett Márton pék (0 akó), Kurz Márton pék (2 akó) és Kurz Pál kádár (5 akó): az első még Alt Miklós pék várárokmenti házában is 1 1/2 akó bordézmát ró le (II/2: 320), a második a Wieden lakója (II/2: 328), a harmadik az említett Alt Miklós pék házában még 2 akó bordézmával szerepel.

1432-ben az özvegy ugyan még 1 arany adót fizet, a ház azonban már 1430-ban az említett nezsideri **Márton péké**, aki 1432-ben 10 solidus bécsi dénárt adózik. Lakói: Mátyás pék (1432: 40 bécsi dénár adó) és Jakab késgyártó (0 adó) Márton pék bordézmája 9 akó (1433), 4 akó (1435), 4 1/2 akó (1436), 1436-ban 2 forint városi kölcsönt vetnek ki rá, 1437-ben 3 forint adót. Nála rója le bordézmáját az említett Kurz Márton pék (1433: 6 akó), az említett György szabó (1433: 1 1/2 akó), Taundel bábsütő (1 akó) és Besinnswol Lénárd káplán, a Szt. György-kápolna Gyertyaszentelő Boldogságos Szűz-oltárának javadalmasa (1433: 1 1/2 akó; I/3: 88; 1436: 4 1/2 akó); továbbá Mur Péter (1435: 5 akó), **202**akinek a belvárosban (Szt. György utca II/6: 140) volt ugyan háza, 1436-ban az özvegye szerepel itt, a Kovácsok utcájában 7 1/2 akó bordézmával. A Kovácsok utcai ház 1440-ben már azé a **Säuberlich Miklósé**, aki Mur Péter belvárosi házat (II/3: 215; ma a Caesar-ház egyik fele) is megszerezte.

2. A másik ház 1424-ben **Säuberlich Lénárdé**, aki az első fertályban (Újteleki utca II/2: 318) adózik. A Kovácsok utcájában bordézmája 19 akó (1426); ugyanitt a védelmi munkálatokhoz 4 munkás kiállítására kötelezik (1427). Lakói: Lajos szücs (1424: 1 dénárfont adó), aki 1426-ban a szomszédos (Várkerület 31. sz.) házban tartja a borát; Puffer Miklós parasztpék (1424: 4 dénárfont adó) és Mendel kapás (1424: 60 dénár adó). 1426-ban nála rója le dézsmáját a veje, Farkas kádár (3 1/2 akó), az első fertályban (II/2: 350) lakó István kádár fia. 1427-től a házban lakik Erhard városgazda (*schaffer*): 1427-ben a védelmi munkákhoz két munkás kiállítására kötelezik; (1429: 13 akó bordézsma; 1437: 0 adó); 1429-ben itt rója le bordézmáját a szomszéd (Várkerület 31. sz.) házból már ismert magyar János (*Vngriſch Jenusch*: 5 akó), továbbá Schöngat György (1 1/2 akó), akinek a Szélmalom utcában (II/2: 324) volt háza, valamint az első házból már ismert Zecherl Pál (1 1/2 akó). 1430-ban Säuberlich Lénárd inquilinusai Mihály varga és Pachel.

1431-ben Säuberlich Lénárdot törlik a bordézsmajegyzékből: helyette ekkor már testvére, Säuberlich Miklós rója le a 12 akó bordézmát (ezenkívül belvárosi, Szt. György utcai házában még 4 akót), ugyanakkor az említett Mihály varga 3 akót. Säuberlich Miklós a belvárosban lakik. A Kovácsok utcai házban egyik rokona (*frewndt*) 1432-ben 6 aranyat adózik, továbbá Gemütskorn (2 forintot) és Sperrer Tamás (2 1/2 aranyat). Säuberlich Miklós bordézmája 1435-ben 22 akó, 1436-ban 14 akó! 1433-ban a házban rója le 4 1/2 akó bordézmáját a Tisztítóhelyen szenvedő lelkek testvérülete (*zecha animarum*), valamint 4 akóját a kereskedők, kalmárok és árosok testvérülete (*zecha apostolorum*). Utóbbinak ekkor nyilván Säuberlich Miklós volt az elöljárója, az előbbinek pedig a még mindig a házban lakó Erkhart városgazda (1433: 2 arany a városi kölcsönbe; 1433: 13 akó bordézsma; 1436: 3 forint a városi kölcsönbe; 1437: 0 adó; 1440-ben a belvárosi Új utcában II/3: 217). 1433-ban a ház másik lakójára, az említett Mihály vargára 1 arany városi kölcsönt szabnak ki (1435-ben már özvegyére vetik ki a bordézmát a belvárosi Szt. György utcában). 1435-ben a házban 8 1/2 akó a bordézmája Säuberlich Osvátnak, aki alighanem azonos az 1432-ben említett rokonnal; továbbá 1/2 akó a szomszédos (Várkerület 31. sz.)

házból ismert magyar János itt lakó kofa özvegyének (*Jenuschin vidua*), még 1436-ban is; 1437, 1440: 1 forint adó. 1436-ban Erhard városgazdán kívül a házban lakik még István kádár (2 forint a városi kölcsönbe), akit a következő évben már a Várkerület 35. sz. telken találunk (II/3: 67), továbbá Trager János varga (1436: 2 akó bordézsmá; 1437: 1 forint; 1440: 3 forint; 1442: 2 forint adó, 1447-ben a belvárosi Kolostor utcában II/3: 383). 1437-ben költözik a házba Rosenbrecher Konrád (1437: 32 dénár; 1440: .30 dénár; 1442: 20 dénár adó), valamint Péter szücs (1437: 1/2 forint adó), akit 1440-ben már a Rózsák utcájában (II/3: 207) [203](#) találunk. 1437-ben az említett Erhard városgazdának lakója néhai Strauß N. özvegye (20 dénár adó). 1440-ben a házba költözik a Kolostor utcából (II/3: 80) Ulrik szücs (1 forint adó), az első fertályból (II/3: 65) egy tolltisztító özvegye (*federschütterin*, 1440: 30 dénár; 1442: 20 dénár adó), 1442-ben még a házban lakik Reuter Keresztély kesztyűs (60 dénár adó), aki a belvárosi Mészárosok utcájából (II/3: 215, II/6: 143) költözött ide; valamint Rot János (60 dénár adó). 1447-ben a háztulajdonoson kívül itt rója le bordézsmáját Schadendorfer Miklós belvárosi (Szt. György utca II/4: 356) polgár (2 1/2 akó) és a Rózsák utcájában lakó (II/3: 342, 348, 368) Lénárd csapos (*leitgeb*: 1/4 akó).

3. 1440-től tehát a telek mindkét háza Säuberlich Miklóssé, aki 1454-ben végrendelezik: végrendeletét özvegye, Anna nov. 18-án mutatja be a városi tanácsnak (II/1: 74). A Kovácsok utcai ház azonban az azévi adójegyzékben már János pék nevében van, akit a Várkerület 31. sz. telekről, majd a belvárosi Új utcából ismerünk (II/3: 217, 343, 344). Adója 4 dénárfont (1454), 3 dénárfont (1456). Lakói: Henrik molnár (1454, 1456: 1-1 dénárfont adó), akinek özvegyét 1465-ben a szomszédos (Várkerület 35. sz.) házban találjuk (II/4: 265); Steirer Tamás (1454: 60 dénár; 1456: 4 dénársolidus adó); Mihály szabó (1454: 60 dénár), aki 1457-ben már a belvárosi Kolostor utcában adózik (II/4: 53); István borkorcsolyás, aki 1456-ban adómentes. János pék 1457-ben ismét az Új utcában van (II/4: 53), helyét a Kovácsok utcájában **Tamás pék** foglalja el, akit az előbb említett Steirer Tamással azonosítunk (8 dénársolidus); lakói Maurer János piaci árus (*fragner*: 8 dénársolidus), aki 1458-ban már a szomszédos (Várkerület 31. sz.) házban adózik (II/4: 64); továbbá Strasser János (32 dénár).

1458-ban Tamás pék helyét a valamelyik ausztriai Gießhübl faluból betelepült **Gießhübler Pongrác** foglalja el, akinek ekkor a Rózsák utcájában (II/4: 64) is van háza. Adója 6 dénárfont (1458), 3 solidus 15 dénár vagyonadó + 4 1/2 dénársolidus kereseti adó az ipara (*hantwerch*) után (1459), 1 dénárfont (1461), 4 dénársolidus (1462), vagyonát 1459-ben 137 1/2 dénárfontra értékelik. Lakói: az említett Maurer János piaci árus (1458: 1 dénárfont adó), 1459-ben már Várkerület 5. sz. alatt adózik (II/4: 131), továbbá egy János pék (12 dénársolidus adó); 1459-ben Mihály szabó (3 dénársolidus adó) a Várkerület 21. sz. -ből, 1461-ben már lakó az Új utcában annál a János péknél, aki 1454–1456-ig volt a Kovácsok utcai ház tulajdonosa (II/4: 163); 1461-ben Neidhart ács (60 dénár adó) és Lénárd borbély (adómentes). Neidhart 1463-ban a Várkerület 29. sz. alatt adózik (II/4: 183, 197), Lénárról többé nem hallunk. A háztulajdonos belvárosi (Szt. György utca) lakó lesz (II/4: 192, 206).

1463-tól **Seinreich Péteré** a ház. Adója 1 dénárfont (1463, 1464), 2 dénárfont (1466), 12 dénársolidus (1468); ingatlan vagyonának értékét sem az 1463., sem az 1468. évi vagyonjegyzék nem közli. 1481-ben már belvárosi (Mészárosok utcája) polgár (II/6: 253), ott is lakik, de a Kovácsok utcai házat is megtartja (Gb. 5^r, azaz, 25. sz.) Lakói: Graf Kálmán pék (1463: 60 dénár; 1464: 6 dénársolidus; 1465: 1 dénárfont; 1466: 12 dénársolidus; 1468: 8 dénárfont vagyon után 64 dénár vagyon-adó + 5 solidus 26 dénár kereseti adó; 1474. jan. [204](#)14-én mutatja be a tanácsnak feleségének, Katalinnak 1473. nov. 26-i végrendeletét II/1: 119). Lakó még Füders piaci árus (*fragner*; 1463: 60 dénár adó), Vid (1465: 32 dénár adó).

Seinreich Péter 1483-ban végrendelezett: özvegye, Margit a végrendeletet 1484. jan. 30-án mutatta be a tanácsnak. Seinreich Péter ekkor tehát már nem élt. A Kovácsok utcai házat fele-fele részben fiára,

Seinreich Rupert káplánra és közjegyzőre (II/1: 219, 228), valamint **leányaira** hagyta (II/1: 129). Az örökösök a házat **Tanpeck Mihálynak** adták el. Adója 6 forint (1488), 6 + 4 forint (1489), 4 forint (1490). 1493. nov. 29-én telekkönyvezteteti a házat *in der Schmidgassen czwischen der erbenn Gorgen von paungarten* (Várkerület 35. sz.) *vnnd Caspar vischer* (Várkerület 31. sz.) *hewser gelegen* (Gb. 21^r, azaz 159. sz.) a Kismartonból származó **Herzenhaimer Kristóf és felesége, Borbála** javára. Herzenhaimer adója 3 forint (1495), 1 forint (1498, II/5: 77). 1496-ban nála rója le bordézmáját (1 akó) Springinklee Frigyes, a „felső” fürdőház (Várkerület 19. sz.) bérlője.

1505–1531-ig **István pék** a ház tulajdonosa, akinek a javára azonban csak 1523. jún. 26-án telekkönyveztetik a házat az előző tulajdonos örökösei, ill. néhai Schönggrundtner István kismartoni (Eisenstadt) plébános örökösei (Gb. 60^v, azaz 404. sz.). Adója 1/2 forint (1505), 1 forint (1523, 1524), 1/2 forint (1525), 1 1/2 forint (1527), 2 forint (1528), 1 1/2 forint (1530), bordézmája, bora nincsen, de nála rója le bordézmáját a Fövényvermen lakó (II/5: 378) Schaden Márton (1525: 4 akó; 1526: 6 akó) és Kálmán tímár (1526: 1/2 akó), aki az első fertályban, apjánál, Péter tímárnál lakott (II/6: 377), majd István pékhez költözött (1527: 1 1/2 forint adó). 1505-ben lakója volt egy ácskapocskészítő özvegye (*khlampherin*: 1/4 forint adó).

1532–1533-ban **Bauer László** kalmáré a ház (1532: 2 forint; 1533: 1 forint adó). Lakója: Erhard özvegye (1533: 1/8 forint adó). Bauer László özvegyét, Benignát **Hummel Kristóf iskolamester** vette el feleségül, s 1534-ben már ő adózik a házban 2 forintot és szolgáltatja be az 5 1/2 akó bordézmát. Az 1536. évi házösszeírás szerint a telken álló két ház összesen tett ki egész házat: *Christoph Humel ain ganntz haus* (SSz. 1959, 353). Vö. még Házi i. m. (*polgárcsaládok*) 6765. sz.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Mollay Károly: A Kovácsok utcájának topográfiája (1379–1536) III. rész / Várkerület 35. számú telek (14×34–27 m, 111 négyszögöl)

Várkerület 35. számú telek (14×34–27 m, 111 négyszögöl)

A telek háztulajdonosaival már foglalkoztam: vö. SSz. 1994, 43–60. Ezeket az adatokat most kiegészítem.

1379-ben: *Jacob stichnbinchl mit seiner hofstat V virtail* (I/1: 186). **Stichenwinkel Jakab belvárosi** (Fő tér I/1: 184) **kereskedőé** a telken álló nagyobb, egész nagyságú és ehhez épült kisebb, 1/4 nagyságú ház. A Kovácsok utcai két ház 1403-ig maradt a Stichenwinkel-család tulajdonában. A családfő, ill. özvegyének végrendelete értelmében a két házat egyéb ingatlanokkal együtt a 205Szt. Mihály-plébánia templom Szentkereszt-oltárának javadalmára hagyta, a Stichenwinkel-vagyon többi része **Pfendel I. János** (1379–1423) **tímár** tulajdona lett. Mégis forrásainkban Pfendel I. János, ennek **fia, Pfendel György** (1424–1445), majd **unokája, Pfendel II. János** (1445–1460) idejében a téglából épült ház (1464: *zieglhaus* II/4: 220) az ő nevükön szerepel. Pfendel I. János mint a Szentkereszt-javadalom kegyura nyilván megváltotta a két házat, árából kárpótolva a javadalmat. A Pfendel család idejéből a Szentkereszt-oltár egyetlen javadalmását sem ismerjük: nyilván nem volt saját, a javadalomhoz nem tartozó szőlőjük, szántójuk, ezért nem szerepelnek a bor-, sem a gabonadézsma-jegyzékekben.

Pfendel György és II. János vagyoni és társadalmi helyzetét az idézett helyen jellemeztem. Lakói: 1424-ben Pál irhagyártó (*yrcher*, 1424: 1 dénárfont adó), 1426-ban már a negyedik fertályban (II/2: 355); 1426-ban nála rója le 3 1/2 akó bordézmáját veje (*aidem*), Farkas kádár; 1433-ban egy céh vagy testület (*zechwein*: 1/2 akó) és Ganser Erhard (5 1/2 akó), akit 1436-ban már a Várkerület 29. sz. telken találunk; 1437-ben a

házban adózik István kádár (2 1/2 forint), akire itt már 1436-ban 2 forint városi kölcsönt vetettek ki, 1440-ben már az Ikvahídon találjuk (II/3: 207); aztán Plattper Lőrinc (1/2 forint), aki 1440-ben már a belvárosi Új utcában van (II/3: 217); Schwimmer szücs (32 dénár) és Konrád (*Kunz*) szabó (1/2 forint), aki 1440-ben már a Várkerület 21. sz. alatt adózik. 1440-ben a házban adózik András szabó (2 forint; 1442: 1/2 forint), a Rózsák utcájából (II/3: 68, 92) ideköltözött Frigyes (*Fridel*) lakatos (1 forint), Márton szíjgyártó (1 forint; 1442: 60 dénár) és Miklós varga (1 forint; 1442: 1/2 dénárfont), 1442-ben még Angrer János varga (1/2 forint), aki 1440-ben még az első fertályban (II/3: 206) lakik.

Pfendel György halála után vagyona fele-fele részben az özvegyé, **Erzsébet asszonyé**, aki most **Eibinger Zsigmond** felesége lett. Mindkettőjük halála után az egész vagyon, így a Kovácsok utcai két ház is, Pfendel II. Jánosé. Az ő idejükben Eibinger Zsigmond a házban 4 1/2 akó bordézmát szolgáltat be, ugyanott a ház volt lakójának, István kádárnak a fia, Farkas kádár (2 3/4 akó) és Jakab vászonárus (2 1/2 akó), aki a harmadik fertálybeli Széplaki utcában lakik (II/3: 352). Most is a házban adózik a már említett András szabó (1454: 2 dénárfont), 1456-ban a Várkerület 21. sz. telken; továbbá Pock János kőműves (1454: 0; 1456: 3 dénársolidus; 1457, 1458: 1 dénárfont; 1459: 40 dénárfontnyi vagyon után 1 dénárfont vagyonadó + 60 dénár kereseti adó), 1461-ben már a negyedik fertályban (II/4: 158). 1454-ben még a házban találjuk Lénárd kőművest (1454: 0; 1456: 60 dénár), 1459-ben az első fertályban (II/4: 129); Weiß János vargát (1454: 10 dénársolidus; 1457: 2 dénárfont), 1458-ban már a Rózsák utcájában (II/4: 64); Pál lakatost (1454, 1456: 0; 1459: 18 dénárfontnyi vagyona után 3 solidus 18 dénár; 1461, 1462: 60–60 dénár), 1463-ban már a negyedik fertálybeli Fapiacon lakik (II/4: 189, 203). 1456-ban az említetteken kívül még Aicholer János (60 dénár), aki a harmadik fertálybeli Halászkörcs utcájából (II/4: 8) költözött ide, s Szélmalom utcába (II/4: 65) távozik; Tamás [206](#)nyerges (32 dénár); Simon varga (1456: 4 dénársolidus; 1457: 1 dénárfont); 1458-tól a saját házában (Várkerület 37. sz.: II/4: 64). 1457-ben az említetteken kívül még András szíjgyártó (1457, 1458: 32–32 dénár; 1459: 60 dénár), aki a Várkerület 31. sz. alól (II/4: 33) költözött ide. 1458-ban az említetteken kívül még András székálló legény (*fleisc hacherknecht*: 60 dénár). 1459-ben az említetteken kívül még a Fövényveremről (II/4: 66) ideköltözött Töltel Mihály (1459: 42 dénárfontnyi vagyona után 1 font 12 dénár; 1461: 1 dénárfont; 1462: 2 dénárfont), 1463-ban már az első fertályban (II/4: 183, 196) 1461-ben az említetteken kívül még István fehérpék fia Erhard fehérpék (*weispék*, 1461: 4 dénársolidus; 1462: 6 dénársolidus), 1463-ban már apjánál a Szt. Mihály utcában (II/4: 186, 200); továbbá a harmadik fertályból (II/4: 121, 139) ideköltözött Ostermann György (1461: 3 dénársolidus), akit 1462-ben a szintén elköltözött Kerner István özvegyével (1461: 5 dénársolidus) együtt az Ikvahídon találunk (II/4: 170). 1462-ben az említetteken kívül a házban adózik a belvárosi Mészárosok utcájából (II/4: 162) ideköltözött Zwettler János pék (32 dénár); a külvárosi Halászkörcs utcájából jött (II/4: 119, 137) idősb Reich Márton (1461, 1463, 1464: 32–32 dénár), 1465-ben az Ikvahídon (II/4: 246); továbbá a Ballról származó, a Szt. Mihály utcából (II/4: 155) a házba költözött Wolfser Miklós (1462: 4 dénársolidus; 1463: 22 1/2 dénárfontnyi vagyona után 3 dénársolidus adó), 1464-ben a negyedik fertályban (II/4: 226); és a házban adózik az említett Töltel Mihállyal, előjárójával együtt a Boldogságos Szűz mennybemenetelének testvérelete (*Vnser frawen zech assumpcionis*; 1462: 1 dénárfont). 1463-ban az említetteken kívül még Mihály kalmár (1463: 60 dénár; 1464: 3 dénársolidus). 1464-ben az említetteken kívül a negyedik fertályból (II/4: 191, 205) jött Schwarz Mihály (6 dénársolidus) és a vele jött Schwarz Jakab (1464: 0).

A Kovácsok utcai ház 1464-ig szerepelt Pfendel II. János nevében, holott az általa a várarokmenti Boldogasszony-kápolnában alapított Krisztus teste-oltárjavadalmat már 1462-ben elnyerte Schwarz Egyed káplán: az adó- és vagyonjegyzékek mégis csak 1465-től kezdve tüntetik fel külön a telken álló nagyobbik

ház és külön a javadalmas káplánok lakásául szolgáló kisebbik ház tulajdonosait és lakóit.

1465-ben a nagyobbik ház a Sopronkertesről származott **Baumgartner György**é (1439–1470) lett, akinek addig a Rózsák utcájában (II/3: 114; II/4: 221) volt háza. A Kovácsok utcájában adója 13 dénársolidus (1465), 5 1/2 dénárfont + 76 dénár (1466), 1468-ban pedig 95 + 4 dénárfontra becsült vagyona után 3 font 40 dénár + 32 dénár. Volt Wolfdrüssel-, Dudles- és Dudles-Brunn szántója, Auer- s rákosa Saubrunn szőlője (II/1: 96; GerB. 470). Ingatlan vagyont 1463-ban 136 dénárfontra, 1468-ban 99 dénárfontra becsülték. Már 1459/60-ban és 1463/64-ben a külső tanács tagja és a második fertály egyik adószedője volt (II/4: 108, 113; II/6: 206; II/4: 232), az marad 1465/66-ban is (II/4: 284). Elöljárója volt a csak a második fertályból szervezkedő Számkivetettek testvérületének (*dy ellendczech, Zech der ellenden*), amely az ő házában adózott (1465: 15 dénársolidus; 1466: 2 1/2 dénárfont; 1468: 0). ²⁰⁷Házának lakói: az ide visszatért Aicholer János (1465: 1/2 dénárfont), Schock György (1465: 60 dénár adó); 1466-ban a negyedik fertályból (II/4: 252) jött Ulrik csapos (*leitgeb*: 60 dénár), aki 1468-ban ismét a negyedik fertályban adózik (II/4: 295, 307); az ugyancsak a negyedik fertályból (II/4: 252) jött Siegendorfer Mihály (1466: 60 dénár; 1468: 32 dénár) és a visszaköltözött idősb Reich Márton (1466: 0). 1468-ban az említettek kivül még Siegendorfer Mihály testvére, Siegendorfer Lénárd szabó (32 dénár) és a Rózsák utcájából (II/4: 272) a házba költözött Mültsch György (32 dénár).

Baumgartner János felesége, Borbála, unokája volt Mager János (1414–1438) kereskedőnek (GerB. 101), így rokona (*gswistred enikel*) Pfendel Margitnak (férje: Haberleiter Miklós; Fő tér 8. sz.), Borbálának (férje: Schützner Servatius, Rózsák utcája) és Margitnak (férje: Leinbater Jakab Széplaki utca). János és Borbála még 1470 előtt a Boldogasszony-kápolna Krisztus teste oltárjavadalomtól, tehát a kisebbik házban lakó Schwarz Egyed káplántól 5 dénárfont kölcsönt vettek fel, amelyet visszafizettek (I/5: 294). Borbála asszony Baumgartner János halála után Hengst Márton belvárosi (Szt. György utca: II/6: 253) polgár felesége lett (GedB. 62).

Baumgartner János halála után a nagyobbik ház fiának, **Baumgartner Györgynek** a nevében van róla 1476-ban hallunk először, amikor első felesége, szül. Pörstel Brigitta (Pörstel Keresztély leánya; Új utca II/4: 300, 312) édesanyjának és leánytestvérének halálával őt megillető örökségről lemond (GerB. 139). György már ekkor tekintélyes polgár, akit gyakran kérnek fel végrendeleti tanúnak (II/1: 128–129, II/4:352; II/1: 217, 220, 230). 1490-ben 80 forintért veszi meg Steirer János mészáros belvárosi, Mészárosok utcai házat, oda is költözik, de a házat csak a teljes vételár kifizetése után, 1494-ben írják majd a nevére (GedB. 12; Bb. 57). Időközben meghal első felesége: 1492-ben már Borgunsnicht Dorottya (Borgunsnicht Mihály leánya: negyedik fertály II/4: 417) a felesége, akivel közösen 1/4 Habnicht-szőlőt vettek (Gb. 19^v, azaz 144. sz.). A Kovácsok utcai házat továbbra is megtartotta. 1496. jún. 3-án a városi tanácstól 200 magyar forintért megveszi a volt (1459–1496) városházát (ma: Fő tér 7. sz.), oda költözik: a tanács kiköti, ha a Kovácsok utcai házat eladná, akkor gyorsabban törlessze a 2 x 100 forintot (GedB. 38). Baumgartner György azonban nem adta el a Kovácsok utcai házat, a belvárosi házat *Amplatz, gegen dem Closter vber, Zu nehst neben des Magusch Emrich seligen* (Fő tér 6. sz.) *Vnd herr Jacob Subenpurger* (Fő tér 8. sz.) *hewser Der Anndern se 't gelegen*, csak 1510. ápr. 10-én írták a nevére (Gb. 43^v, azaz 321. sz.). Ekkor fizette ki tehát a teljes vételárat: ugyanekkor 15 dénárfontért ugyancsak a tanácstól a Rózsák utcája végében, a lóusztatónál még majort is vásárolt (Gb. 43^v, azaz 322. sz.; SSz. 1992, 234). A Kovácsok utcai ház 1514. febr. 13-án még Baumgartner György nevében szerepel (Gb. 49^v, azaz 355. sz.), leánya, Borbála (Hofmair Lénárd posztós felesége) 1516. júl. 23-án tett végrendeletében (II/1: 340–342) azonban csak a Fő téri házat és a lóusztatónál levő majort említi: úgy látszik tehát, hogy a Kovácsok utcai házat 1515 táján adták el rokonuknak, **Brunner Máténak**.

208E házakon kívül Baumgartner Györgynek és feleségeinek volt Gähren-, 8 dénárfontért vett 1/4 Kolnperg-, 18 dénárfontért vásárolt Steiner-, 1/8 Obere Steiner-szőlője (Gb. 14^r, 39^v, azaz 104., 294. sz.; GedB. 23; II/5: 143), 1492-ben szerzett Rosengarten-szántója (Gb. 18^v, azaz 135. sz.), Gaißbach-rétje (Gb. 36^v, azaz 267. sz.), káposztáskertje az Au-dűlőben (Gb. 28^v, azaz 213. sz.), továbbá a várostól bérelt Au-rétet (II/5: 18; GedB. 24) és a Boldogasszony-kápolnától kertet a Halászkok utcájában (Pb. 92–94). Lányának említett 1516. évi végrendeletében 9 szőlő (Dudles-, Harmler-, Kolnberg-, Rosengarten-, Steiner-, Spem-Steiner-, Tiefenweg-, Wiesen- és a rákosi Saubrunn-szőlő) szerepel. A szántók, szőlők és rétek egy része Dorotya asszony anyai örökségéből származott (GerB. 134).

Ennek megfelelően adója 6 forint (1488), 7 + 5 forint (1489), 5 forint (1490), 10 forint (1495), 6 forint (1505), de 1495. évi adójának felét mint tanácsúrnak elengedték (II/5: 63). Bordézsója 1496-ban a Kovácsok utcájában 2 akó, a Fő téren 3 akó. 1492-ben 6 forintot, 1496-ban 4 forintot ad a városi kölcsönbe (GedB. 155; II/5: 64).

A belvárosba való költözés után hamarosan a belső tanács tagja lesz, kimutathatóan az 1492/93., 1495/96., 1496/97., 1501/02–1503/04., 1506/07., 1507/08., 1510/11., 1512/13., 1513/14. években (GedB. 155; Pb. 5; GedB. 30, 33; II/5: 38, 64; II/2: 184; Gb. 1^r, azaz 1. sz.; II/1: 270; GedB. 127, 73, 75, 90; II/5: 119; II/1: 284, 291, 298; II/2: 185; GedB. 123; II/1: 317; GedB. 142; Gb. 49^v, azaz 355. sz.). Ilyen minőségében a város vezető rétegét (belső tanács, papok) tömörítő Nagy Testvérület tagja (*herren der grossen bruederschafft* II/5: 38), 1495-ben ispotálygondnok, amiről értékes leltárt hagyott hátra (GedB. 33), 1507/08-ban Kópháza jobbágyközség felügyelője (*graff* II/2: 185). 1498/99-ben, 1499/1500-ban és 1501/02-ben városbíró (II/5: 77, 90; GedB. 50, 51; II/1: 262, 266, 273). Kétszer választják meg polgármesternek: 1504/05-ben és 1509/10-ben tölti be ezt a tisztséget (II/5: 173, 143, 149, 98, 99, 157; GedB. 96, 114; . Gb. 38^r–39^r, azaz 281–290. sz.; GedB. 118; Gb. 39^v, 43^v–44^r, 126^r, azaz 292., 321–324., 694.10. sz.). 1512 évi végrendeletében említi, hogy néhány esztendeig a várárokmenti Boldogasszony-kápolna gondnoka (*kirchmaister* II/1: 322) is volt.

Nagynénjének (*muemlein*), Ilona asszonynak, Leinbater János özvegyének második házassága (Fleischhacker Péter belvárosi kereskedő II/5: 46) miatt 1493-tól gyámja a kiskorú Leinbater Katalinnak, aki nála is nevelkedik, a Fő téri házban 1505-ben 1 forintot adózik (II/1: 239–240; GedB. 75; I/6: 203–204; II/5: 173). 1495-ben nagyhóflányi (*Hoflein*, Sopron vm.) rokonával egyezkedik: két esztendő alatt, minden kántorböjtben fizetendő részletekkel 75 dénárfontot kell fizetnie (GedB. 30). – 1500. aug. 29-én egyezkedik mostohaapjával, az említett Hengst Mártonnal apai és anyai örökségét illetően: mostohaapja halála után Baumgartner Györgyé lesz 1/16 Starkner- és 1/16 Steiger-szőlőnek a fele, 116 Potzmannsberg-szőlőnek, ill. egy országúti rétnak a negyede, a Szt. György utcai és a Fövényvermen álló háznak (II/5: 45; Gb. 7^v, azaz 44. sz.) a negyede, a 209tómalmi (*Ätengraben*) halastóból és a rákosi 1/16 Saubrunn-szőlőből szintén a negyedrészt (GedB. 62). Hengst Márton 1505. jan. 4-i végrendeletében minderről már nincsen szó (II/1: 295–297) – Baumgartner György a gyámja az 1501. dec. 19-én végrendelezett Hengst Péter három gyermekének: 1502. aug. 29-én a gyermekek vagyonából 32 dénárfontot kölcsönöz a városi tanácsnak, hogy ez kifizethesse az aug. 10-én megkoronázott Anna királynénak, II. Ulászló király hitvesének esküvőjére küldött ékszereket (a város a kölcsönt 1503-ban fizette vissza GedB. 73).

Baumgartner György 1512. ápr. 7-én végrendelezett (II/1: 322–324). Bár néhány esztendővel túlélte ezt a végrendeletet, úgy látszik, nem másította meg. 100 gyászmisét rendel a Szt. Mihály-plébánia templomban, minden templom és kápolna 1–1 dénárfontot, a várárokmenti Boldogasszony-kápolna ezenkívül Klausner-szőlőt, 15–16 akónyi bort (*im oberen keller, so man hineingett auff der thengkhen handt*), a

papok testvérülete csőrös (*mundtletten*) ezüst poharat, ezüst övet, gyóntatója, Aunpeck Pál káplán (Várkerület 31. sz.) 1 magyar forintot kap. A ferences gvardián 2 dénárfontnyi adósságát misékkal törlessze. A Számkivetettek Testvérületének, amelynek tagja (*prueder*) 16 akónyi bort (*in hinderem keller*) hagy, a testvérület javadalmasának, Greiner Pongrác káplánnak tartozása fejében 10 dénárfontot hagy. Minden további ingó és ingatlan java leányáé, Borbáláé, ill. vejéé, Hofmair Lénárd posztósé, így a Kovácsok utcai ház is.

Amikor Baumgartner György leánya 1516. júl. 23-án végrendelezik, apja már nem él (*meyn vater selyger* II/1: 341), a Kovácsok utcai ház már nincsen birtokában.

Baumgartner György lakói a Kovácsok utcai házban: Schwarz Mihály özvegye (1488: 1 forint adó), aki 1489-ben visszatér a kisebbik, javadalmas házba; Schwarz Keresztély (1489: 3/4 forint + 60 dénár), özvegyének 1489-ben 3 dénársolidust elengednek (II/5: 16); Ziegler Mihály káplán (1489: 1 + 1 forint adó), aki már az 1512. évi végrendeletben is szerepel. 1496-tól sógora, Lang Mihály (Borgunsnicht Krisztina férje); bordézmája 1 3/4 akó, óbora 2 akó (1496, ugyanakkor a Borgunsnicht-család egyik tagjáié 1/4 akó), adója 1505-ben 2 1/2 forint (ugyanakkor Egyed nyerges 1 forint).

Baumgartner György rokona, **Brunner Máté halász** 1510 előtt még a győri püspök fertőrákosi jobbágya, 1510. ápr. 12-én viszont már soproni polgár. Halászmesterségét bizonyítja, hogy pl. 1514-ben a tanács megbízásából halászik az ún. Nagy Tóban, halála után pedig özvegye az örökösöktől 32 dénárfontot kap egy nagyhálóért (*der segen wegen* II/6: 291, II/5: 228, GedB. 268). Feltehetően már ekkor a Kovácsok utcai házban lakik, nála mérik ki 1514-ben a város borát (II/5: 206), aztán a város megbízásából fuvart vállal (II/5: 268, 309), szőlője van Macskakőn, rétje Kópházán, kaszálót bérel Harkán (Gb. 53^r, azaz 375. sz., 51^r, azaz 363. sz., II/5: 306, 337, 385, 386). 1520. márc. 19-én Brunner Máté és a már említett nagyhóflányi rokonok tudomásul veszik a nem sokkal előbb elhalt Baumgartner Borbála említett 1516. évi végrendeletét (GedB. 209).

210A Kovácsok utcai ház 1515 tájától **Brunner Máté** tulajdona (Gb. 60^v, azaz 404. sz.). Itt adója 5 forint (1523, 1524, 1525), 3 forint (1527), bordézmája 2 akó (1525), 4 akó (1526); gabonadézmája 6 kepe (1526). 1526-ban a polgárori szolgálatot 6 dénársolidusért váltja meg (II/6: 413). Első felesége, Borgunsnicht Anna 1522-ben hunyt el: a rokonsággal 1525. jún. 16-án egyezik meg a hagyatékról (GerB. 210–214), mert addig húzódott a per. Végül is a rokonok kapnak Harmler- és Saxgrund-szőlőt, továbbá joguk van a Kovácsok utcai ház feléhez, másik fele, a hozzátartozó gyümölcsöskerttel együtt, Brunner Mátéé marad.

Brunner Máté újra nősül, de 1528-ban már az **özvegye** adózik 5 forintot a Kovácsok utcai házban; febr. 27-én egyezik az örökösökkel (GedB 268). Az özvegy kap Weitengrund- és Weitzer-szőlőt, 1 mut kicsévelt búzát, 1 nagy hordó bort, 32 dénárfontot a nagyhálóért és 2 teljesen felszerelt ágyat, a fele készpénzt, ezüstpoharat, egy oldal füstölt húst, tehenet, az edények, konyhafelszerelés, az apró jószág felét. A Kovácsok utcai házat Brunner Máté fia, **Brunner Mihály** veszi át, aki már mint a külső tanács tagja (*juratus*) a Várkerület 7. sz. alól költözik ide (1530: 4 1/2 forint adó), innen pedig a belvárosba, a Mészárosok utcájába: ő képviseli az örökösöket apósával, Prantner Gotthard ruszti polgárral szemben Brunner Máté adósságai ügyében (GerB. 275–278).

1532-ben már **Zeiner István** adózik a házban (1 1/2 forintot), ugyanitt Erhard özvegye és Schneeweiß özvegye 1/4–1/4 forintot. A ház végül is **Zierler Castullus** († 1538) **puskaporgyártóé és fegyverművesé** lesz, aki a negyedik fertályból költözött ide (bővebben SSz. 1983, 198–204): adója 1 3/4 forint (1533,

Erhard özvegye 1/8 forint), 5 forint (1534); bordézsmaja 8 1/2 akó (1534). Az 1536. évi házösszeírás szerint: *Khastel puluermaher ain gancz haus* (SSz. 1959, 353).

A kisebbik házat 1462–1495-ig **Schwarz Egyed káplán**, a várárokmenti Boldogasszony-kápolna Krisztus teste-oltárának javadalmasa foglalja el. Lakói: a nagy házból már ismert Schwarz Mihály (1465: 9 solidusdénár; 1466: 12 solidusdénár; 1468: 6 dénárfontnyi vagyon után 60 dénár adó), ill. ennek az özvegye (1488: 1 forint; 1489: 2 forint; 1490: 1 forint adó); Mihály szabó (1465: 6 dénársolidus), aki a belvárosi Új utcából került ide, majd az első fertályba távozott (II/4: 163, 270); ugyancsak a belvárosból jött Füders Miklós (1465: 3 dénársolidus) és oda is ment vissza (II/4: 230, 282); továbbá a Várkerület 33. sz. telekről ismert Henrik molnár özvegye (1465: 34 dénár adó). 1468-ban még itt lakik a Rózsák utcájából (II/4: 272) jött Mültsch György (32 dénár adó), 1490-ben még az első fertályból (II/5: 6) távozott Mock Fülöp (1/4 forint adó).

1495–1525-ig a kisebbik házban **Frank Pongrác** káplán lakik. Lakóiról nem tudunk.

1525–1548-ig **Raidl Ulrik kápláné** a ház. Raidl Ulrikot 1534. szept. 14-én városplébánossá választották: ekkor nyilván a Rózsák utcájában levő városplébániára költözött. A Kovácsok utcai javadalmat azonban megtartotta, itt róttá le bordézsmaját. Lakója Straichmann Pál (1525: 3/4 akó; 1526: 1 1/2 akó bordézsma). Az 1536. évi házösszeírásban: *Her Vlrich*. Az összeírás az adómentes javadalmas ház nagyságát (1/4) nem adja meg (SSz. 1959, 353).

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Mollay Károly: A Kovácsok utcájának topográfiája (1379–1536) III. rész / Várkerület 37/39. számú telek (16×26–22 m, 100 négyszögöl)

211 Várkerület 37/39. számú telek

(16×26–22 m, 100 négyszögöl)

1379-ben **Pál mészáros** kicsi háza áll a telken: *Paulus der fleyscher I virtail* (I/1: 186).

1424-ben már többen lakják. **Jakab íródeák özvegyének** adója 5 dénárfont (1424); bordézsmaja 1 kúf (1429), 6 akó (1431). 1427-ben három munkást kell kiállítania a védelmi munkákhoz. Volt Weitengrund- és Rákoson Saubrunn-szőlője (II/1: 43, 54, 70). Utoljára 1432-ben adózik 6 aranyat. Vagyonát Baier János vászonárus, belvárosi (Kolostor utca) polgár öröklí, a Kovácsok utcájában helyét **Schwarz György** varga foglalja el, aki 1433-ban és 1436-ban 1–1 forintot ad a városi kölcsönbe, 1437-ben 1 dénárfont adót fizet, aztán a negyedik fertályba (II/3: 212) távozik. Jakab íródeák özvegyének, ill. Schwarz György vargának lakója lehetett **Weiß János varga** (1424: 1 dénárfont adó; 1426: 1 akó bordézsma; 1429: 1 1/2 akó; 1432: 1 1/2 arany adó; 1433: 2 arany városi kölcsönbe; 1433: 4 1/2 akó; 1436: 1 1/2 akó; 1436: 3 forint városi kölcsönbe; 1437: 4 forint adó; 1438: 1/2 akó), aztán ő is elhagyja a telket és 1440-ben már a Várkerület 29. sz. alatt (II/3: 207) adózik. Jakab íródeák özvegyének még lakója Vischel György varga (1424: 6 dénársolidus; 1432: 1/2 font bécsi dénár adó). Már 1420-ból ismerjük Waichenkäs polgárt (1/2: 178), akinek özvegye 1424-ben 12 dénársolidus adót fizet (nála lakik még egy asztalos 1/2 dénárfont adóval és Mon Merlein 60 dénár adóval). Az özvegy helyén 1426-ban már fia, Waichenkäs Erhard kovács adózik (1426: 1 akó bordézsma), 1427 után nyoma vész.

Kimutathatóan háza volt itt **Boldizsár festőnek** (*maler* II/1: 35), aki 1424-ben 1/2 dénárfont adót fizet: lakó Wiener János (1424: 1/2 dénárfont adó), a negyedik fertályból (II/2: 336) jött János takács (1426: 2 akó bordézsma; 1429: 4 1/2 akó; 1432: 1 font bécsi dénár adó; 1436: 1 forint a városi kölcsönbe; 1435: 1

akó; 1436: 1 1/2 akó; 1437: 2 forint adó), akire itt 1433-ban 1 arany városi kölcsönt vetnek ki, de nov. 11-én a 10 akó bordézsma a Várkerület 29. sz. alatt rója le (II/3: 29).

1424-ben az előbbi ház mellett állt **Gábrriel szabó** háza: adója 6 dénársolidus (lakója Wildpold késes 20 dénár adóval). 1426. nov. 9-én már nem él: özvegye ekkor mutatja be a tanácsnak férje végrendeletét. **Anna asszony** öröklő *sein klains hewsels zenachst weilend Walthsarn Maler haws*, továbbá egy szőlőt (II/1: 35). Az özvegy 1432-ben 40 bécsi dénárt adózik (lakója Kálmán szakács 60 bécsi dénárt, Lénárd szücs 1/2 aranyat). Örökét 1433-tól az **ifjú Gábrriel szabó** veszi át (1433: 1 arany a városi kölcsönbe; 1433: 1 akó bordézsma; 1435: 1 1/2 akó; 1 1/2 akó (1436), 1436: 2 forint a városi kölcsönbe; 1437: 3 forint adó).

1424-től itt van házrésze **Frigyes lakatosnak**: adója 2 dénárfont (1424), 2 arany (1432), 5 forint (1437); bordézsma 2 1/2 akó (1426), 5 1/2 akó (1429), 3 akó (1431), 3 akó (1433), 4 akó (1436), 1/2 akó (1438). 1427-ben a védelmi munkálatokhoz két munkást kell állítania; 1433-ban 3 arany, 1436-ban 4 forint városi kölcsönt vetnek ki rá. 1439-ben lakóival együtt ő is eltűnik a házból: 1440-ben **212**már a szomszédos, Várkerület 35. sz. házban adózik (II/3: 207). Lakói voltak: Henrik szabó (1424: 3 dénársolidus adó) és Frigyes szücs (1424: 40 dénár adó): az első 1429-ben már belvárosi (Szt. György utca) lakó (II/2: 410), a másik 1426-ban a Várkerület 17. számú telekre költözik (II/2: 350), továbbá Großbauch varga (1437: 1/2 forint adó). Itt laktak még Máté kalapos (1436: 1 forint a városi kölcsönbe; 1437: 2 1/2 forint adó); Lőrinc kötélverő (1436: 1 forint a városi kölcsönbe; 1437: 1 dénárfont adó), nála van még Nepaur János molnár 60 dénár adóval. Lőrinc kötélverő a belvárosi Új utcába távozik, 1440-ben már ott adózik (II/3: 217). 1436-ban itt róják ki az 5 forint városi kölcsönt Scharlawitz Miklós szíjgyártóra, a külső tanács tagjára (II/3: 48), akinek korábban a Várkerület 19. sz. alatt volt háza (II/3: 36, 49), itt adózik 1437-ben is 8 forintot. Ezután belvárosi (Szt. György utca) polgár lesz (II/3: 215).

Feltűnő, hogy a Kovácsok utcájának ezen a legkisebb telkén hányan zsúfolódtak össze. Még itt találjuk János vargánál Gáspár mészáros özvegyét (*carنيفica*; 1429: 2 akó bordézsma), 1430-tól Schleifengrad Mihály kovácsmestert (1431: 1/2 akó; 1433: 5 akó bordézsma; 1435: 1 1/2 akó; 1436: 3 akó; 1436: 2 forint a városi kölcsönbe; 1437: 3 forint adó), 2 kepe gabonadézsma az első fertályban (1438: II/3: 90), aki szintén a belvárosi Új utcában szerez 1439-ben házat (II/3: 217).

Csak bordézsmajukat róják itt le, Jakab íródeák özvegyénél Rot Pál (1431: 1 1/2 akó) és Im Winkel István (1431: 1 1/2 akó); Gábrriel szabónál Stifter Herbert (1433: 3 akó). A lakók száma különösen 1436-ban és 1437-ben növekszik: János lakatos (1436: 1 forint a városi kölcsönbe; 1437: 2 forint adó); a negyedik fertályból (II/3: 33) ideköltözött András varga (1436: 1/2 akó bordézsma; 1437: 1 forint adó), akit 1440-ben már a Fövénnyvermen találunk (II/3: 208), továbbá a Rózsák utcájából (II/3: 30) jött parasztpék (1437: 1/2 forint adó) és Kunter Péter (1437: 1/2 forint adó), akit 1442-ben az első fertályban (II/3: 345) találunk. 1437-ben jelenik meg a házban Miklós pék (1 forint adó), aki a már említett ifjú Gábrriel szabóval egyedül marad meg a házban (1440: 2–2 forint adó; 1442: 1/2, ill. 1 forint adó).

A háznak ez az elnéptelenedése ugyanakkor következik be, mint a Várkerület 25. sz. teleknél, ill. amikor a város lebontatja a várárok szélén állt három házat, amiről e munka bevezetésében szoltunk. Ezek az összefüggések még tisztázandók.

1454–1468-ig csak egy, ill. két háztulajdonos van a telken. A Fövénnyveremről költözött (II/3: 349) ide **Lénárd kalaposmester**: adója 3 dénárfont (1454, 1456), 3 1/2 dénárfont (1457), 3 dénárfont (1458), 1 font 6 dénár vagyonadó + 12 dénársolidus kereseti adó (1459), 2 1/2 dénárfont (1461, 1462), 5 solidus 14 dénár vagyonadó + 18 dénársolidus kereseti adó (1463), 2 font 7 solidus 4 dénár (1464), 2 font 9 solidus

20 dénár (1465), 5 font 6 solidus 28 dénár (1466), 6 solidus 20 dénár vagyoadó + 9 solidus 10 dénár kereseti adó (1468). Vagyonát 1459-ben és 1463-ban 41–41 dénárfontra, 1468-ban már csak 25 dénárfontra értékelik. 1462. febr. 5-én tizenegyed magával vállalja a várárokmenti Boldogasszony-kápolna Pfendel-alapítványának fenntartását [213](#)(GerB. 423). Lakói: a Várkerület 21. sz. telekről jött Lőrinc nyerges (1456–1459: 32–32 dénár adó) Jakab szíjgyártó (1457: 4 dénársolidus; 1458: 5 dénársolidus adó), aki a belvárosi Fő térre távozik (II/4: 125, 146); az Új utcából (II/4: 59, 76) jött János kőműves (1459. 1 dénárfont adó), aki 1461-ben a telek másik házában, Simon vargánál adózik 60 dénárt. Lénárd kalapos további lakói: Osvát varga (1461–1462: 4–4 dénársolidus; 1463: 6 dénársolidus; 1464: 1 dénárfont adó), aki a Várkerület 31. sz. alá távozik (II/4: 245), de 1468-ban visszatér (3 dénárfontnyi vagyona után 24 dénár vagyoadó + 5 dénársolidus kereseti adó): – Márton fogadós özvegye (1461: 60 dénár adó); a Szt. György utcából (II/4: 126, 148) jött Ulrik lakatos özvegye (1461: 32 dénár; 1462: 5 dénársolidus; 1463: 24 dénárfontnyi vagyon után 3 solidus 6 dénár vagyoadó + 60 dénár kereseti adó; 1464: 5 solidus 6 dénár; 1465: 5 dénársolidus; 1466: 6 solidus 28 dénár; 1468: 4 dénárfontnyi vagyona után 32 dénár adó). Itt lakik egy varrónő (*naterin*; 1462–1464: 20–20 dénár adó); a negyedik fertályból (II/4: 175) ide jött Egyed majoros özvegye (1463–1464: 60–60 dénár; 1465: 3 dénársolidus; 1466: 4 dénársolidus; 1468: 60 dénár adó); Reich Simon varga (1466: 3 dénársolidus adó).

Simon varga a szomszédos (Várkerület 35. sz.) házból kerül ide: adója 12 dénársolidus (1458), 1–1 dénárfont vagyoadó, ill. kereseti adó (*dedit für ein phunt neus gelt V sol. minus V den.* II/4: 132), 2 dénárfont (1461), 2 1/2 dénárfont (1462), 5 solidus 10 dénár vagyoadó + 12 dénársolidus kereseti adó (1463), 17 solidus 10 dénár (1464), 2 font 10 dénár (1465), 4 dénárfont (1466), 6 solidus 20 dénár vagyoadó + 5 dénársolidus kereseti adó (1468). Vagyonát 1459-ben és 1463-ban 40–40 dénárfontra becsülik, 1468-ban már csak 25 dénárfontra. 1461-ben nála adózik 4 dénársolidust a vargák céhe (*cecha der schuster*), amelynek tehát ő volt ekkor a céhmestere, valamint Lénárd ács (0) és az előző, Lénárd kalapos házából már ismert János kőműves (60 dénár adó); a Passauból származó, a Kovácsok utcájába a Fövényveremről költözött Mair János (1463: 15 dénárfontnyi vagyon után 60 dénár adó; 1464: 60 dénár); Weigel Farkas (1463: 25 dénárfontnyi vagyon után 3 solidus 10 dénár vagyoadó; 1464: 3 solidus 10 dénár; 1465: 60 dénár; 1466: 6 solidus 20 dénár; 1468: 6 dénárfontnyi vagyon után 50 dénár adó) és a Várkerület 23. sz. telekről jött Aufem pach Mihály (1466: 3 dénársolidus).

Aztán csak egyetlen háztulajdonost találunk a telken. Így **Frigyes borbélyt** (1488: 3 forint; 1489: 4 forint + 2 1/2 forint), akinek lakói Steirer Miklós (1488: 1/2 forint adó) és Lénárd ács özvegye (1488: 0), valamint Szilveszter szíjgyártó (1489: 1/4 forint). 1490-ben **Reich Keresztélyé** a ház (1 forint adó), aztán **özvegyéé** (1496: 1/2 bordézsmá; nála rója le bordézsmáját Leutel Erhard özvegye, 1/4 akót). Reich Keresztély özvegye ugyan még 1516-ban is él (6 dénárfonttal tartozik a városplébánosnak II/1: 337), de a házat, *Jr hewsel In der Smidgassen Zwischen her Panngretzens Beneficium* (Várkerület 35. sz.) *Vnd Veit Ryemer hewseren* (Ikvahíd 1. sz.) *gelegen*, 1503. márc. 22-én mégis Reich Márton özvegye adja haszonbérbe volt menyének, **Erzsébetnek**, második [214](#)férjének, Weiß **Jánosnak** (GedB. 77), aki már 1495-ben is a házban lakott (II/5: 40). 1505-ben Weiß János már nem él: özvegye lakó lesz a Szt. György utcában (II/5: 174), a Kovácsok utcai házat **János tetőfedő** (*Ziegeldegker*) és **felesége, Erzsébet** foglalja el (1505: *Ziegler* 2 1/2 forint adó), akiknek javára Reich Mártonné örökösei 1514. febr. 13-án telekkönyvezik a házat, *Zw'schen herr pamgartner* (Várkerület 35. sz.) *Vnd des huetter* (Várkerület 37.sz.) *hewser gelegen* (Gb. 49^v, azaz 355. sz.). A Várkerület 37. sz. telken ekkor ugyanis volt ismét második háztulajdonos, **Baltazár kalapos** személyében.

János tetőfedő és felesége helyét az 1521-ben elhalt Mur Mihály belső tanácsos (II/5: 265) második

felesége, ill. **özvegye, Borbála asszony** foglalja el, mivel férje Mészárosok utcai (ma: Templom utca 4. sz.) házában az első házasságból származó gyermekek maradnak (II/5: 357 stb.). Az özvegy adója a Kovácsok utcai házban: 2–2 forint (1523, 1524, 1525), 1 1/2 forint (1527), bordézsma 1 1/2 akó (1525), 1 akó (1526). Lakói: egy dobos özvegye (*paukerin*), aki azonban Steirer Márton házában (Várkerület 27. sz.) tartózkodik (1525: 1/2 forint adó) és Baltazár kalapos házából átjött János borbély (1526: 2 hordócska bordézsma; 1527: 1 forint adó).

Baltazár kalapos adója 1–1 forint (1523, 1524), 1/2 forint (1525), 1 forint (1528). Lakói János borbély (1525: 1/4 forint) és Vid kalmár (1527: 1/2 forint adó).

Mur Mihályné 1527-ben leányához, Margithoz, ill. vejéhez, Schützner Pál belvárosi (Fő tér) polgárhoz költözik, de nem adózik többet: 1534. ápr. 16-án végrendelkezett, jún. 19-én már nem élt (II/2: 84–86). A Kovácsok utcájában helyét **Reuß János iskolamester** foglalja el: adója 1 forint (1528), 1 1/2 forint (1530), 3 forint (1534). Mint a belső külváros polgára lesz 1531–1534-ig a belső tanács tagja, adószedő (1531/32) és első fertálymester (1532/33). A Kovácsok utcai házat, *an der Muetstat Zu Ödenburg, Zwischen des Jungen her Vlrichen Stifft* (Várkerület 35. sz.) *Vnd Bernhart tischler* (Ikvahíd 1. sz.) *heusern gelegen*, csak a teljes vételár kifizetése után telekkönyvezteté Mur Mihályné Reuß János és **felesége, Magdolna** nevére (Gb. 81^v, azaz 522. sz.) Reuß Jánosék 1535-ben a belvárosba (Szt. György utca) költöznek (Gb. 126^v, azaz 697. sz.) Vö. még Házi i.m. 8716. sz.

A Kovácsok utcai házat **Papi Vid** veszi át (Házi i.m. 383. sz.). 1536-ban: *Veit Pabel ain viertel haus* (SSz. 1959, 353).

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

215 HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939

† Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939

1. A rendelet, mely érdemben az ezred alapító okmánya és első ügyszerab az első világháborút követő magyar hadseregszervezés keretében, a következőket tartalmazza: „Siófok, 1919. augusztus 20.
1. Elrendelem, hogy a II. m. kat. ker. parság. Lepsény környékén egy huszárezredet állítson fel.
2. Elnevezés: Dunántúli huszárezred.
3. Tagolás nagyban: Ezredparancsnokság.

Kettő osztályparancsnokság.

Kettő osztály egyelőre à 2 lovas század és 1 géppuskás század.

Egy lovagló üteg osztály à 2 üteg.

4. Ezredparancsnokul br. Török Géza alezredest, osztályparancsnokokul Szmrecsányi Dárus és Lipcsey Márton őrnagyokat nevezem ki... (Legelsőt kitanítottam további parancsnok kikérésére és a szervezés részleteinek megbeszélése végett a siófoki II. m. kat. ker. parságnál haladéktalanul jelentkezni.)...

5. Megalakulás. Az ezred alakul:

- a) Szmrecsányi őrnagy parsága alatt álló tiszti századból, mely az egész ezred tiszti keretét képezi.
- b) Valentényi Leó százados parsága alatt álló Lepsény és környékén elhelyezett lovasokból (tiszték, altiszték, legénység kb. 3–400 ember, kb. 300 bennlevő és 200 vállalkozó ló). Ezen lovasok jelenleg 4 szd. és 2 gp. szd. keretét képezik.
- c) A Mezőszentgyörgyön levő 6/44. és a Hajmáskérre irányított 7/20. lovagló ütegből.
- d) Valentényi százados parsága alatt álló többi tiszték a lehetőség szerint beosztást nyerjenek.

6. Irányelvek a kiegészítésre:

A jelenlegi létszám csekély és kiegészítésre szorul, úgy megbízható emberekben, mint lovakban. Ezért következő eljárást tartom célszerűnek:

a Dunántúlon található a 6., 7. és 8. volt honvéd, az 5., 9. és 11. volt közös huszárezredek legénysége, azonkívül a fent említett ezredek lovain kívül még részben az 5. és 12. ulánus és 10. volt honvéd huszár ezredek lovai.

Mindezen ezredek pótkereteihez, illetve kiegészítő körletében a meglevő tiszti keretből oly tiszték volnának kiküldendők, kik valamikor ezen ezredekhez tartoztak vagy a kiegészítő körzetben otthonosak...

...A legénység kiegészítése személyes toborzás és névszerinti behívás útján lesz végrehajtandó...

...A huszárezred törzsnél azonkívül egy távíró és két utászszakasz állítandó fel, nemkülönben két osztálytörzs és valamennyi lovasszázad a lehetőség szerint 1–1 távíró járőrrel dotálendő.

216A legénységnek alosztályokba való beosztásánál az I. és III. kerület területéről való kiegészítés figyelembe veendő, hogy a honosság, nemkülönben a régi ezred összetartozandóság legmesszemenőbb figyelembevételével és az egyes századok önmagukban hamarabb konszolidálódjanak, másrészt esetleg későbbi megbontásnál vidékek vagy kerületek szerint való új ezredek alakítása könnyen keresztülvihető legyen.

7. Végrehajtás:

Legelőször a fentiek alapján a helyszínen már meglevő keretek állítandók össze és egészítendő ki a környéken levő megbízható emberek és lovak bevonásával. Fődolog, hogy minél előbb a katonai kemény kéz érezhető legyen, nehogy az ember és lóanyag elszállingózzék.

Ezen keretek minél előbb menetkész állapotba helyezendők, hogy a románok esetleges előremozgásával számítva azok esetleg haladéktalanul Somogy vidékére eltolhatók legyenek. A további kiegészítés és feltöltés az új területen is végrehajtható a III. és IV. kerületekből történő későbbi átutalások által.

8. Kiadatik a Siófoki II., Szombathelyi III. és Kaposvári IV. kat. ker. parságoknak, br. Török Géza huszárezredesnek, Szmrecsányi Dárius huszárörnagynak és tudomásul megküldetik a Hümnek.

Főp. helyett
Soós tbk. s.k.”

A felállítás az elrendeltek alapján azonnal, augusztus 21-én kezdetét vette, azonban az ezred tulajdonképpeni első megalakulásának napja 1919. augusztus 24. Ezen a napon jelent meg Lepsényben az első ezredparancs.

A megalakulás első napjaiban egyes járőrök a jelenleg már változatlan román demarkációs vonalon teljesítettek ellenőrző szolgálatot, az ezred többi része pedig minden idejét a szervezkedésre fordította. A lóállományt vállalkozó lovak bevonásával, csekély mérvű lóvásárlással és itt-ott még lézengő vörös alakulatok leszerelésével sikerült némiképpen feltölteni. A még a régi hadseregből származó és a vörös hadsereg által is használt tényleges keretlovak zöme elsőrendű minőségű volt és hosszú éveken át kitarított. A felszerelés, fegyverzet, ruházat főként a vörös hadsereg lefegyverzésénél szerzett készletekből lett fedezve, de a forradalmak alatt a polgári lakosság jogtalan birtokába is sok kincstári cikk került, melyek mindenütt el lettek kobozva. Ruházat szempontjából eleinte az ezreden belül nehéz volt egységet teremteni. A régi hadsereg összes különböző színű és mintájú cikkei képviselve voltak és az egyöntetűség csupán alosztálykötelékeken belül volt megoldható. A Bocskai-sapkává átalakított régi tábori színű és piros sapkák és a hajtókának magyaros zsinórzással való ellátása adták meg a nemzeti hadsereg új öltözetének egyéni jellegét. A lovasság hajtókaszíne egységesen búzavirágkék színben lett megállapítva. A sapkát a rózsza mellé tűzött toll díszítette, ennek viselése azonban augusztus végétől kizárólag díszöltözetre lett korlátozva. Fegyverzet változatlanul azonos maradt a régi hadsereglövasságáéval, a nyeregfelszerelés nem volt teljesen egyöntetű.

A szervezés első nehéz napjai alatt az ezred Lepsényben és környékén volt elhelyezve. A századok állományába be nem osztott létszámfeletti tisztekből járőrök alakultak, melyek Polgárdiból és Szabadbattyánból állandóan figyelték a Székesfehérvárról harácsolás céljából nyugat felé előretörő román osztagokat, ezeket elvileg békés úton, a valóságban több ízben csatározásokkal visszaszorították. Az egyes századok augusztus végén az alábbi elhelyezésben voltak: 1. század Gamásza-pusztá, I. oszt. törzs és 2. század Kis Tekerés major, 3. és 6. (gp.) századok Bozsók, 4. század Kőkuti-pusztá, 5. század Riki-pusztá. A többi alakulatok Lepsényben.

A napi élelmezési adagot erre az időszakra a rendeletek alábbiakban állapították meg: 300 g hús, 2 adag kávé, 220 gr dohány vagy 8 drb cigaretta, 3000 gr zab, 4000 gr széna, 2000 gr szalma. Az egyes ember napi hadiélelem váltsága 14,40 koronát tett ki. Az egyes századok önálló számadást vezettek és mint „tartósan kikülönítettek”, maguk gazdálkodtak.

Az 1884-ben épített lovassági laktanya a Baross úton
(Felvétel az 1920-as évekből. Bognár Béla gyűjteményéből)

A Fővárost ebben az időben a román hadsereg tartotta megszállva. Közgei a tisztekkel állandóan kellemetlenkedni igyekeztek és internálásukkal fenyegetőztek, ezért a Budapestre való utazás be lett tiltva.

Szeptember 7-én Friedrich István miniszterelnök és egy a győztes szövetségesek tisztjeiből álló bizottság tekintette meg az ezredet, mely 6 századba alakulva vonult ki, néhány alaki gyakorlatot és egy rohamot mutatott be, s végül vágtában díszmenetet hajtott végre. Szomorú tény, hogy az első bemutatkozás alkalmából aratott nagy siker feletti elismerés a volt ellenség szakértői részéről jutott ki a fiatal ezrednek, azt azonban mindenki csodálkozva kérdezte, hogy miként lehetett néhány nap alatt a forradalmak rombolásai után ily fegyelmet és kifogástalan összműködést létrehozni?

Az első ünnepélyes eskütételhez lóháton, menetöltözetben a lepsényi vasútállomás melletti tarlón alakult meg az ezred.

A tisztek részére a Budapesten és több vidéki városban újból megalakult „Move”-ba való belépés előzetes engedély kikérése nélkül engedélyezve lett.

Szeptember 19-én Enying állomáshellyel megalakult az ezred pótkerete, Kende Pál százados parancsoksága alatt. Az összes ezután bevonuló személy és ló innen került szétszétásra az ezred alakulataihoz. Ugyanekkor sorozó bizottságok kezdték meg [218](#) működésüket az ezred további létszámkiegészítéséhez szükséges pótlások biztosítására. Az így besorozott és a háború alatt részben már kiképzett legénység szolgálati ideje eleinte csak 8 hétben lett megállapítva, később 6 hónapra lett felemelve.

Szeptember 8-án a románok megegyezésellenes előnyomulása alkalmából Adda Alfréd százados, Rieger Aladár főhadnagy és Wack Géza hadnagy, 18-án pedig Berhidánál egy kihívó módon viselkedő román

tábori őrszel történt összetűzésénél Badzey István főhadnagy, valamint a járőrökbe beosztott altisztek és huszárok, utóbbiak közül főleg Varjas József 2. századbeli huszár bátorságukkal és kiválóan erélyes fellépésükkel tüntették ki magukat. Az ezredparancsnok a régi huszárhagyományokhoz híven viselkedőket ezrednapiparancsilag megdicsérte.

Szeptember 29-én Horthy Miklós fővezér szemlét tartott az ezred felett. Kíséretében volt Schnetzer Kálmán hadügyminiszter is.

Október 12-én az ezred részt vett a nemzeti hadseregnek a románok által kiűrt Székesfehérvárra való ünnepélyes bevonulásán.

A román csapatok visszahúzódsát követve a nemzeti hadsereg egyre több térhez jutott kelet felé. A járőröknek a demarkációs vonalon való működését azonban be kellett szüntetni, mert a győztes nagyhatalmak által visszarendelt románok a Főváros élemezésének megbénításával és súlyos pénzbírságokkal fenyegették a kormányt.

A Budapestre való bevonulásra lázasán folytak az előkészületek. Az ezred november 14-én érkezett be a Fővárosba, hol ekkor még több megszálló alakulat tartózkodott. Összetűzés elkerülése végett éjjel kellett a századoknak a Fehérvári úton és a Ferenc József hídon át a lovassági laktanyába vonulniuk.

November 16-án volt a nemzeti hadsereg ünnepélyes bevonulása. A Főváros már kora reggel zászlódíszbe öltözött és több mint egy évi forradalmak és megszállás után örömujjongással várta a felszabadító csapatokat. Borús őszi reggel után esni kezdett, de ez sem tudta az örömet csökkenteni. A Fehérvári út felől a nemzeti hadsereg új ezredeinek élén szürke lován megjelent a fővezér, kit a Gellért téren fogadott a polgármester. Az ezred a Ferenc József hídnál csatlakozott a bevonuló csapatokhoz. A kormány hivatalos fogadása az Országház téren történik, a csapatok is mind ide vonulnak. Az ezred oszlopai az Alkotmány utcában állnak, majd besorolnak a díszmenetbe, melyet a fővezér, a kormány és az ország előkelőségei az országház lépcsőiről tekintenek végig.

Másnap a századok a Tiszántúlra visszarendelt román hadsereg nyomában tovább folytatják menetüket. Az 1. század Gödöllőre, a 2. század és az I. osztályparancsnokság Vecsésre mennek, ezeket a többi alakulatok 18-án alábbiak szerint követik:

18-án Vecsés, Ócsa, Hatvan, Pilis.

19-én a zöm Vecsésen pihen, az előretolt részek Pilst, Jászberényt és Gyónt érik el.

20-án a zöm Pilisen van, részek Jászberényben, Cegléden és Lajosmizsén.

21-én a zöm Cegléden, részek Jászberényben és Kecskeméten.

23-án az ezredtörzs és az ezredközvetlen alosztályok, az S. és 6. század Abonyban, az I. osztály zöme Szolnokon, az 1. század Jászkiséren, a II. osztálytörzs és a 4. század Kecskeméten.

Ebben a helyzetben megállott az ezred és tavaszig csak kisebb helyőrségváltásokat hajtott végre.

December 1-jével megalakultak a nemzeti hadsereg többi huszárezredei is. Komáromban a „Dunántúli 2.”, továbbá a „Budapesti huszárezred”, valamint a [219](#) „Nyíregyházai huszárezred”. A lovashadosztály parancsnokságot és lovassági felügyelői teendőket nagybányai Horthy István tábornok vette át.

December 10-én a 25 évesnél idősebb legénység leszerelt. Ugyanakkor Szabadbattyánból újabb sorozott legénység érkezett. Önként jelentkezők felvétele felsőbb parancsra be lett szüntetve.

A naptári év utolsó nagyobb ténykedése a továbbszolgáló altisztek állományának rendezése volt. Ezek csapatszolgálatra való alkalmasság szempontjából kerültek elbírálás alá, és ennek eredménye szerint maradtak meg a csapatnál vagy kerültek csapaton kívüli egyéb beosztásokba.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 1920

1920

Az év első hónapjai teljes nyugalomban teltek el a Duna-Tisza között, a vendégszerető lakosság körében. A kiképzés mindenütt a legnagyobb lelkiismeretességgel folyt tovább.

Március 16-tól az ezred elnevezése megváltozott és a „Szombathelyi huszárezred” nevet kapta, bár Szombathelyen ezideig nem állomásozott és a városhoz különösebb kapcsolatok sem fűzték. Ugyanakkor megváltozott a többi huszárezred és a gyaloghadosztályok huszárosztályainak elnevezése is.

Március 19-én a Szabadbattyánból sorozás útján bevonultatott és megbízhatatlannak nyilvántartott legénységből az ezred keretében munkásosztag alakult.

Az otthontól távol élő vagy a megszállások következtében otthonától teljesen megfosztott tiszti és hivatásos altiszti kar a csak nagyon lassan javuló gazdasági viszonyoknak ebben az időszakában súlyos áldozatokat hozott. A pénz elértéktelenedése, a fixfizetéses intelligencia nehéz helyzete, a rossz beszerzési lehetőségek a hivatásos katonákat elsősorban érintették és csak a legszorosabb bajtársi összetartás és a jobb magyar jövőbe vetett remény voltak azok a támaszok, melyek a bizonytalanságnak e nehéz korszakában mindenkinek erőt nyújtottak.

Március 24-én az ezred Albertirsára és környékre ment szállásba, kivéve a továbbra is helyén maradó nagykörösi részt. Albertirsán állomásozott az előljáró lovasdandár parancsnokság is.

Április 15-én br. Török Géza alezredes megváltik ezredétől, a parancsnokságot Roskoványi Dezső ezredes veszi át. Az ezred minden tagja fájó szívvel búcsúzik szeretett első parancsnokától.

Április 23-án az 1., 2. és 5. századok Kende Pál százados parancsnoksága alatt részt vettek Budapesten, a Vérmezőn megtartott ünnepélyes eskütételén, melyen a nemzeti hadsereg az ország újonnan megválasztott kormányzójának, legfelsőbb hadurának hűséget esküdt.

Június 6-án Mikebudán az ezred lovasmérkőzést rendezett, az elsőt a világháború után. A díjlovaglási és díjugratási számokban tisztek, altisztek és legénység nagy számban vettek részt és a lovassport iránti érzékükkel biztosították a sikert.

Az őszi folyamán a „Move” által Budapesten rendezett országos lovasmérkőzéseken az ezred igen sok indulóval volt képviselve, a járóversenyben pedig mindkét osztály 1–1 tiszti járőrrel vett részt.

Október 26-án vett parancs értelmében az ezrednek november 5-ig a következő elhelyezést kell elfoglalnia: ezredtörzs, ezredközvetlen alosztályok és I. osztály Sopronban, a 4. század Nezsideren. Az új

helyőrségekbe való elszállítás vasúton 220-történik a II. osztálytörzs, a 3. és II. gp. századokkal, egyelőre Kalocsán, illetőleg Foktón marad, míg a nezsideri laktanyában a szükséges férőhelyek rendbehozatala meg nem történik. A visszamaradó különítmény eddigi minőségében megszűnik és Sopronba vonul be. A gépkocsizó osztag és a munkásosztag megszűnnek. A 4. század az I. osztályparancsnokságnak lett alárendelve.

A vasúti szállítás az elrendelt időre befejezést nyert és az ezred új helyőrségeit elfoglalta. Ez volt az első alkalom, hogy a századok végleges laktanyai elhelyezésbe kerültek. A soproni laktanya, mely 1884. évben épült és Sopron vármegye tulajdonát képezi, egy ezredparancsnokság és egy osztály befogadására alkalmas. Nagy tiszti lakóépülettel, tágas legénységi épületekkel, két fedett és sok nyitott lovardával bír. A világháború előtti két év kivételével mindig a volt cs. és kir. 9. huszárezred elhelyezéséül szolgált. A nezsideri laktanya kevesebb kényelmet nyújtó, ódon épület, mely azelőtt szintén dunántúli lovasezredek részeinek elhelyezéséül szolgált, azonban egyelőre átalakításra szorul.

A lóállományt egységesen, korra való tekintet nélkül „A” kezdőbetűs nevekkel nevezték el.

Ezredhívóként a Rákóczi induló egyik közismert motívuma lett elfogadva, mely véglegesen használatban is maradt.

Az esztendő a trianoni béke ratifikálásának szomorú jegyében zárult.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 2. Sopronban 1921

2. Sopronban 1921

Az év első napjaiban az 1897-es évfolyamot a még szintén világháborús, de csak futólagosan és lóháton alig kiképzett 1899-es évfolyam váltotta fel.

Roskoványi Dezső ezredesnek az ezredparancsnokság alól történt felváltásával Fluck Ferenc ezredes került az ezred élére.

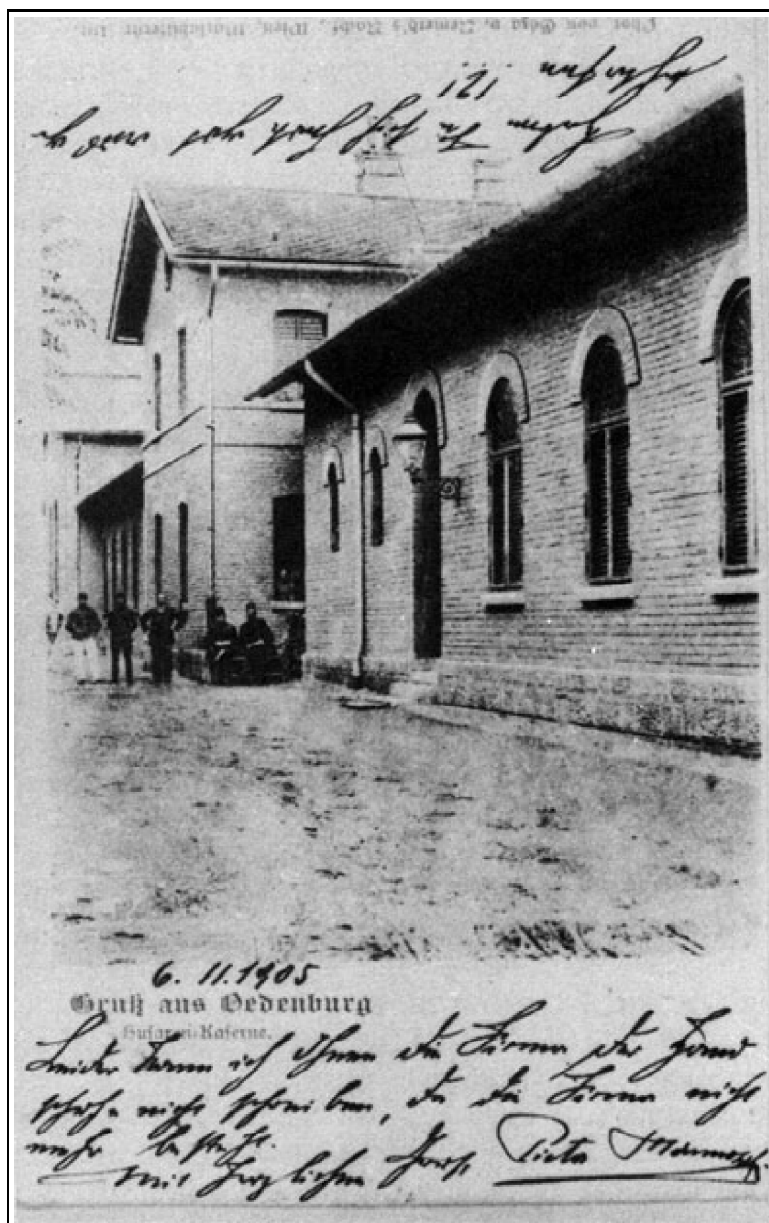
Az ezred egyik elődezedének, a volt cs. és kir. Radetzky 5. huszárezrednek tulajdonában volt tiszti étkezde felszerelést, képeket, bútorokat, kocsikat, irodafelszerelést és egyéb ingóságokat az ezred kapta meg, ezeket egy tiszti bizottság január hóban vette át Komáromban.

Február 15-ével mindazok a tartalékos tisztek, kik az ezred megalakulása óta szolgálatot teljesítettek vagy később vonultak be az ezredhez, visszatértek a polgári életbe.

A trianoni békeszerződés katonai vonatkozású határozványainak végrehajtása minden téren egyre erősebben érezhetővé vált. Március hó végével az ezred is nagyobb szervezési átalakuláson esett át, de ez még csak kezdete volt a mostoha idők szomorú eseményeinek. Az osztályok ezentúl csak egy-egy lovasszázadból és egy-egy gp. századból állanak. Minthogy árkász és távbeszélő kiképzés céljából külön állomány rendszeresítve nincs, a gp. századok 3. szakaszai árkász alosztállyá egyesülnek, kivéve azt az 1–1 járőrt, melyből az „egyesített távbeszélő szakasz” alakul. Az osztályok szolgálati számaikat felcserélik, az

1. lovas századdá egyesült 3. és 4. századok, az I. gp. szd-dá alakult II. gp. szd. az I. osztályparancsnoksággal Nezsideren nyernek elhelyezést, a volt 1., 2. és I. gp. szd-okból alakult II. osztály Sopronban marad.

Létszámkorlátozások miatt ugyanekkor a 3. és 4. vegyesdandárok huszárosztályai, a keszthelyi és a nagydorogi (kaposvári) is, századerőre csökkennek és a vegyesdandárhoz tartozó csapatlovassági jelleg megtartása mellett szervezetszerűleg az ezredhez csatolódnak, 3., illetve 4. vegyesdandár huszárszázad elnevezés alatt. ²²¹Közigazgatás, parancsnoki hatáskör, kiképzés szempontjából bizonyos önállóságot megtartanak ugyan, de tiszti, fegyelmi és állományügyekben az ezrednek vannak alárendelve és szolgálati útjuk is ezen keresztül vezet. Állományuk valamivel nagyobb az osztályok lovas századaiénál, egyébként ahhoz hasonló.

Részlet a lovassági laktanyából (Gyökér István gyűjteményéből)

Az átszervezéssel kapcsolatosan hamarosan sor került a tiszti állomány rendezésére is. Az új, kis létszámokra alapított hadsereg nem bírja a régi hadseregből származó és szolgálni szándékozó nagyszámú tisztet csapatainál elhelyezni. A felelős parancsnokok nehéz feladat előtt állanak. Jobb meggyőződésük ellenére kell a világháborút [222](#)végigküzdött csapattisztek tekintélyes százalékát az ezredtől való áthelyezésre kijelölni. Ezek részére a honvédelmi vezetőség más beosztásokat tart fenn, elsősorban az újonnan felállított vámórségnél, azután a különféle elnevezések alatt megalakuló csapaton kívüli szervezeteknél, ún. „lónyilvántartó”, „népgondozó”, „testnevelő”, „t. tisztek” stb. Senki sem válik meg szívesen választott hivatásától, a lovas csapatszolgálatától. Az ún. szelekció az ezrednél május hóban nyer befejezést. A megmaradó tiszti létszám az alábbi: ezredparancsnok 2 segéd tiszttel, ezredparancsnok

helyettes és 2 törzstiszt az ezredtörzsnél, 3 főtitest különleges beosztásokra. Osztálytörzseknel 1–1 parancsnok és segédtiszt, 1 törzstiszt beosztva mint „vezénylő és törzskülönítmény parancsnok”, 6 századparancsnok, századonként 1 arcvonal mögötti tiszt és 3–4 szakaszparancsnok. Azonban ez a tisztis létszám is messze túlhaladná a békeszerződéssel megszabottat, ezért felsoroltaknak kb. negyed része ún. rangosztályba soroló közigazgatási alkalmazott (roska), kik hivatalosan nem számítanak csapatbiztosoknak, hanem „előadók”-nak és „tanácsnokok”-nak, elvileg csak polgári ruhát viselhetnek, ilyenekkel a kincstár el is látja őket. Az ezrednél uralkodó szellemből természetesen következik, hogy teljesen egyforma a szolgálatuk a többi biztoskével, kivéve entente-ellenőrzés veszélye esetén. A beosztott orvosok, gazdasági biztosok és állatorvosok ugyancsak „roska” helyeket tölthetnek csak be.

A hivatásos altisztis létszám amúgy is oly csekély, hogy a létszámcsökkentés hatását nem érzi meg. A szakbiztosaltisztek azonban szintén polgári alkalmazotti minőségben szerepelnek az entente-biztoságok előtt. A legénység nem tényleges részének a kérdése egyelőre még nem kerül megoldásra, az azonban már tény, hogy előbb-utóbb a sorozási rendszert hivatalosan a hosszú időre való toborzás rendszere kell, hogy felváltsa.

Nagy gondot okoz a meglevő mozgósítási anyag elrejtése. Az entente-biztoságok ellenőrzései elsősorban ezen a téren várhatók, mert hisz a békeszerződés értelmében tilos minden oly előkészület, mely a 35 000 főnyi békehadsereg keretét felemeli. Az anyag rejtése a legnagyobb titokban éjjeleken át, biztosokkal és megbízható altisztekkel történik, hazafias érzelmű földbirtokosok, főútvonalaktól távoleső majzorok, gyártelepek rejtett helyiségeiben.

A tisztis lovaglótanfolyam a nagyszámú tisztis áthelyezés miatt már április elején feloszlott.

Június hó 1-jével a huszárezredek addigi elnevezése ismét megváltozik, s ezennel számmal történik megjelölésük. A budapesti az 1., a komáromi a 2., a nyíregyházai a 4., a soproni pedig a „m. kir. 3. huszárezred” nevet kapja.

Az ezred megalakulása óta fennálló ruházati nehézségek az új tábori zöld egyenruha rendszeresítésével és kiadásával orvoslást nyertek.

Augusztusban ismét nagyobb események következtek. A Nagydorogról útbainduló 4. vegyesdandár huszárszázad, megerősítve a keszthelyi század részeivel, részt vett a nemzeti hadseregnek a szerbek által kiűrt Pécserre és Baranyába való bevonulásában és végleg Pécsen maradt helyőrségben.

Ugyanakkor, augusztus 25-én a nemzeti hadsereg kiűrt Sopront és Nezsideret. A Sopronból kivonuló csapatok parancsnoka, Fluck Ferenc ezredes megható ünnepszeg keretében koszorút helyezett Széchenyi István szobrára és a szomorú eseményhez méltó szavakkal búcsúzott a város lakosságától. Az ezredtörzs az ezredközvetlen alosztályokkal -és a soproni tüzérosztállyal Nagylózon nyert ideiglenes elhelyezést, a II. osztály parancsnokság és a II. gp. szd. Fertőszentmiklóson és Szécsényben, a 2. [223](#)lovasszázad Csepregen. Ugyanakkor az I. osztály Nezsiderből Mosonszentjános és Mosonszentpéter községekbe ment. Az I. osztály Zalaegerszegre, a II. osztály Tolnára különítményt küldött előre, mert ezek a helyőrségek voltak kizemelve a nyugat-magyarországi események nyugvópontra jutása utáni időre, azzal, hogy az I. osztályparancsnokság Keszthelyen a 3. vdd. hu. szd.-dal és I. gp. szd.-dal osztályt alakít, előbbi szd. helyére pedig Zalaegerszegen az 1. lov. szd. lép.

A nyugat-magyarországi események egyre nagyobb jelentőségűek lettek a világpolitikában. Hazafias csoportok felkelést szerveztek és szembeszállottak a bevonuló osztrák csapatokkal. A hadsereg kénytelen

volt a határsáv mögül tétlenül szemlélni a történeteket, mert mint az állam hivatalos fegyveres ereje nem helyezkedhetett szembe a győztes nagyhatalmak döntésével. A felkelők ellenállása eredménnyel járt, mert Sopronra és környékére nézve népszavazást rendeltek el, addig is entente csapatok szállották meg az érdekelt területet.

Október 23-án az ügyis nyugtalan kedélyeket újabb esemény korbácsolta fel. Utolsó koronás királyunk, IV. Károly, hitvesével együtt, Svájcból repülőgépen az országba érkezett és meg akarta kísérelni a hatalom átvételét, ami húsvétkor nem sikerült. A leszállás közvetlenül az ezred elhelyezési körlete közelében történt. A Sopronban rendfenntartás céljából szolgálatot teljesítő Ostenburg-csendőrzászlóalj Sopronban a király szolgálatába lépett. Más csatlakozó alakulatok támogatásával a király csapatai Budaörsnél megütköztek az uralom átvételét időszerűtlennek tartó és ellenző kormány csapataival. A bekövetkezett események és a győztes nagyhatalmak közbelépése a további előnyomulást megakadályozták és a király sorsát véglegesen megpecsételték.

Az ezred helyzeténél fogva bekapcsolódott az eseményekbe. Az ezredparancsnokság és a II. osztály készen állott, hogy a Főváros előtt kifejlődő eseményekbe beavatkozzék. Elszállításra azonban már nem került sor. Az I. osztály Szmrecsányi Dárius ezredes parancsnoksága alatt Mosonszentjánosnál, csendőr és vámőr egységekkel megerősítve meggátolta, hogy az osztrák határról Budaörsre igyekvő felkelő csapatok a testvérharcban részt vegyenek és ezekkel békésen egyesülve, elejét vette további hiábavaló viszálykodásoknak.

A lefolyt események felzaklatták a tisztikar hangulatát és több évnek kellett eltelnie, míg az 1921. év októberében felszínre került eltérő nézetek hullámai teljesen elcsendesedtek.

A kiképzés fent vázolt megrázkódtatások ellenére is nyugodt mederben folyt tovább. Az 1898-as évfolyamot a világháborúban csak nagyon futólag kiképzett 1900-as évfolyam újoncai váltották fel. Ugyanakkor pótlovak is érkeztek.

A vegyesdandár huszárszázadok helyőrségeikben voltak, az ezred többi része pedig türelemmel várta a helyzet kialakulását. Az augusztusban elfoglalt szállásokat a beállott hidegebb időjárás miatt itt-ott módosítani kellett, az árkász szakaszok Peresztegre, az I. gp. század Rónafő-pusztára mentek át. Őszi vadászlovaglásokra mindenütt gyönyörű terep kínálkozott. Az I. osztály parancsnokságát rövid időre Nemestóthy-Szabó Béla ezredes vette át.

A december 14-én megtartott soproni népszavazás örvendetes eredménye az ezred sorsára is befolyással bírt, mert utána rövidesen, az év végével az osztályok elfoglalták új helyőrségeiket, mégpedig az ezredparancsnokság és az I. osztály Sopronban, a II. osztály Tolnán.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 1922

2241922

Az ezred Sopronba helyezett részei 1921 Szilveszter éjjelén érkeztek meg vasúton Moson megyéből a régi laktanyába, melyet meglehetősen megviseltek az utolsó hónapok viszontagságai és az átadás előkészületei. A város maga még tele volt angol, francia és olasz csapatokkal, azonban ezek néhány napon belül elhagyták az országot. Leírhatatlan az a lelkesedés, mellyel Sopron magyar közönsége a visszatérő

csapatokat fogadja. Január 10-én a Széchenyi téren rendezett katonai díszszemlén az ezred soproni részei teljes létszámmal vettek részt.

A m. kir. honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvénycikk értelmében fegyveres erőnk a jövőben a „m. kir. honvédség” nevet viseli, valamennyi alakulatát a „m. kir. honvéd” névvel kell megjelölni. Az ezred soproni és keszthelyi részei a szombathelyi 3., tolnai és pécsi részei pedig a pécsi 4. honvéd vegyesdandár parancsnokságnak voltak alárendelve minden tekintetben, kivéve kiképzési szempontból, melyben a lovasság szemléelője volt illetékes. A több magasabb parancsnokságnak való alárendeltség az ügyszerűségeket meglehetősen szaporította.

A legénység a tavasz folyamán kötelezőket írt alá. Ezek két példányban felfektetett és fényképpel ellátott okmányok voltak, melyeknek egyik példányát az entente-ellenőrző bizottság őrizte, s ennek alapján állapította meg, hogy a legénység tényleg 12 évre való toborzás útján nyer-e kiegészítést. Az ellenőrző bizottságok hol itt, hol ott jelentek meg meglepetésszerűen, s kellemetlen és tapintatlan módon kutattak a személyi és anyagi rejtetéseik után.

Az ezredparancsnokságot a méneskari felügyelővé kinevezett Fluck Ferenc ezredestől május hó 26-án Köllner Kornél ezredes vette át.

December 14-én, a népszavazás első évfordulóján a kormányzó személyesen látogatta meg Sopront, ahol a tüzerlaktanya udvarán szemlét tartott a csapatok felett, így az 1. osztály felett is.

Bár gazdasági téren az év végéig csekély javulás volt észlelhető, sőt mezőgazdasági szempontból a javulás rohamos fellendülésnek is nevezhető, mégis bénítólag hatott az a körülmény, hogy a pénz értékének rohamos romlása a tisztéknek és altisztéknek anyagi helyzetét továbbra is lesüllyesztve tartotta. Hiába voltak az ún. „rohamsegélyek”, ezek a sivár anyagi helyzeten alig javítottak valamit. A kincstár ruházat kiutalásával is igyekezett segíteni.

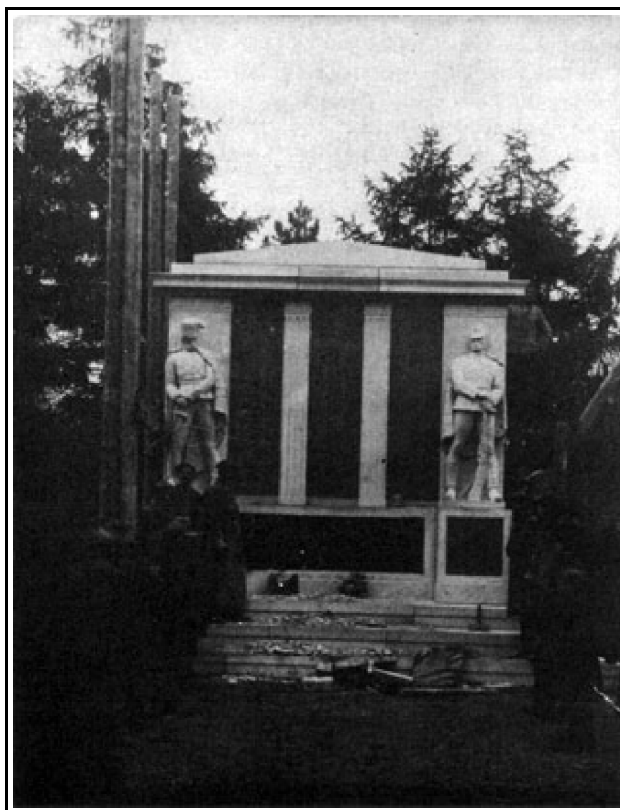
Az ezredben belül uralkodó kiváló együttérzés és igazi bajtársi szellem volt az, mely ezeknek az éveknek a legkidomborodóbb jellegzetessége és mely az ezred minden tagját egyaránt áthatotta.

1923

Ebbe az időszakba esik a honvédség első mozgósítási munkálatainak befejezése is a csapatoknál. Ezek a békeszerződés értelmében tilos, de szükséges előmunkálatok 1922 óta személyi és anyagi téren új kivitelben, nagy munkával, szigorúan bizalmasan kerültek kidolgozásra a külön e célra kijelölt tiszték által. Minden oly posta, mely bizalmas természetű volt – és ebben a korszakban majdnem minden apró jelentőségű ügyszerűségeket is titkosan kellett kezelni –, a vegyesdandár parancsnokságtól futár útján került a csapatokhoz és viszont. Ezt a szolgálatot, legalább hetenként egyszer, tisztéknek kellett ellátniok. A futárposta-rendszer ebben a formájában hosszú évekig változatlanul fennállott.

225Az újonnan felavatott pótlovak „D” kezdőbetűs neveket kaptak. A lóállomány zömét még mindig az „A” betűs keretlovak képezték, melyeknek új nevén kívül minden huszár még a régi, 1920 előtti nevét is ismerte.

A Ludovika Akadémia ebben az évben tért át a 4 éves kiképzési rendszerre, ezért új tiszték az ezredhez nem kerültek ki.

A Nadasdy-husárok emlékműve a Deák téren. Strobl Zsigmond alkotását 1924. dec. 10-én avatták fel. 1951-ben lebontották (Kubinszky Mihály gyűjteményéből)

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nadasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 1924

1924

Megjelent az új Harcászati Szabályzat. Megalakult a törzstiszti tanfolyam és több szabályzatismertető tanfolyam. Előbbit a törzstiszti rendfokozat eléréséhez, illetve az abban való előlépéshez, utóbbit pedig a századosi rendfokozat eléréséhez minden tisztnek el kell végeznie. A csekély létszámok miatt nagyobb kötetekben való gyakorlatok lehetősége nem állott fenn, így a vezető készséget csak ezekkel az eszközökkel lehetett elsajátítani, illetőleg ébren tartani.

Platthy József főhadnagy részt vett a luzerni nemzetközi lovasmérkőzésen.

226A volt 9. közös huszárezred, az elődezek egyike a limanovai ütközet 10. évfordulóján, december 10-én leplezte le elesett hőseinek emlékművét Sopronban. Az ünnepélyen az ezred helybeli tisztikara teljes létszámban, a tolnai osztály küldöttség képviselőjében vett részt, és egy díszszakasz vonult ki lóháton.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nadasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 1925

1925

A tisztikar elméleti továbbképzésére továbbra is nagy súlyt kellett fektetni és ezt a hivatásos altisztekre is ki kellett terjeszteni. Az idősebb, világháborúban részt vett és előléptetésre alkalmas altisztek vizsga sikeres letétele után az újonnan rendszeresített alhadnagyi rendfokozatot érhatték el. Az ezred első alhadnagyai vitéz Kutasi József és vitéz Kovács József tiszthelyettesek lettek.

A 2. és 3. huszárezredek karpaszományos huszárai iskolában lettek összevonva Sopronban a téli hónapok tartamára.

A trianoni békével ránk kényszerített zsoldos rendszerre való áttérés a szigorú ellenőrzés alatt elkerülhetetlenné vált. Az utolsó sorozott legénység, az ún. kényszertoborzottak, az év elején leszereltek és csak a valójában 12 évi szolgálati kötelezettséget vállaltak maradtak meg, a hiányok pótlása is ilyenekkel történt. Bár a zsold meglehetősen magas volt, kellő propaganda nélkül csak a kevésbé kívánatos elemet vonzotta. Ezért a századok felhatalmazást nyertek, hogy ügyes altisztek vezetése alatti toborzó különítményekkel a jobb falusi elemnél is kedvet csináljanak a katonáskodáshoz. Sikert is a hiányzó létszámot az év végéig az ország minden részébe kiküldött toborzók útján kiegészíteni. A kiképzéshez idő ezentúl már bőven állott rendelkezésre.

A világháború óta első ízben nyílt alkalma a csapatoknak nagyobb kötelékekben gyakorlatokon való részvételre. Augusztus közepétől szeptember elejéig az ezred soproni részei, a 3. vegyesdandár huszárszázad és a pápai 2. vegyesdandár huszárszázad Köllner ezredes parancsnoksága alatt Pápa környékén, Vaszaron és Takácsiban elszállásolva gyakorlatoztak. A II. osztály és a pécsi század a 2. huszárezreddel ennek parancsnokának vezetése alatt Seregélyes környékén voltak összevonva.

Tisztek részére díszben való hordásra derékszj helyett vállszijas tölténytáska lett rendszeresítve. A legénység tábori színű zsinóros mentét kapott téli ruházatul.

Köllner Kornél ezredes novemberben távozott az ezred éléről, a parancsnokságot a 4. huszárezred addigi parancsnoka, Havasy Jenő ezredes vette át.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 1926

1926

A Madsen-féle golyószórót a lovasszázadok megkapták. Sopronban karpaszományos iskola alakult, melyben az egész honvédlövasság tartalékos tisztjelöltjei összpontosultak. Az entente ellenőrzés ismét szigorúbb lett, nagyobb óvatossági rendszabályokra volt szükség. Az összes bizalmas ügydarabok magánlakásokon lettek elrejtve.

A toborzott legénység létszámában változások alig voltak. A magas zsold – teljes ellátáson felül a rendfokozat nélküli huszár 42 pengőnek megfelelő összeget kapott –, a 12 éves katonának jelentkező emberanyag könnyelműbb természete több fegyelmetlenségnek, szökésnek, öngyilkosságnak voltak okozói. A legénység zöme azonban nagyon jól megfelelt.

227 Július második felétől az ezred összes alakulatai Keszthelyen és környékén voltak egy hó tartamára.

Az ország gazdasági helyzetében beállott általános javulás nagyon érezte hatását, s ez az ez évi gyakorlatok alkalmából erősen észlelhető volt.

A pécsi század mint díszszázad részt vett a mohácsi csata 400 éves évfordulójának emlékére rendezett országos ünnepségen is.

A hadnagyi rendfokozat átmenetileg megszűnt, a Ludovika Akadémiából felavatott fiatal tisztek főhadnagyként vonultak be.

A tisztek részére mint társasági öltözetet ismét az atillát rendszeresítették. Ez a régi atillánál valamivel dúsabban zsinórozott, sötétkék színű. Díszöltözet az addigi sárga csizmás ruházat helyett a felhajtatlan tábori zöld színű pantallós, sárga cipős, vállszíjjas tölténytáskás, tollassapkás öltözet lett. Az altiszti kar egységesen ezüst kardbojtot kapott. A tisztek részére díszes, hegyes csúcsban végződő alumínium díszsisakok is lettek kiadva, ezek viselésére azonban csak legritkábban volt alkalom.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 1927

1927

A lovasdandár karpaszományosainak iskolája Sopronban állott fel az év elején.

Az év kimagasló eseménye az ezred lobogójának május 17-én történt ünnepélyes felavatása volt. A lobogót 1924 óta a soproni Orsolya-rendi apácák hímezték. A zászlóanyai tisztet a kormányzó hitvese vállalta el. Az avatásra a kormányzói pár különvonata a reggeli órákban érkezett Sopronba. A pályaudvaron az ezred tiszti hölgyei és a polgári előkelőségek fogadták. Az avatási ünnepség a vasutasok sportpályáján zajlott le. Az ezred részéről egy osztály vonult ki. Sopron helyőrsége díszszázaddal képviseltette magát. Jelen volt a honvédség főparancsnoka, az összes közbeeső előjárók és az összes huszárezred parancsnokok, az ezred területi illetékessége által érintett Sopron, Vas, Zala, Tolna, Baranya és Somogy vármegyék fő- és alispánjai, s a városok polgármesterei, a Vitézi Rend nagy küldöttsége, számos más küldöttség és közéleti előkelőség. Az új lobogót vitéz Havasy Jenő ezredes vette át, lobogótartó az ezred legidősebb alhadnagya, vitéz Kovács József volt. Az ünnepség díszmenettel zárult, melyet a városi kaszinó dísztermében ebéd követett.

Július hó folyamán az ezred a hajmáskéri lovassági bemutató gyakorlatokon vett részt. A csapat teljesítménye igen nagy volt, különösen, ha figyelembe vesszük a hajmáskéri sziklás, nehéz terepet, a napi 10–12 órás kivonulási időt és azt a körülményt, hogy sem vasárnap, sem hétköznap pihenőnap nem volt.

Az ezred-lovasmérkőzések októberben Sopronban kerültek megtartásra. Németh Dezső főhadnagy részt vett az aacheni nemzetközi mérkőzésen és ott helyezést ért el. Vitéz Pongrácz Pál százados olaszországi vezénylese alatt az olasz lovasságnál végzett tanulmányokat.

Az őszi vadászlovaglások egyikén a lovassági szemlélő minden helyőrségben részt vett.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky

1928

A toborzott legénység hosszú szolgálati idejére való tekintettel a kiképzés keretébe „szellemi színvonal” emelése elnevezés alatt polgári, általános műveltséget célzó oktatást is be kellett állítani. A legénység, melynek egy része már hatodik, hetedik, zöme pedig harmadik, negyedik évét szolgálta, a kiképzettség nagyon tökéletes fokára kezd emelkedni. A saját bizottság által vásárolt főanyag a helyes ápolás és lovagoltság következtében szintén a legjobbat nyújtja. A pengő-érték állandósulása után a gazdasági helyzet is nyugvópontonra jut, a vásárlási lehetőség a fixfizetésük számára is nagyobbá válik. A legénység túlzott virtuoskodásának és költségesedésének megakadályozására a századok nem fizetik ki a teljes zsoldot, hanem az egyes emberek nevére szóló takarékkönyvekbe helyezik.

A karpaszományos iskola ebben az évben rendezte meg első ízben évzáró lovasmérkőzését, mely a következő évtized folyamán hagyományos és nagy sikerrel járó sport- és társadalmi eseménnyé fejlődött.

Június 20-tól július 20-ig az ezred összes alakulatai Keszthelyen voltak összpontosítva. Augusztus 10-től úsztatási gyakorlatok voltak, a soproni alosztályoknak Magyaróváron, a pécsi századnak Faddon. A II. osztály lovainál influenza járvány lépett fel ebben az időszakban, ezért sem az úsztatási gyakorlaton nem vett részt, sem a Pápa–Dáka területén a 2. huszárezreddel együttesen végrehajtott lovasdandárgyakorlatokon. Az osztályok kötelékében egy-egy új lovasszázad került felállításra. Ezek a századok az addigi vegyesdandár huszárszázadok elnevezését vették fel és ezekből, valamint az osztályok lovasszázadaiból kapták első keretüket. Az I. osztály így a 3., a II. osztály a 4. vegyesdandár huszárszázaddal bővült, azonban az addigi vegyesdandár huszárszázadok teljesen kiváltak az ezred kötelékéből és III., illetve IV. csendőrlóvas alosztály elnevezés alatt, csendőrségi hajtókával, vegyesdandár közvetlen alosztályok lettek. Az átszervezés nagyobb számú tiszt áthelyezést is vont maga után.

A kiképzési év kezdetével ismét újoncok is vonultak be, sorozás útján, egy évi időtartamra, korlátozott számban.

November 1-jével vitéz Havasy Jenő ezredes tábornokká lépett elő és mint a nyílt parancsnoksággá alakult 1. lovasdandár parancsnoka az ezrednek továbbra is közvetlen előljárója maradt. Az ezredparancsnokságot Malonotti Lajos alezredes vette át.

A díszsisakot és a sárga cipős díszöltözetet eltörölték, előbbi helyébe egyelőre ismét a tollas sapka, utóbbi helyébe a fekete csizma lépett.

Új nyeregfelszerelést is rendszeresítettek mind a tisztek, mind a legénység számára.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 1929

1929

Januártól kezdve a huszárezredek alárendeltségében is változás állott be: a vegyesdandár parancsnokságok csupán legénységi állományi, gazdaság- és közigazgatási és elhelyezési ügyekben maradtak illetékesek, a kiképzési ügyeken felül a tiszt személyi, szervezési és sportügyek, vezénylések a lovassági szemléltetés

hatáskörébe mentek át. A lovasdandár parancsnokságok ügköre is kibővült, s az ezred szolgálati útja a budapesti lovasdandár parancsnokságon át vezetett a felsőbb parancsnokságokhoz. A dandár másik ezrede a 2. huszárezred maradt.

A március hóban Alagon megalakult honvéd versenyistállóhoz az ezred is vezényelt tisztet. A versenylovak a csapatok lóállományába számítottak, mint vezényelt lovak. Ugyanebben az évben kezdődött meg a lovaspólósport is a honvédségen belül, az ezred pólócsapata Tolnán alakult meg. Németh Dezső százados az olasz lovaglótanáriskola elvégzésére Pineroloba lett vezényelve.

Júniustól kezdődőleg az ezred nem tényleges nyilvántartásában szereplő tisztek és tisztjelöltek 28 napos fegyvergyakorlatra való bevonulásra kaptak felhívást. A világháborús kiképzésben részesült tartalékosok ennek igen nagy számban és nagy lelkesedéssel tettek eleget, az elmúlt évtizedeknek a csapatkiképzés terén történt 229 újításait lényegében elsajátították. A tényleges és tartalékos tisztikar közötti bajtársi jó viszony és együttérzés a közvetlen kapcsolat következtében ismét elmélyült.

Az ezred augusztus közepén Pápa környékén összpontosult, a III. és IV. csendőrlovas alosztályokkal együtt. Szeptember elején a Pátka–Lovasberény környékén rendezett lovasdandár-gyakorlatokra ment az ezred, majd szeptember 10-től részt vett a honvédség első nagyobb keretekben rendezett, négynapos dunaföldvári hadgyakorlatán.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 1930

1930

A zsoldos rendszer fenntartása mellett ebben az évben két ízben is vonultak be újoncok, 5–5 hónapos időtartamra, január 20-án és június 20-án. Ez a roppantul lerövidített kiképzési idő a kiképzés rendszerében és beosztásában alapos változásokat követelt, a kiképzőket pedig nagy feladat elé állította. A kiképzés fősúlya a csatárkiképzésen és a tereplovaglason nyugodott.

Június hónapban Sopronban a szokottnál nagyobb méretekben rendezett országos lovasmérkőzéseket tartott az ezred a vasutas sportpályán. Ebből az alkalomból az ország minden részéből igen nagyszámú részt vevő jelent meg, a lovaglótanár-iskola teljes számban. A bevételt az ezred Sopron város ínségakciójának javára ajánlotta fel.

Malanotti alezredes szeptemberben részt vett az osztrák szövetségi hadsereg gyakorlatain. Itt ismerkedett meg az Amerikai Egyesült Államok katonai attaséjával, J. A. Baer ezredessel, aki ettől az ősztől kezdve gyakran volt az ezred vendége Sopronban és Tolnán egyaránt. Mielőtt, néhány évvel később, Európát elhagyta, hogy Texasban egy lovas seregtest parancsnokságát átvegye, az ezred részére vándordíjat alapított azzal a feltétellel, hogy azt minden évben a felderítő szolgálatban, lövészetben és lovaglásban egyaránt legjobban kiképzett szakasz őrizzze.

A tolnai kopófalakat ősszel Nagycenkre szállították, 3 vadászlovaglás tartamára, hogy az ezred soproni tagjainak is alkalma nyíljon a kutyák utáni lovaglásra.

Október 18-án az ezred ismét legfelsőbb Hadura előtt vonulhatott ki Sopronban az evangélikus teológia

ünnepélyes megnyitása alkalmával.

Malanotti alezredes október hóban a parancsnokságot, távolléte tartamára, vitéz Fáy alezredesnek adta át és lovasmérkőzésen való részvétel céljából, lovaival együtt, Észak-Amerikába utazott. Az ezred feszült figyelemmel kísérte szereplését. New-Yorkban szerzett sikere után a canadai Torontóban 16 nemzet résztvevői között első helyezést ért el Ibolya 11. nevű lován, s ezzel hazájának, fegyvernemének és ezredének eddig páratlanul álló dicsőséget szerzett. Malanotti alezredes amerikai útja alatt ezredessé lépett elő. December 19-én érkezett vissza Sopronba, ahol a pályaudvaron a tisztikar, altiszti és legénységi küldöttségek, a helyőrség, a város és a vármegye előkelőségei fogadták. A város fiatalsága a polgármester üdvözlő szavai után fáklyásmenettel hódolt a győztesnek.

A honvédség csapattestei a magyar történelem kimagasló és katonai erényekben gazdag személyek neveit vették fel az év folyamán. Ezredünk a volt cs. és kir. 9. huszárezred örökébe lépve, március 1-jétől, legfelsőbb Hadurunk 10 éves kormányzói jubileuma óta a „m. kir. Nádasdy Ferenc” 3. honvéd huszárezred nevet viseli. Ezzel kapcsolatosan az elődezedred tisztikara, mely minden év december 10-e táján, a limanovai ütközet emlékének megünneplése céljából Sopronban gyűlt össze, kieszközölte, hogy ezredünknek a m. kir. hadimúzeumban őrzött értékes hagyatéka az utódezedredhez kerüljön. A hagyaték rengeteg történelmi becsű és nagy értékű képet, a 230világháború hősi halottainak arcképsorozatát, 96 személyes ezüst evőkészletet és Ottó főhercegtől származó arany evőeszközt, számos dísz- és emléktárgyat foglal magába. A felbecsülhetetlen értéket képviselő tárgyak az 1930. évi Limanova-ünnep alkalmából lettek az utódezedrednek ünnepélyesen átadva. A délelőtti emlékmű-megkoszorúzásra az I. osztály lóháton, díszben vonult ki, és díszmenetet hajtott végre az emlékmű és a megjelent elődezedredbeli bajtársak előtt.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 1931

1931

Januárban ismét vonultak be újoncok, 5 hónapos kiképzésre. A nyári hónapok alatt csak a toborzott keretlegénység állott rendelkezésre, ebből is egy rész aratási szabadságra ment, úgy, hogy a létszámviszonyok ismét elég mostohák voltak időközönként.

Ezen a nyáron jelent meg az új Szolgálati Szabályzat I. része, melyre a világháború óta gyökeresen megváltozott viszonyok miatt már égető szükség volt. Több öltözködési rendelet is jelent meg: a tollas Bocskai-sapka megszűnt, helyét a rohamsisak foglalta el. A nagyatilla mellett zsinóros társasági zubbony, ún. kisatilla is lett rendszeresítve. A zsávolyzubbony új szabása lehajtott nyakú, anyaga nyers lenvászón.

Augusztus hóban gazdasági válság következett be. Ezzel egyidejűleg a toborzott tisztetek és legénység legnagyobb része, hirtelen megjelent miniszteri rendeletre, el lett bocsájtva a tényleges szolgálatból. Ez egyrészt a toborzási rendszerrel való végleges szakítást jelentette, s így, mint a trianoni béklyók egyikének feltétele honvédelmi szempontból öröndetes tény lett volna, másrészt azonban túl hirtelen következett be, s éppen abban az időszakban, mikor a polgári életben való elhelyezkedés a legnagyobb nehézségekbe ütközött. Ezért az érdekelt legénység között a hangulat inkább elégedetlennek volt nevezhető, annál is inkább, mert az ígért végkielégítéshez vagy polgári elhelyezkedés hivatalos elrendezéséhez a szükséges szolgálati idő hiánya miatt el lett véve a lehetőség. A csapattisztek nehéz helyzetbe kerültek a sok évet szolgált alárendeltjeikkel szemben. Sok elsőrendűen kiképzett tisztetésétől és huszárjától kellett minden

századnak megválnia; ha csak egy része tényleges katona maradhatott volna, a következő évek nehéz kiképzési viszonyai könnyebben lettek volna áthidalhatók. Az egyelőre, korlátozott időre visszatérhető létszám a nagyon alacsonyan megállapított „A” és „B” keretbe lett beosztva, s hónapokon belül teljesen kivált a szolgálatból.

Ugyanekkor a keretlovak kb. 40%-ának kiselejtezése is el lett rendelve.

Az új ezrednevekkel kapcsolatosan minden ezred részére ezrednapul egy, az illető történelmi személy életéből vett fontos évforduló lett megállapítva. Ezredünk részére december 5., Nádasdy 1756-ban Leuthennél végrehajtott fegyvertényének emlékére. Bár a leutheni ütközet az abban részt vett magyar csapatok szempontjából nem nevezhető győzelemnek, mégis Nádasdy volt az, ki ezen a napon a fenyegető nagy katasztrófát az egész császári haderő felől elhárította. Az ezred felterjesztést tett, hogy az amúgy időben közeleső és minden évben amúgy is külön megünneplelt Limanova-évforduló legyen egyben ezrednap is, azonban a kérelmet elutasították.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 1932

1932

A kiképzés súlya az 1 évi szolgálat után további 6 hónapra visszatartott tisztjelöltek kiképzésére tolódott át. Nagyon rosszul állt az ezred hivatásos altisztekkel. Utánpótlás a megalakulás óta alig volt, a belső szolgálat nehéz ellátása a kiváló idősebb altisztek vállán nyugodott, ezek azonban már magasabb életkorban [231](#)jártak. A jutasi altisztképző iskolában nevelt fiatalabb nemzedék nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ezért az iskola rendszerét kellett megváltoztatni, s a csapatnál erre érdemesnek és alkalmasnak talált tisztseket további kiképzésre a jutasi iskolába bevezényelni.

Pünkösdkor az ezred Sopronban nemzetközi lovasmérkőzéseket rendezett, igen nagy sikerrel és nagy külföldi és országos érdeklődés mellett.

Október 1-jén a tolnai osztály Komáromba került. Így az ezred osztályai közötti távolság lényegesen csökkent. Az osztály vasúti szállításban érkezett Komáromba, ahol a szép és tágas Frigyes főherceg lovassági laktanyában a Ceglédre távozott 2. huszárezred II. osztályának férőhelyeit foglalta el.

A honvédség területi átszervezése következtében az ezred teljesen kivált úgy a 3., mint a fenti áthelyezéssel a 4. vegyesdandár parancsnokság illetékességéből és a székesfehérvári 2. honvéd vegyesdandár parancsnokság hatáskörébe került mindkét osztályával.

A távbeszélő szakasz önálló állománnyal századdá alakult. Karpaszományos iskola nem került felállításra, hanem a nem tényleges tisztjelöltek kiképzése is az osztályok egyesített tisztesiskoláinak keretében történt. A Madsen-féle golyószórók helyett az új, 31. mintájú golyószórók kerültek kiadásra.

A falka ősszel ismét Sopron környékén is vadászott, ebből az alkalomból Eszterháza környékén voltak nagyobb vadászatok. Bartalis Kálmán százados Németországban és Ausztriában pólómérkőzéseken szerepelt, mint a magyar válogatott csapat tagja.

A takarékosági rendelkezések során az illetmények is le lettek szállítva. De ennél is érzékenyebben

érintette a tisztikart az új lovasítási rendelet, melynek értelmében a jövőben csak egy lótáp illetékes, melyen tiszti szolgálati lovat, bizonyos esetekben esetleg tulajdon lovat lehet csak tartani. Némi enyhítést az nyújtott, hogy az arra érdemeseknek mint második lótáp ún. sportlótáp volt megítélhető.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 1933

1933

A kiképzés teljesen azonos volt az elmúlt évével, lényegesebb szervezési változás nem állott be.

Augusztus hó második felében mindkét osztály a pápai 2/I. osztállyal, a II. és III. csendőr lovasosztállyal és a lovas tüzérosztály 1 ütegével Pápa és Nagytevel területén gyakorlócsoportot alakított Malanotti ezredes parancsnoksága alatt.

A századok idomított lovaik egy részét ettől az évtől kezdődőleg vállalkozó gazdáknak adták ki. Annyi jelentkező akadt, hogy valamennyit egyszerre ki sem lehetett elégíteni. A lóállomány kiegészítése, mely az utolsó években kisebb mérvben történt, ismét valamivel nagyobb ütemben került végrehajtásra.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 1934

1934

Malanotti Lajos ezredes július hó 1-jén megvált a közel 6 évig viselt ezredparancsnokságtól és a lovaglótanárképző-iskola élére került.

A hadseregsporthét military lovaglását Pongrácz Géza százados nyerte meg Stépán György százados Havas nevű lován.

A gyakorlatok augusztus elején kezdődtek. Az ezred új parancsnoka, vitéz Kossaczky Árpád alezredes ekkor vette át a parancsnokságot. A gyakorlatok tartamára fiatal tartalékos tisztjelöltek és tartalékos huszárok is be lettek hívva. A soproni rész, [232](#) Ácsig történt vasúti szállítás után, Komárom mellett úsztatási gyakorlatot, Tatánál pedig harcszerű lövészetet hajtott végre, majd egyesült az ezeket a gyakorlatokat már korábban végrehajtó II. osztállyal, és az egész ezred együtt folytatta menetét, Budapesten át, Gomba, Bénye és Káva területére, ahol elszállásolt. A lovashadosztály összes alakulata és az összes csendőrlovasosztály a környéken volt elhelyezve. Itt a lovassági szemlélő vezetése alatt augusztus végéig folytak a gyakorlatok. A gyakorlatokat kísérleti gyakorlatok követték volna, azonban a lóállományon belül erősen elterjedt ragályos köhögés miatt ezek elmaradtak és az ezred gyalogmenetben visszatért Sopronba és Komáromba.

Ősszel a karpaszományosok iskolája Sopronban, a központi lovaglótanfolyam Komáromban alakult meg. A lovas dandár beosztás megváltozott, amennyiben az ezred az 1. huszárezreddel került egy dandárba. Az újoncok ismét egy, illetőleg egy és fél év tartamára vonultak be. A bevezetett vállalkozótó-rendszer nagyobb arányú pótlóvásárlást tett szükségessé, melyet ismét az ezredparancsnok elnöklete alatt álló bizottság hajtott végre Dunántúl területén. A századok lóállományát az ezredparancsnok szín szerint

rendezte, az 1. és 2. lovasszázadok fekete és sötétpej, a vegyesdandár huszárszázadok pej és világospej, a gp. századok sárga, az ezredközvetlen alosztályok szürke lovakkal lettek lovasítva.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 1935

1935

A II. osztály május 1-jén kivált az ezred kötelékéből és Komáromból Szentesre került, mint a 2. huszárezred I. osztálya.

A távozó komáromi osztály helyett az „Árpád fejedelem 2. honv. huszárezred” pápai I. osztálya lépett mint 3/II. huszárosztály az ezred kötelékébe.

A gyakorlatok az ezrednek Győr környékén augusztus 18-án történt összpontosítása után Likócspusztánál végrehajtott úsztatási gyakorlatokkal kezdődtek, majd Pápa környékén folytatódtak.

A II. osztály kopófalkája az átszervezéskor a komáromi falkának egy részével arányosan kiegészítve az őszi vadászatok alkalmával kiválóan bizonyult és úgy Sopronban, mint Pápán vadászott. Ezek a vadászlovaglások évről évre szélesebb körökben váltak nevezetessé, úgy, hogy a sok belföldi vendégen kívül a bécsi társaság, főként a diplomáciai testület több tagja is az ezred vendége volt. Rudnay Lajos bécsi magyar követ és Veress Lajos vk. ezredes katonai attasé gyakran jelentek meg a reggeli találkozón. Papen bécsi német követ szintén a vendégek sorában volt és a soproni Hubertus-lovagláson is részt vett.

Október 1-jével mindkét osztály 1–1 lovas-ágyús szakasszal bővült. A parancsnokok és a beosztott legénység már előzetesen tüzérségi kiképzésben részesültek. Állomány-szakaszonként 2 löveg, az ehhez tartozó törzs és kezelőszemélyzet. A lövegek e célra külön átalakított hegyiágyúk, négyes fogatolással. A II. osztály ágyús szakasza a pápai laktanya kis befogadóképessége miatt Sopronban nyert elhelyezést.

A legénység szolgálati ideje egységesen két évben lett megállapítva.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 1936

1936

Június 23-án a lovassági szemlélő, vitéz Denk Gusztáv tábornok az ezred mindkét helyőrségében váratlanul riadót rendelt el és 4 napos gyakorlatot tartott Sopron és Pápa között.

233Az őszi gyakorlatok augusztus 25-én kezdődtek Először gyakorlattal kapcsolatban Pápán összpontosult az ezred, ahol harcszerű lövészetet hajtott végre. A lovas ágyús szakaszok ekkor vettek először részt éleslövészetben az ezred kötelékében, és azonnal igen szép eredményt értek el. Pápáról az ezred együttesen Zalalövőre és környékére ment, és ott a 3. vegyesdandár gyakorlatain vett részt.

A gyakorlatok alatt első ízben kerültek alkalmazásra az új rádiókészülékek, az R/3 és R/6 jelzésűek. Lovassági alkalmazásra igen jóknak bizonyultak. Előbbi málháslovon szállított készülék, mellyel lovasszázad-parancsnokságig bezárólag az ezred minden parancsnoksága rendelkezik, utóbbi szállítása

országos járművön történik, ami kissé nehézkesebbé teszi, csak az ezredparancsnokság van vele ellátva. Fentiekén kívül a géppuskaszázadokon belüli tűzvezetés céljaira a kisebb hatósugarú R/1 és R/2 készülékek is ki lettek adva.

A pótlóvak idomítására mindkét osztálynál pótlóidomító osztagok alakultak, hogy a századokat a nagyszámú pótlóval járó munkától tehermentesítsék.

Sopronban önálló kopófalka került felállításra, a pápai falka kettéosztása által. A vadászlovaglásoknak ismét sok bel- és külföldi vendége volt, többek között Schuschnigg osztrák kancellár és Papen bécsi német követ, valamint a bécsi diplomáciai testület számos tagja.

Az ezrednap és a Limanova-emlékünnap ismét a szokott módon lettek megünnepeelve. Utóbbinak sorrendje évente a következő volt: a volt gr. Nádasdy huszárezred bajtársi körének díszközgyűlése a vármegyeháza üléstermében, istentisztelet a bencés-templomban. A misét minden évben Folba tábori főesperes mondotta. Utána az ezred hősi emlékművének megkoszorúzása következett, melyen az ezred egész tisztikara, legénységi küldöttségei és lóháton kivonult díszszakasza vett részt. Az előezred bajtársi díszbédjén küldöttség képviselte az ezredet, majd ebéd után az előezred megjelent tagjai feketekávéra voltak hivatalosak a tisztíetkezdébe. Ebből az alkalomból történt a hősokról való megemlékezés a Hanvay-serleggel, utána pedig a laktanya megtekintése következett.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 1937

1937

Január legelején Frigyes főherceg, tábornagy temetésére díszszázad vonult ki az ezredtől. A század vasúti szállítással ment Magyaróvárra. A temetésen a Legfelsőbb hadúr, a volt spanyol király, a volt uralkodóház összes tagjai, a magyar kormány és igen nagyszámú előkelőség vett részt.

Február 1-jén az ezredparancsnokságot a hadilevéltárba áthelyezett vitéz Kossaczky Árpád ezredestől Veniczey Károly ezredes vette át.

Vitéz Muhr Albert százados a St. Moritzban megtartott nemzetközi téli lóversenyeken 5 lovaglással 5 helyezést, ebből 2 első díjat ért el.

Augusztus 27-én az ezred Pápán és környékén összpontosult ismét. Nagyobb számú tartalékos legénység és az összes vállalkozó lovak behívásával az állományok jóval a békeállomány fölé emelkedtek. Megalakulás és harcszerű lövészet végrehajtása után a Bakonyon, Vértesen és a Fővároson át az egész ezred Csomód környékére ment, innen pedig lovasdandár-kötélékben gyakorlatozva Heves-megye déli részébe. Innen kiindulva részt vett a szeptember 12-től 16-ig tartó Tisza menti nagy hadgyakorlaton, melyen a honvédség legnagyobb része alkalmazást nyert. A hadgyakorlatok végeztével a soproni részek Budapestig gyalogmenetben, onnan vasúton, a pápai osztály végig gyalogmenetben, tértek haza.

234Októberben az újoncok a szokott létszámban vonultak be. A pótlólétszám ismét növekedett és két részben került idomításra az alosztályoknál, majd tetemes részük vállalkozókhöz lett kiadva. A pótlólétszám és az alosztályok szaporodása következtében a soproni laktanya is szűknek bizonyult. A bevonult fiatal lovak egy része a fiatalon megvásárolt és eddig magánbirtokokon fűbéren tartott csikókból

jött idomítás alá, igen rossz erőállapotban.

A lefolyt gyakorlatok alatt végrehajtott nagy menetek következtében az új nyeregfelszerelés meglehetősen nagy számú sérülést okozott. A körülmények kivizsgálását az összes helyőrségben a lovassági szemlélő személyesen végezte.

Az új kiképzési évvel a vegyesdandár huszárszázad elnevezések megszűntek, a lovasszázadok az I. osztálynál az 1. és 2., a II. osztálynál a 3. és 4. sorszámot kapták.

A Hubertus-napi vadászlovaglásokot úgy Sopronban, mint Pápán ebben az évben is sok vendég részvételével és fényes keretek között tartotta meg az ezred. Papen volt kancellár, bécsi német követ idén is vadászott a soproni falka után. Bécs helyőrségének Hubertus-lovaglásán Schuschnigg kancellár az ezred több tisztjét látta vendégül.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 1938

1938

Az év elején új szabályzat és ezzel kapcsolatosan új szervezés lépett érvénybe. A lovasszázadok teljes létszáma 4 szakasz, szakaszonként 3 egyforma golyószórós rajjal, melyek mindegyike 17 lovasból és 1 málháslóbból áll. A szakasz és századtörzsek is új szabályozást nyertek. Megjelent ezenkívül az új lovaglási utasítás is.

Március 13-án, midőn Ausztria a Német Birodalomhoz csatlakozott, a helyőrségben szigorú készültség lett elrendelve. A soproni laktanyától alig 2 km-re húzódó határ miatt érthető, hogy az események erősen éreztették hatásukat. Március 22-én közvetlenül a határ mentén, azonban már német területen a német birodalmi hadsereg és a magyar királyi honvédség, mint új szomszédok üdvözölték egymást. Ehhez a kizárólag katonai ténykedéshez a hannoveri 3. lovasezred egy százada, a nezsideri dragonyosok egy százada és az ezred soproni lovasszázadai vonultak ki gróf Rotkirch német ezredes és Veniczey ezredes parancsnoksága alatt. A századok élükkel teljesen egyidőben érkeztek be a felállítási színhelyére, saját századaink díszoszlopvonalon állottak fel az osztályparancsnok vezetése alatt, a németek erre az arcvonalra merőlegesen fejlődött vonalon. Kölcsönös fővetés és a parancsnokok német nyelvű üdvözlő beszéde után díszmenet következett, majd a tisztikarok kölcsönösen bemutatkoztak.

A tavasz folyamán 350 újabb pótló érkezett az ezredhez. Vitéz Dálnoki Miklós Béla vk. ezredes, dandárparancsnok a századokat és a tisztit továbbképzést május első napjaiban szemlélte meg úgy Sopronban, mint Pápán. A hagyományos lovasmérkőzés pünkösdkor Sopronban zajlott le, az egész ezred részvételével. Minden tiszt az általa belovagolt pótlóval részt vett a pótló díjlovaglason.

Két nagyobb helyőrségi menetgyakorlat is volt, melyeken Sopron helyőrség ellenfeleként a pápai osztály szerepelt.

A századok júniusban vonultak ki először zubbony nélkül, az újonnan rendszeresített zöld ingekben. Ugyanekkor új, zöldszínű zsávolyruhát is kaptak a csapatok.

Június 18-án díszkivonulás volt lóháton, a Szent Jobb június 23-i látogatása alkalmával a díszkíséretet az

ezredtől kivonult lovasszázad adta.

235A gyakorlatok ősszel a helyőrségekben kezdődtek, majd Pápa környékén harcszerű lögyakorlatokkal folytatódtak. A lovasdandárgyakorlatok Bakonyzombathely, Kisbér környékén, a vegyesfegyvernemekkel végrehajtott gyakorlatok és a zárógyakorlat a Bakonyban lettek megtartva. Utóbbi alatt már általánosan elterjedt a hír, hogy a bent levő tartalékos legénység nem szerel le, hanem egyelőre vissza lesz tartva. Az 1. huszárezred hirtelen hazament helyőrségeibe a zárógyakorlat előtti napon. Alig, hogy ezredünk osztályai helyőrségeikbe visszatértek, újabb tartalékos tisztek és legénység behívására került sor, s a még be nem hívott vállalkozó lovak is bevonultak, mivel hadiállományú készülség végrehajtására jött rendelkezés. Szeptember 25-én az ezred elszállításra készen állott, ez két nappal később be is következett.

A kirakás Gödöllő és Hatvan közötti állomásokon 28-án reggelig befejeződött és az ezred a következő elhelyezést foglalta el: ezredparancsnokság és közvetlen alosztályai, valamint 2. lovas század Apcon, az ágyús szakaszok Zagyvaszántón, az I. osztály zöme Jobbágyin és Szarvasgedén, a II. osztályparancsnokság a 4. lovas századdal Palotáson, a 3. lovas század Szirákon, a II. gp. század Egyházasdengelegen. A 2. lovasdandár többi része az ettől északra fekvő szomszédos területre már megelőzőleg beérkezett.

A politikai események kialakulásáig az ezred ebben az elhelyezésben maradt, századkiképzést és a cseh kiserődök elleni támadás gyakorlását folytatva. A bécsi döntés megtörténte után, november 4-ével a trianoni határra való közvetlen felzárkózás következett be, az ezred Bocskárpálytő, Karancskeszi, Egyházasgerge, Etes területén nyert elhelyezést. Innen indulva lépte át november 9-én reggel a trianoni határt Somoskőújfalunál. A ködös őszi reggelen a századok az ezredlobogó mögött megindultak Fülek felé. Az I. osztály Füleken és környékén elszállásolt, a II. osztály az ezredparancsnoksággal együtt tovább ment Rimaszombatig, s ennek a városnak visszacsatolásán is rész vett, majd biztosító szolgálatot végzett az új határ mentén. Egyes részek visszahagyása mellett az ezred november 11-én a 9-e előtti szálláskörletekbe ment vissza, honnan november 18-ára virradó éjjel, riadó után, vasúti szállítással sürgősen kelet felé lett eltolva. 19-én reggel Perbenyik-Bély kirakóállomásokról Királyhelmece-Lelesz területére, majd 20-án estig Hegyi, Kistráskára lett irányítva. Utóbbi menet a sötét novemberi estében, felázott, útnélküli terepen át nagy teljesítmény volt, főleg a járműveknek. A már el is készített támadási parancs alapján a csapatoknak észak felé, Nagymihályra kellett volna támadniuk, a tökéletesen előkészített tervek azonban ezúttal nem kerültek kivitelre, a Kárpátalja visszaszerzésére tervbe vett hadműveleteknek elmaradása folytán. November 23-án az ezred dél felé menetelt és 25-én Sátoraljaújhelyen berakodva, két havi távollét után visszatért békehelyőrségeibe, ahol végrehajtotta a leszerelést. Újoncok nem vonultak be, a két évet leszolgált tényleges legénység szolgálatában megmaradt.

Rövidesen a hazatérés után, december elején a Felvidék visszacsatolásával kapcsolatosan kiadott új elhelyezési rendelet értelmében az ezred új helyőrsége Munkács lesz, és azt a jövő év januárjában el is kell már foglalni. Az áthelyezéssel kapcsolatos munkálatokat, ú. m. szemrevételezés, csomagolás, szállítás előkészítése, lakáskeresés stb., azonnal folyamatba kellett tenni. A vállalkozóknál levő lovak közül csak a gazdák által önként felajánlottak vonhatók be, a többi visszamarad és az ezred helyét elfoglaló III. önálló huszárszázad és a soproni tüzérosztály állományába kerül. Az ezred az átköltözés tartamára, annak végrehajtásában való kisegítésül korlátozott számú tartalékos legénységgel egészíthette ki állományát.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / † Kubinszky Jenő: A „M. kir. Nádasdy Ferenc 3. honvéd huszárezred” Sopronban 1921–1939 / 1939

2361939

Az év első hetei a régi helyőrségtől, Soprontól való búcsúzással és az áthelyezéssel kapcsolatos munkálatokkal teltek el. Nehéz volt a búcsú Soprontól, mely város 1884 óta szorosán összeforrott a Nádasdy-huszárokkal és ahova az ezredet a régi hagyományokon és kapcsolatokon kívül a hősök emlékműve is fűzi. A búcsú nemcsak az ezrednek, hanem a város lakosságának is nehezebbé esett. A vármegye és a város közönsége a Lövér Szállóban estebéden búcsúztatta a tisztikart, az elhangzott pohárköszöntők mind a mély ragaszkodásnak és szeretetnek megnyilvánulásai voltak. A távozó ezred a helyőrségek összes hősi emlékművére koszorúkat helyezett.

Az első szállítmányok január 18-án hagyták el Sopront és Pápát, és a géppuskás századokat szállították Munkácsra. Ezt követően 2 naponként indultak a többi alosztályok. Január 20-án, az ezredtörzs és az 1. lovasszázad indulásakor a helyőrség, a vármegye és a város, a katonai és polgári előkelőségek, küldöttségek hivatalosan vettek búcsút a távozóktól. A 4. gyalogezred kivonult díszszázadának tiszteletadása és a zenekar hangjai mellett robogott ki az ezredlobogót szállító vonat és a Nádasdy-huszárok végleg elhagyták Sopront, hol közel két évtizeden át állomásoztak és ahová, az elődezed múltját is számítva, több mint félévszázados emlékek fűzték őket.

Január 23-án a 2. lovasszázad a laktanya átadása után, mint utolsó szállítmány indult el Munkács felé.¹⁽²⁾

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Hárs József: Sopron és a százéves film (Beszélgetés Friedrich Károllyal)

Hárs József: Sopron és a százéves film
(Beszélgetés Friedrich Károllyal)

(A beszélgetés 1994. november 11-én készült. Szomorú esemény teszi szinte nekrológgá: Friedrich Kari bácsi 1995. január 30-án reggel 7 órakor elhunyt. Temetése február 6-án volt.)

A kis előszoba falai telis-tele dedikált fényképekkel, a hall és a forgalmas Várkerületre néző nagyszoba falfelületein nincs tenyérnyi szabad hely sem. Itt az ismerősök, barátok, a soproni képzőművészet alkotói vannak inkább jelen, a hagyományörző bútorok között. Friedrichék akkor költöztek ide, amikor az életük [237](#) meghatározó évtizedeinek színteret adó Városi Mozi (Vörös Csillag Filmszínház), s a tőzsomszédságában lévő lakásuk udvari része, benne a Hirdető Vállalat soproni kirendeltsége, lebontásra ítéltetett. [1\(3\)](#) Ma is fájdalmas emlék, ha nem is szólnak róla. Kisebb beázás a moziban, a kihívott statikus: nő és terhes. Nem mászik föl a létrán, hogy megvizsgálja a fagerendákat. Csak a bontáskor derül ki, hogy gyönyörű épek, nyoma sincs rajtuk a szakvélemény szerinti gombásodásnak. Gyenge vigasz, hogy az épület helyén Scarbantia romjait mutogathatják. A lakás hátsó szárnya annak az azóta [238](#) megtorpant elképzelésnek esik áldozatul, amely sétányt szeretne a lehetőségig kiszabadított városfalakon, az Előkaputól akár a Templom utcáig, de a Hátsókapuig mindenesetre.

A város mozija 1913. szeptember 3-án vetített először, s 1965. november 7-én tartotta utolsó előadását. [2\(4\)](#) Ennek az ötvenkét évnek legendás igazgatója Friedrich Kari bácsi, akit idegenvezetőként azóta még inkább ismer ország-világ.

1995 nagy éve a mozinak: száz esztendővel ezelőtt kezdték vetíteni a Lumière-testvérek apró jeleneteiket Párizsban. Ezek közül néhány a következő évben már a bécsieket hozza lázba, sőt hozzánk is eljut.

Budapesten a millenniumi kiállítás egyik szenzációja a „Cynematoscope”. Az új látványosság – a vándorcirkuszosok révén – egyre gyakrabban kerül közönségünk elé, mígnem végleg gyökeret ereszthet városunkban.³⁽⁵⁾ A nagy jubileumot, s az ezzel kapcsolatos kisebb évfordulókat, Sopron azzal ünnepli, hogy engedélyt ad a hősi korszak egyik, még régi alakjában megőrződött helyszínének, az Elektro-Bioscopnak áruházzá alakítására, a Lackner Kristóf utcában.⁴⁽⁶⁾

Kari bácsinak mint „tanúfának” film iránti rajongása, hivatástudata és ebből fakadó optimizmusa ma is töretlen. És ő az igazi lokálpatrióta, aki szülővárosát nem elzárkózással, nem sóhajos múltba révüléssel szereti, hanem – közel a kilencvenhez – készen áll ismertetőkre, tévészereplésre, zsűribeli munkára. Akár magyar, akár német nyelven; akár önállóan, akár tolmácsként.

Már egy ideje beszélgettünk filmről, Thurner polgármesterről, mindenféléről, amikor bekapcsoltam a magnót.

Friedrich (erős szemüvege mögül kérdően néz rám. Az asztalon, a lámpa fénykörében irattartók: a bizonyítékok. Karosszékéből előrehajolva bármikor elérheti azokat): Na hát akkor most mit csináljunk.

(Én Thurnerra, a polgármesterre szeretnék visszatérni.)

Friedrich: Talán úgy, hogy Thurner volt az, aki azt kérdezte, hogy mi akarok lenni, s mondtam, hogy mozis. – Van egy olyan iskola, ahol ezt tanítják? Mondom: – Nem. – Hát hol tanultad? – Hát – mondom –, a bánfalvi moziban. Oda járok ki.

(Igen – gondolom magamban – Autheried Camillo – a tulajdonos – volt a Bánfalvi Kinóban⁵⁽⁷⁾ a főnök. Mivel saját fia nagy ívben elkerülte az üzemet, nem bánta, hogy helyette annak osztálytársa, sőt padtársa segít neki.)

Friedrich: ... Akkor már díjnok voltam a városnál⁶⁽⁸⁾. Minden szombat, vasárnap ott [ti. Bánfalván] voltam. Ezt megjegyezte magának Thurner.⁷⁽⁹⁾ Amikor bajba került a Heinrich Román, a Városi Mozi első igazgatója⁸⁽¹⁰⁾, beteg lett, illetve csődbe, kissé bajba ²³⁹került⁹⁽¹¹⁾, akkor a Thurnernek eszébe jutottam. Elküldött, áthelyezett engem mint ideiglenes üzemvezetőt (üzemvezető-helyettest) a mozihoz. Es akkor, amikor áthelyezett, azt mondta: – Csinálhatsz mindent, amit jónak találsz, amíg nem ráfizetéses a mozi. De először rendezzék a hátralékot.

Így aztán tüzzel-vassal belefeküdtem, hogy a hátralékot, a hátralékos vigalmi adót is, édesapámra való különös tekintettel, rendezzem.

(Friedrich Nándor, Kari bácsi édesapja, mint főszámvevőhelyettes, akkor a városi adóhivatal főnöke volt. Szigorú vezető. Fiának a figyelmét külön felhívta a mozi vigalmi adójának kifizetésére.)¹⁰⁽¹²⁾

Friedrich: És akkor jött a nagy probléma, a *hangos* film. A hangosfilm első évei. Vért izzadtunk azért, mert akkor még nem volt fotocellánk. Hanem egy hatalmas nagy lemezen ment a hang és ... a mozigép mellett volt a nagy lemez.¹¹⁽¹³⁾ Szinkronban kellett lenni a géppel, mert ha a filmből egy darabka hiányzott, akkor már nem volt szinkronban az egész. Minden egyes műsört le kellett próbálni. Ezt megcsináltuk ... A lemezejátszás egyébként gyengém volt már akkor is, amikor Bánfalván voltam.

Én: Bánfalván?

Friedrich: Bánfalván a pénztárban jegyet adtam el, előbb takarítottam, a filmet befűztem, berollniztam, és

utána elkezdtem a jegyeket eladni.

(Előző beszélgetésünkön kiderült, mennyire kellett vigyáznia, hogy a legények pad alá bújva, vagy máshogy, jegy nélkül be ne jussanak. Csak az volt ilyenkor gyanús, hogy egyszerre mennyien szorongtak a hosszú padokon.)

Friedrich: És mikor aztán jött a műsor, akkor a nézőterre kiláttam a jegypénztári nyíláson, láttam a programot, és egy kéttányéros lemezjátszóról kísértem a filmet. Nagyon izgalmas munka volt sokszor. Mert hát hol a Szerelmi álmok¹²⁽¹⁴⁾ kellett, hol a Fra Diavolo-nyitány¹³⁽¹⁵⁾, aszerint, hogy cowboy-film volt, vagy aszerint, hogy szerelmi jelenetek voltak, de ez szépen belém idegződött, úgyhogy a lemezekhez értettem. A Soproni Szimfóniát is úgy tudtam szinkronizálni.

(A Soproni Szimfónia Friedrich filmriporter munkájának legszebb gyümölcse. Évszakok szerint mutatta be a várost, sikert sikerre halmozva, országszerte, hosszú éveken át. Első része 1931-ben készült el. – A hangos éra vidéken általában 1930 őszén indult.)¹⁴⁽¹⁶⁾

Friedrich: Ott már négy tányérom volt, a [Városi] Moziban. A négy tányér segítségével zörej is tudtam belekeverni a zenébe, aszerint, hogy ... Mindenki azt mondta, hogy hangos a film, senki se tudta, hogy némafilm. És így a Városi Moziban a ²⁴⁰filmek mindig hangosan, szabályosan, jól mentek. Amíg aztán eljött az idő, hogy vehettünk egy hangos gépet. 8100 pengőbe került¹⁵⁽¹⁷⁾ és jó volt. Hartmannék¹⁶⁽¹⁸⁾ ...

(A város másik mozijának tulajdonosai a „Bio”-val – Elektro-Bioscop – kezdtek, majd saját mozgófényképszínházat építettek Elite Mozgó néven, a Torna utcában. Az államosítás után „Szabadság Filmszínház” elnevezésű épületen ma ismét a régi „Elite Mozgó” olvasható. Egyetlen igazi moziépülete a városnak, jöllehet a Liszt Ferenc Művelődési Központban is folynak rendszeres vetítések.)

Friedrich: Hartmannék kétszer cseréltek, amíg hangosgépük bevált. A mienk maradt, míg jó volt. Egy még jobbat sikerült elcsípnem és így aztán elindult a „hangos éra”. A hangos éra alatt a polgármester megengedte, hogy havonta egyszer Bécsbe menjek, végigjárhassam a mozikat és válogassak. Taxival moziból moziba. Kiválasztottam azokat a filmeket, amelyeket aztán Budapesten kötöttem le. És játszottam ösbemutatókat olyan filmekből, amelyek még Pesten se mentek. Ez volt a kezdete. És akkor szerencsére jöttek a legjobb hangosfilmek, Robert Stolz zenéjével, Bolváry Géza rendezésében ...

(Bolváry Németországban forgatott, filmjei mindig magas színvonalat képviseltek. Friedrich külön kiemeli a Zwei Herzen in dreiviertel Takt című alkotást, amelyet Sopronban három alkalommal tudtak műsoron tartani. Magyar címe *Szívek szimfóniája* volt.)¹⁷⁽¹⁹⁾

Friedrich: Így ment aztán a mozi előre, jövedelmező lett¹⁸⁽²⁰⁾, és akkor jött a probléma, mennyit fizessenek. (Nevet.) Melyik fizetési osztályt állapítsák meg számomra. ...Míg a végén aztán 47-ben megkaptam a VIII. osztályt. Ezzel is mentem nyugdíjba a városnál. Az egész szolgálati időmet beszámították aztán a GYSEV-nél ...

Én: Hogyan került a GYSEV-hez, Kari bácsi?

Friedrich:... A GYSEV ilyen szempontból gavallér volt, mer amikor felmondtak az Idegenforgalmi Kirendeltségnél¹⁹⁽²¹⁾ ... A hatvanadik születésnapom alkalmából elértem a határt, akkor az igazgató küldött nekem egy levelet: minthogy az idejét ²⁴¹betöltötte, kívánjuk, pihenjen és köszönjük eddigi munkáját. Aus. Ezt megtudta Lisitzky [Sopronban a vasúttársaság igazgatója]²⁰⁽²²⁾:

– Nem töltöd ki a még hátralevő egy hónapot, amelyet még ott kértek.

Nem kellett kitölteni.

– Gyere hozzánk!

Így kerültem először az igazgatósághoz, az igazutóságon tanácsos lettem, majd főtanácsos, és a Locomotiv Tourist utazási irodánál²¹⁽²³⁾ ... dolgoztam tovább. Még 11 évig. Ott aztán nyugdíjaztak, és ennek köszönhetően, hogy rendes nyugdíjat állapítottak meg. Úgy, hogy nagyon ... csak hálás lehetek Lisitzkynek. Megkövetelte a maximumot, aztán meg is csináltam, minden erőmmel, ahogy tőlem tellett. Mert voltak neki kényes külföldi vendégei ...

Én: És az üdülők?

Friedrich: Na és azon kívül az üdülőcsoportok. Amikor először kimentem az üdülőbe, és mondtam, hogy mint üdülőhelyi előadó²²⁽²⁴⁾ jövök, akkor azt mondta ott az üdülő igazgatója: – Na, nézzen be a terembe, ott benn vannak a maga kuncsaftjai. Snapszliznak, boroznak. Ezeket akarja maga levinni a műemlékekhez, a templomokhoz? ... Ezeket nem fogja érdekelni. – Én megpróbáltam, és elkezdtem. És a vége után az lett, hogy nem kellett már hívni, jöttek maguktól. Kéthetenként, pontosan beállított a csoport, teljes egészében. Híre lett ezeknek a vezetéseknek, és a kéthetes programomból szabályos szép repertoár alakult ki: Belváros, külváros, vetítés, klasszikus zene, zeneiskolai növendékhangverseny ... amit el lehet képzelni, nyújtani, környéki kirándulás, minden.

Én: És a lakás ablakából ...

Friedrich: A másik meg a különlegességek. Abból a legérdekesebb a köszöntő volt. Amikor a csoporttal odaértem a torony elé, akkor mondtam, hogy a szívesen látott vendégeket a toronyőr mindig harsonaszóval köszönti. Ennek az a magyarázata, hogy a Hirdető Iroda a lakásunkon volt, a várostoronyra hangszórók voltak szerelve, és a feleségem az ablakban ült, s leste, hogy mikor érkezem a csoporttal oda. Azt mondtam nekik, ha olyan szándékkal jöttek, hogy érdeklő Önöket ez a város, és a szép iránt érzékük és lelkük van, akkor most harsonaszóval fogják köszönteni Önöket. És ebben a pillanatban levettem a napszemüvegemet, a feleségem elindította a lemezt: megszólalt a harsona. Ez jól bevált és megvolt a siker. Szóval ilyenekből tevődött össze a kapcsolatom a közönséggel – az üdülők között és közöttem ...²³⁽²⁵⁾

(Visszakanyarodunk a mozihoz. Nem mondja ki, de régebbi beszélgetésekből, meg a saját élményeimből tudom, mennyi különlegességgel fűszerezte igazgatói tevékenységét.)

Friedrich: Ettől lett aztán a Városi Mozi fogalom. És ezt akceptálták a Metrónál.²⁴⁽²⁶⁾ Az ő filmjeikkel nagy sikert arattunk. Nemcsak Garbo-filmjeiket ²⁴²forgalmazták, akadt más is ott. A Metro-filmeknek azért volt hívójuk. Most láttam az alkotásokat, amelyeket már nem tudunk hozni, mert már nem engedték be akkoriban. A tévében sorra mutatják be a Fred Astair filmjeit, amiket a háború miatt nem láthattunk. Így tudjuk meg, hogy mit mulasztottunk.

Én: Igen ... Hát szóval visszatérve arra a bizonyos Thurner-esetre ...

Friedrich: Ja. A polgármester megkövetelte ... Ja, azt mondta: – Amit elképzelsz és jónak találsz, azt megcsinálhatod. Ügyelj arra, hogy ne legyen erkölcstelen, hogy ne legyen politikailag kifogásolható, hanem kulturális, értékes, nevelő legyen, szórakoztató legyen, de ugyanakkor pedig ne legyen ráfizetés. Hát szóval

...

Én: Igen, de akkor...

Friedrich: És még egyet aztán ... Utána fordult elő, hogy a számlákat természetesen átkollaudálta, minden alkalommal minden számlámat átnézte. És akkor egyet talált, amelyben négy darab ceruza szerepelt, amelyet az altiszt véletlenül a feleségem [Nagy Magda] boltjából hozott.²⁵⁽²⁷⁾ És akkor hivatott és mondta: – A feleségétől ne vásároljon. Mert nem a ceruza értéke a fontos, hanem az elv. Mi hozzátartozótól nem vásárolunk.

Én: Igen. Most akkor még egyszer azt kérdezném meg, hogy hogyan volt a háború után. Tehát ez a 47-ig tartó városi mozis vezetői állás ...

Friedrich: A városnál 47-ig tartott. Utána a KIMORT, a Kisgazdapárt lett a megbízó. Ők bíztak meg a mozi vezetésével.²⁶⁽²⁸⁾ Én persze – tekintettel arra, hogy a bevételből járt nekem is – az énnekem járó összegből először is megvettem a második gépet, melyet a háború során tönkretettek, illetve a németek elvittek. Tehát nem bírtam egy géppel boldogulni. Saját tulajdonom volt az egyik gép. És a másik dolog pedig, amikor már nem a városé volt a mozi, hanem az államé, a MOKÉP-é, akkor áthelyeztek a másik moziba. Egyszer jöttek és áthelyeztek oda, és a Hartmann Kukit tették a helyemre.²⁷⁽²⁹⁾ És ott aztán nehéz volt boldogulni, mert előírták, hány embernek kell ...

Én: ... bent ülni a moziban.

Friedrich: ... a moziba. Próbáltam megoldani. Ha valaki ötpengős jegyet vett, akkor 5 db egyforintos jegyet adtam neki és akkor a szövetséges ellenőrző bizottságnak szóló heti jelentésben 5 fő szerepelhetett pluszként. [Ez természetesen már a forint bevezetése utáni időszak.] És így ment ez tovább, addig, amíg erre rájöttek és akkor aztán, erre való hivatkozással, hogy megtévesztettem őket, felmondtak. Jöttek olyan fenyegetések is, hogy az ávós [parancsnok] rendelkezésére most jön egy film, ezzel a filmmel nem szabad megbukni. Ez a *Sztálin esküje* volt. És akkor ő [az ávós] végigtelefonálta az összes kuncsaftjait, és azok mind eljöttek. Soha nem láttam őket moziban. És akkor nem is szóltak egy szót se, csak ültek némán.

Én: Végigszenvedték.

Friedrich: Végigszenvedték. Igen ... Ezt nem szeretném publikálni, hogy akkoriban ilyen eszközökkel ...

Én: Ez a film, ami most lement ...

Friedrich: Amit most a tévében bemutattak Polgárok főcím alatt, alatta pedig Sopron nagy napjai. Ennek a negatívját [ti. annak a negatívját, amit ebben az adásban ²⁴³bemutattak] sikerült megmenteni. Megmenteni úgy, hogy elküldtük Pestre a Filmtudományi Intézethez, ahol archívumban megőrizve tartották. És pedig azt annak köszönhettem, hogy az igazgatója, Lajta Andor, Sopronban érettségizett. A soproni kereskedelmi iskolában végzett. Vele volt kapcsolatom, és amikor itt Sopronban ezt a filmet, az én anyagomat, a Sopron nagy napjait levetítették, az ellenőrző szigorú politikai rendőrség és egyéb emberek, akiket az én utód üzemvezetőm behívatott: nézzék meg, biztos vannak ott olyan filmek, amelyekben uszít, nácikról szóló riportok és hasonló, mert egészen biztos, hogy ilyeneket forgatott, akkor reggel 4 órakor bejött a bizottság, az összes filmeket elkezdték vetíteni és 10 órakor már egy lélek se volt a moziban, mert semmit, egy cm kifogásolni valót sem találtak. Ellenben ő [az utód] azt mondta: – A népgazdaságnak azért lesz profitja ebből, mert ezekből a celluloid filmekből nagyszerű fogkeféket lehet csinálni. Tehát a népgazdaság jól jár,

ha megkapja azt a celluloidot, oda fogjuk irányítani.

(Szinte zavarban van, hogy utódjáról rosszat kell mondania.)

Friedrich: Én Bognár Dezsőhöz²⁸⁽³⁰⁾ mentem el, és elmondtam neki ezt, hogy ezeket a filmeket szeretnék ezek megsemmisíteni. És erre ő kiadta: vagy a levéltár útján megőrizni vagy pedig van más mód? Mondom: – Volna rá. Van egy emberem, egy jóbarátom, aki majd gondoskodik, hogy leltárba vegye és akkor ... Elmentek ezek a felvételek. Elment az egész negatív anyag. Ezt az anyagot megtalálta a bécsi rádióstézés és csinált *Kulturstadt Sopron* címmel egy filmet, amelyben én nagy csodálkozással egy szép napon a felvételemet látom a bécsi tévében: a soproni szüretet, a Pihenőkeresztet, amint a szüreti kocsival jönnek. És látom, hogy megvannak a negatívok. Tudtam, hogy eltette, mert megírta nekem, hogy milyen szekrényben, milyen szám alatt vannak ... Meg is van a lista. Az egész anyag. A riportanyag is. [Folynak a próbálkozások a visszaszerzésére.] És így aztán megmaradtak ezek a filmek. Novobáczky Sándor felfedezte ezeket, és csináltatott új kópiákat. Éspedig celluloid helyett olyan új anyagból, amely nem ég és amely ezen a mozigépen, a mostani modern gépen játszható. Es akkor meginvitáltak engem oda, fogadtak a mozi [Elite Mozgó] bejáratánál, ahonnét úgyszólván kitétték a szűrőmet, és most virágcsokorral fogadtak, beültettek a közepre, és azt mondták, beszélj, ha látod a képeket. Es most, amikor már csak a színes a divat, akkor láttam, hogy az akkori szemléletem, az ellenfényes fotografálásé, amikor a fények játéka vibrál és érvényesül, milyen nagyszerűen kijött. Könnyezve néztem a filmet. Novobáczkyék több régi soproni családról készítettek felvételeket és ezekkel egészítették ki az én filmemet.

Én: Igen, a televízió. [A tévé 1-en 1994. október 9-én este tíz óra 50 perctől vetítették, Polgárok főcímmel, a Sopron nagy napjait, 40 perces időtartammal.]

Friedrich: Tehát így menekült meg a negatív anyag, amelyben a soproni sporttól, soproni tornától kezdve vitorlázás, motorozás, a löver körúti motorverseny is benne volt. Például az Kozmával, amikor én autóra kötözve filmeztem, és vágattak a motorosok külön köröket a tiszteletemre, a kedvemért.²⁹⁽³¹⁾ Ilyeneket csináltam, mert mindenfelét forgattam. A vitorlázást ... A Fertőn aludtunk, éjjel kint maradtunk és a vekker felébresztett 3 órakor, amikor jön ki a nap, és akkor kezdtem felvenni azokat a napkeltéket, amelyek a filmben aztán napnyugták voltak. Szóval ilyen emlékek fűződtek ezekhez a filmekhez. Ez lett az a film, amelyet most láttak sokan, és így menekült meg a Soproni Szimfónia maradványa.

²⁴⁴*Én:* Úgy tudom, hogy a könyvtárban ezt az adást videóra vették. Ezt a tévéadást.

Friedrich: Sarkady [az ifjabb] nagyon örült annak, hogy a repülőfelvételeket ...

Én: Hát ő szerelmese a repülésnek ...

Friedrich: Hát remek felvételek vannak, és amikor megtudta, hogy én akkoriban szaladtam a löverekből taxival a fertőrákosi kőfejtőbe, ahol belefűródott a [repülő]gép ... És hát lefilmeztem, és ezt a felvételt is felhasználta kutatásaihoz. Az újság is közölte.³⁰⁽³²⁾ Ezek mind olyan emlékek, amelyek így bennünk élnek és a film, amit lehetett megörökíteni, azt megörökítette, de se uszító téma nem volt a filmjeimben soha, sem zsidó, sem náci, sem mindenféle más dolog. Tisztán csak, ami szép Sopronból. Ami adott volt ... A mostani filmemben viszont, amit most vetítettek a tévében, ott volt egy jelenet, mikor három diágyerek jön a Széchenyi téren, tavasszal, nyílnak a virágok. A három diágyerek előtt három leányzó vonul a Széchenyi-szobor mögött és a három gyerek föl pattan, és szalad utánuk. A három diáklány közül az egyik a feleségem, a másik a sógornóm³¹⁽³³⁾, a harmadik pedig a Gáspárdyné volt. Es a gyerekek között pedig a két

Turner-fiú. Ezek az emlékek benn vannak a filmben. Ilyen anyag.

Én: Hát Kari bácsi, köszönöm szépen ...

(Kari bácsi még szívesen mesélne. Sorra mutatja meg az előkészített dokumentumokat, az első mozik fényképeit, újságkivágatokat, a Metro–Goldwyn–Mayer filmgyár vándorserlegének elnyeréséről őrzött levelezést, magát a serleget a vitrinben. Csak a járás esik neheze. S már nem érzi magát elég erősnek arra, hogy megírja a soproni mozik történetét. Meg kell ígérem, hogy jövőre hozzáfogok. Örömmel teszem. Addig is kiegészítésül: Pro Urbe Emlékérem 1970-ben, díszpolgárság 1991-ben a jutalom tevékenységéért.)

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Güntner Péter: A soproni polgárság vagyoni viszonyai a századfordulón a hagyatéki leltárak tükrében¹

Güntner Péter: A soproni polgárság vagyoni viszonyai a századfordulón a hagyatéki leltárak tükrében¹⁽³⁴⁾

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Güntner Péter: A soproni polgárság vagyoni viszonyai a századfordulón a hagyatéki leltárak tükrében¹ / Bevezetés

Bevezetés

A városokat a mai társadalomtudományok különböző szempontok alapján sorolják be egymástól teljesen eltérő kategóriákba és hierarchiákba.²⁽³⁵⁾ Beluszky Pál a századforduló magyarországi városhálózatát hierarchia szempontjából vizsgálta, szerinte a „város hierarchikus rangját a városi alapfunkciók mennyisége és sokfélesége határozza meg”.³⁽³⁶⁾ Az általa felállított rangsorban Sopron 1900-ban a 15. helyet foglalta ²⁴⁵el a városok között.⁴⁽³⁷⁾ Sopron múlt század végi gazdasági stagnálása⁵⁽³⁸⁾ és országos közigazgatási funkciói jelentős részének elvesztése⁶⁽³⁹⁾ miatt az 1828. évi harmadik helyéhez képest a hierarchiában jelentősen visszaesett.⁷⁽⁴⁰⁾ Az évszázados polgári kultúrával rendelkező Sopron gazdasági stagnálása ellenére a magyarországi urbanizáció, polgárosodás élenjárója volt, és ezért feltétlenül érdemes vizsgálat tárgyává tenni.

A városokat a funkcionális szemlélet mellett polgáraik jólétével, vagyonuk összetételével is jellemezhetjük. A polgári vagyon vizsgálata forrásul eddig kizárólag a különféle adó, főleg virilis jegyzékek szolgáltak, ezeket a történettudomány mind a mai napig e kérdéskör legjobban felhasználható forrásaként ismerte el.⁸⁽⁴¹⁾ Kutatásomat nem hagyományosan a virilis-jegyzékek alapján, hanem az ebből a szempontból kevésbé felhasznált hagyatéki leltárak feldolgozásával végeztem el. A hagyatéki leltárak alapján a polgári vagyon összetételének meghatározására eddig Bácskai Vera és Tóth Zoltán tanulmánya tett kísérletet. Bácskai Vera két város, Sopron és Győr társadalmának vagyoni viszonyait elemezte 1790-től 1848-ig.⁹⁽⁴²⁾ Tóth Zoltán a leltárak segítségével a századfordulói Szekszárd egyes társadalmi rétegeinek vagyonszerkezetét és elsősorban mobilitását vizsgálta.¹⁰⁽⁴³⁾

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Güntner Péter: A soproni polgárság vagyoni viszonyai a századfordulón a hagyatéki leltárak tükrében¹ / 1. Néhány szó a hagyatéki

leltárakról

1. Néhány szó a hagyatéki leltárakról

A hagyatéki leltárak a történeti feldolgozás szempontjából számos lehetőséget kínálnak a feldolgozásra.¹¹⁽⁴⁴⁾ Magyarországon az utóbbi években a kutatások középpontjába az életmód vizsgálata került, ezen belül is a lakáskultúráé. Egy kellően részletes leltár leginkább az elhunyt tárgyi kultúrájáról ad pontos képet. A vagyonszerkezet vizsgálata a hagyatéki leltárak elemzésekor kissé háttérbe szorult, ezért is választottam ezt a szempontot a felmerülő sokféle lehetőség közül. A vagyonszerkezet vizsgálatát többféle aspektusból végeztem el, elsősorban a személyek, társadalmi csoportok tőkefelhalmozása mögött meghúzódó különböző stratégiákat kerestem.

A soproni levéltárban a városi árvaszék iratanyagában 1900 és 1909 között keletkezett, 308 kiértékelhető hagyatéki leltárt gyűjtöttem össze,¹²⁽⁴⁵⁾ amelyek **246**összehasonlítva a hazai és a külföldi tanulmányok számadataival, megfelelőnek tűntek a kutatás számára.¹³⁽⁴⁶⁾ Mielőtt belekezdenénk a leltárak részletes elemzésébe, vegyük szemügyre az árvaügy szabályozását, és azt, hogy milyen volt egy hagyatéki leltár, mit tartalmazott.

Sopronban az inventáriumok felvételének és az árvaügyek kezelésének már a XVII. századtól kezdve kialakult gyakorlata volt.¹⁴⁽⁴⁷⁾ Ez a korán kialakult hivatali ügyvitel a többi szabad királyi városokról szintén elmondható, azonban a nemesi vármegyékre csak a XVIII. század második felében vált jellemzővé, az uradalomokban igen eltérő szinten állt még a XIX. században is. Noha az árvaügy körüli bizonytalanságok már régóta problémát jelentettek a polgárosodó Magyarországnak, az eljárás egységes, országos szabályozása az 1850-es években csak az osztrák árvaügyi rendszer bevezetésével jött létre. Az osztrák rendszer alkalmazása azonban rövid életűnek bizonyult; a végleges törvényi szabályozás csak a kiegyezés után született meg.¹⁵⁽⁴⁸⁾ A legégetőbb kérdések megoldására a törvényhatóságokban az 1870. évi XLII. tc., a rendezett tanácsú városokban az 1871. évi XVII. tc. előírásai alapján országsszerte megalakultak az árvaszékek. Ezeknek a hivatali ügyvitelét azonban csak a gyámügyi törvényben 1877. évi XXX tc. szabályozták pontosan.¹⁶⁽⁴⁹⁾ Sopronban 1872-ben alakult meg a városi árvaszék, munkáját külön városi szabályrendelet szerint végezte.¹⁷⁽⁵⁰⁾ Az árvaszék feladata közé tartozott halálozás esetén a haláleset-felvételi lap kiállítása, s a további teendők meghatározása. A haláleset felvételéről és az elhunyt vagyonának a leltározásáról az 1894. évi XVI. tc. rendelkezett. Azt pontosan nem lehet tudni, hogy végül is mely elhunytaknak a hagyatéka került felvételre, de az bizonyos, hogy ha az elhalálozottnak nem volt végrendelete, örökösödési szerződése, vagy ha vita támadt a végrendelező hagyatéka körül, akkor az árvaszéknek feltétlenül részletes leltárt kellett felvennie az elhunyt vagyonáról.

Az árvaügyi szabályozás révén egységesülni kezdtek az addig erősen eltérő szerkezetű hagyatéki leltárak. A dualizmus kori hagyatéki leltárakat már erre a célra készült nyomtatott űrlapra vették fel, és a leltárak rögzítése nagyjából azonos módon történt. Az árvaszékek pontos munkájának köszönhetően a századforduló leltárai szerkezetükre nézve már **statisztikailag homogének**¹⁸⁽⁵¹⁾ voltak, az átlagostól eltérő **247**forma, a felvételi gyakorlat különbözősége a feldolgozás szempontjából már nem okoz problémát, nem úgy, mint a korábbiak esetében. A statisztikai homogenitás azt jelenti, hogy a leltárak szerkezetének azonossága miatt ezek statisztikailag feldolgozhatók, a kvantitatív elemzésnek nincs akadálya. Az egységesülés ellenére a leltárak felvételi módját mindig a helyi gyakorlat szabályozta, s a leltárak között jelentős különbségek lehetnek. Még ugyanabban a városban is voltak különbségek a felvételben, mert az egyes leltározóknak szokásaik és munkamoráljuk más és más volt. Ha a leltározó „becsületesen” dolgozott,

akkor „pompás” leltárakat hagyott ránk, viszont ha kevésbé volt lelkiismeretes, akkor leltárai nem sokat érnek az utókornak.

Vizsgált időszakomban Sopronban 1903-ig Bleckmann Ferenc, attól kezdve Kummert Lajos volt a városi leltározó. Bleckmann II. osztályú írnokként a városházán már az 1890-es évek elejétől alkalmazásban állt, Kummert III. osztályú írnokként 1901-ben került oda.¹⁹⁽⁵²⁾ Bleckmann egész pályafutása során minden szempontból kielégítő leltárakat készített, azonban Kummert hajlamos volt az általánosításra, leltáraiból kevesebb információ olvasható ki. Kummert a ruhákat, fehérneműket, konyhai berendezéseket általában nem részletezte, a tárgyak felsorolása helyett az „összes” jelzővel megelégedett. Gruber Antal²⁰⁽⁵³⁾ esetében például a ruhák és fehérneműk összege a tekintélyes 400 koronát is elérte, azonban egyet sem jegyzett fel név szerint az egyes ruhadarabok közül. A két leltározó között a bútorok leírásában is nagy különbségek fedezhetők fel; Kummert feltünteteti ugyan ezek anyagát, de színét és állapotát már csak elvéve.

Magát a leltárt, a hagyatéki iratok között találhatjuk meg, amelyekhez szervesen kapcsolódik a haláleset-felvételi lap. A **haláleset-felvételi** lap tartalmazza a legtöbb lényeges információt az elhunyt személyről, egyrészt az elhunyt személyi adatait, másrészt a végrendelekről és a vagyonról is számos tényt.²¹⁽⁵⁴⁾

A hagyatéki leltárak 1848 után, sokszor már korábban is, alapvetően mérlegszerűen mutatják meg a vagyont; egyik oldalon az elhunyt személy összes vagyona (aktívum), másik oldalon az általa felhalmozott adósságállomány áll (passzívum). A kettő különbsége adja az örökölhető, a **tiszta** (nettó) vagyon értékét. A leltárakban a hátrahagyott vagyon felvétele szigorú sorrendben történt, először az **aktívum**, aztán a **passzívum** került felvételre. Ez utóbbi kettőt vagyongfőcsoportnak, az aktívum két fő összetevőjét, az ingóságot és az ingatlant, vagyoncsoportnak neveztem el, s mindkét vagyoncsoport további vagyontételekre bomlik.

Most konkrét példákon keresztül ismerkedjünk meg közelebbről az inventáriumok tartalmával. A vagyon felsorolása mindig az **ingósággal** kezdődik; ahogy ez Braun Karolina²²⁽⁵⁵⁾ magánzónó leltárából is jól kiténik. Elsőként a készpénz és az ékszerek, majd a bútorzat, a ruha- és fehérnemű került felvételre. Braun Karolinának jelentős, 461 korona készpénze volt. A leltárakban előforduló összes készpénzből (34 982 korona) a legnagyobb összeggel mintánk legvagyonosabb embere, Hauer Antal ²⁴⁸fűszerkereskedő részesedett **18 514** koronával.²³⁽⁵⁶⁾ Figyelembe véve a még néhány személynél előforduló készpénzt, világosan kiténik, hogy a leltárakat a készpénz általános hiánya jellemzi. A magyarázat talán abban rejlik, hogy a halál beállta és a hagyatéki felvétel között gyakran akár egy hónap is eltelt, ezalatt a rokonság a készpénzt tudta a hagyatéki eljárás alól a legkönnyebben kivonni.

Az őstermeléssel foglalkozók esetében a lakásban található ingósághoz hozzáírták még a ház külső tartozékait is: az udvarban és az istállóban lévő gazdasági felszerelését, az állatokat is. A ház belső és külső berendezésének felvétele után az inventáriumokban az értékpapírok, követelések, betétkönyvek következtek. Az utóbbi hármat együttesen a következőkben **pénztőkének** fogom hívni. Braun Karolina esetében ez képezte vagyonának túlnyomó részét, a 131 ezer koronából 92 ezret. A kereskedőknél és az iparosoknál az áruraktár (amely alatt egy kereskedő vagy iparos bolti berendezését és áruraktárát értem) vagyontételként jelent meg, amelynek részvétele az ingóságban a készpénzhez hasonlóan csekély, ha nem számítjuk bele Hauer Antal 102 345 koronás áruraktárát. Az általunk vizsgált hagyatéki leltárak alapján elmondható, hogy a városban nagy hiánya lehetett az üzleti tőkének.

A leltárakban az ingóság után az **ingatlan** következett, amely alapvetően háztulajdon (ház és részház) és

mezőgazdasági földterület (szántó, szőlő, legelő, rét, kert stb.) lehetett. Braun Karolina egy nagy értékű ház (ebből saját része 26 867 korona) és több föld társtulajdonosa (110 13 korona) volt. Ilyen értékű mezőgazdasági termőfölddel azonban leltárainkban kevesen rendelkeztek; 10 000 korona fölöttivel összesen nyolcan, akik közül öt gazdapolgár volt.

Az aktívum után a **passzívum** került felvételre, amely az elhunyt hátrahagyott adósságait sorolja fel részletesen. A betegápolási és a temetési költségek szinte minden leltárban előfordulnak, de sokszor ezzel le is zárul az adósság felsorolása. Legtöbbit a temetésre Krenn Alajos²⁴⁽⁵⁷⁾ fűszerkereskedő családjá költött, 1930 koronát. E két legáltalánosabb tartozási forma után, amelyek összegben elenyészőek a többihez képest, még a következőket emelem ki az adósságállományból: magánszemélyeknek való tartozás, különféle adóhátralékok, városnak hátramaradt tartozások, ház-, illetve lakbér-adósságok, váltótartozás magánszemélyeknek és pénzintézeteknek, kölcsöntőke és jelzálog adósságok pénzintézeteknek.²⁵⁽⁵⁸⁾ A passzívum tételei között élesen elválik a magánszemélynek (adóslevéllel vagy anélkül) és a pénzintézeteknek való tartozás. Az előbbinek sokszor nem voltak annyira kötött keretei, nem ritkán a leltárakba csak szóbeli igazolás útján kerültek be. A pénzintézeti hitelnyújtásnak azonban mindig szigorú feltételei voltak. A passzívumban a kétféle hitelfelvételi lehetőség közül a magánszemélyektől való kölcsönzés nagyobb mértékben van jelen, amely azt mutatja, hogy a századfordulón a soproni lakosság pénzintézeti kölcsönökhöz ritkábban fordult, inkább a régebbi „pénzközvetítői csatornákat” használták.

Fontos hangsúlyozni, hogy az inventáriumokba mindig egyének vagyonát vették fel, nem pedig háztartásokét. Így fordulhat elő, hogy férfiaknál sokszor egyáltalán nem szerepelnek bútorok, mert bár egy háztartásban laktak feleségükkel, de gyakorta a női vagyonnak számító bútorok csak a feleségük hagyatéki leltárába kerültek be. A következő fejezetben arra a kérdésre keresek választ, hogy a 308-as hagyaték minta²⁶⁽⁵⁹⁾ társadalmi összképe mennyire azonos a korabeli Sopronéval.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Güntner Péter: A soproni polgárság vagyoni viszonyai a századfordulón a hagyatéki leltárak tükrében1 / 2. Statisztikai reprezentáció

2492. Statisztikai reprezentáció

Minden ilyen vizsgálatnál felmerül a statisztikai reprezentáció kérdése. Ez azt jelenti, hogy az általunk vizsgált részhalmaz, amit rávetítünk az egészre, mennyire azonos a teljes halmazzal.²⁷⁽⁶⁰⁾ Jelen esetben ezt kétféleképpen lehet mérni;

1. vajon a vizsgált mintánk mekkora szelete lehet az egésznek, az összegyűjtött leltárak hány százalékát tehetik ki az akkor felvehetett leltárak összességének;
2. vajon a hagyatéki minta által sugallt társadalomkép mennyiben egyezik Sopron századfordulói társadalmának szerkezetével.

Most nézzük a **reprezentáció** első részét. A hagyatéki leltárak, mint forráscsoport felhasználásánál felmerül a kérdés, hogy egy adott évben az elhunytak hány százalékának a vagyona kerülhetett felvételre, s ezek közül hány került be a mintába.

Ezeknek az arányoknak megállapítására a választ kétféleképpen lehet keresni, egyrészt becslésre lehet vállalkozni a potenciális vagyonos elhunytaknak az összeszámlálásával, másrészt pontosan meg lehet

állapítani az árvaszéki iktatókönyv segítségével.

Az első módszer alkalmazásához készítettem el az 1900. év soproni **halálozási** statisztikáját a helyi halotti anyakönyvek²⁸⁽⁶¹⁾ alapján.

Sopronban 1900-ban összesen 644 ember halt meg, s ezen belül a megoszlás a következő volt;²⁹⁽⁶²⁾ – ebből 310 gyermek, 18 év alatti (48.13%), – 88 felnőtt nincstelen: fegyencek, katonák, alafások, közkórházban meghaltak (13.66%), – 246 felnőtt, feltehetően vagyonnal rendelkező (33.19%). 1900-ban tehát **246** potenciális vagyonnal rendelkező elhunyt volt, mintánkban ebből az évből 32 leltár szerepel, ami 13%. Mivel a halálozás száma a következő 10 évben lényegében nem változott (10 éves átlagban a halálozás 662 elhunyt) feltételezhető, hogy az elhunyt vagyonosok száma sem változott számottevően. Ha a mintában megnézzük a következő évek leltárainak számát is, akkor az arány **9–16%** közé tehető, ami első látásra meglehetősen alacsonynak tűnik, amely azonban az 1900. év soproni árvaszéki iktatókönyv figyelembe vételével sokkal nagyobbak bizonyul.

Egy teljes év **iktatókönyve** tartalmazza minden bejövő és kimenő irat bejegyzését, így az adott évben felvett összes hagyatéki leltár is fel van tüntetve benne. Az 1900. évi árvaszéki iktatókönyvben arra az évre **42** hagyatéki leltár van bejegyezve. Ez azt jelenti, hogy a felvett leltárak „megőrzése” kb. **75** százalékos, tehát a feldolgozott minta valójában a leltárakat reprezentálja. Ily kevés számú leltár felvételének az okai egyelőre nem ismertek, ezt tovább kell vizsgálni. A leltárak ritkasága még fontosabbá teszi azt a kérdést, hogyan viszonyul a minta a város társadalmához.

A második kérdés megválaszolására nemek, vallás és foglalkozás szerinti összehasonlítást végeztem. Mintánk **nemek szerinti** eloszlása tükrözi legjobban Sopron társadalmának korabeli szerkezetét, a férfiak 2.5% felül, a nők ugyanennyivel alul reprezentálnak.³⁰⁽⁶³⁾

250A **vallási** megoszlása Sopronnak a következőképpen nézett ki. A városnak 1900-ban 33 478 lakosa volt, ebből római katolikus 21 406 (63.94%), evangélikus 9249 (27.62%), zsidó 2440 (7.28%), görög-keleti 17 volt.³¹⁽⁶⁴⁾ Mintánk vallási arányai ezzel szemben mást tükröznek. Az evangélikus vallásúak három százalék híján kétszeresen felülképviseletnek, míg a katolikusok 2/3-ad annyian vannak, s a zsidó lakosság is öt százalékkal elmarad a korabeli lakosságtól. Az evangélikusok túlsúlyát a **foglalkozási szerkezet** összehasonlításával is érzékeltetni tudjuk.

A korabeli társadalmat a statisztika alapvetően keresőkre és eltartottakra osztja. A keresők lehetnek önállók, tisztviselők és segédszemélyzet (munkás). A segédszemélyzet 1900-ban 9773 fő volt Sopronban (az östermelői munkásságot leszámítva), az összlakosság **29.19%-a**. A mintánkban viszont a városi munkásság csak **12.88%**. A jelentős elmaradás abból a hagyatéki felvételi eljárásból eredhet, hogy a vagyontalanokról nem készítettek felvételt.

Az östermelőknél és a tisztviselőknél viszont háromszoros felül-, az iparos és kereskedő rétegnél másfélszeres alul- képviseletet kapunk. Mintánkban az östermelői rétegek nagy felülképviselete azt mutatja, hogy rájuk nem jellemző a végrendelkezés, inkább a szokásjog alapján örökítették át vagyonukat.

Összefoglalva elmondható, hogy a minta és a foglalkozási szerkezet nagymértékben eltér egymástól. Az östermelők közel 43%-os részvétele azt eredményezi, hogy a mintában a vagyontételek egymáshoz viszonyított százalékos arányai az östermelők értékeihez fognak közelíteni. s nem a város foglalkozási szerkezetének megfelelően fognak megjelenni. Ez azt jelenti, hogy a mintát a társadalmi kategóriákra való csoportosítása nélkül a *város lakosainak egész vagyonára nézve* nem lehet irányadónak tekinteni, viszont

már az egyes társadalmi csoportokhoz sorolt esetek nagy száma miatt is, a csoportok elemzésének eredményeit a további kutatások szempontjából minden fenntartás nélkül összehasonlítási alapként lehet tekinteni.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Güntner Péter: A soproni polgárság vagyoni viszonyai a századfordulón a hagyatéki leltárak tükrében¹ / 3. Vagyonnagyság szerinti elemzés

3. Vagyonnagyság szerinti elemzés

A vagyonszerkezet jellemzőit egyrészt vagyonnagyság függvényében, másrészt társadalmi kategóriák szerint vizsgáltam. Elsődleges cél a vagyonfőcsoportok és a vagyonszoportokon belüli vagyontételek egymáshoz viszonyított százalékos arányainak összehasonlítása volt. Ezen belül a legfontosabbak: ingóság-ingatlan, aktívum-passzívum, és ezeket tovább bontva, a vagyonszoportok főbb tételei arányainak meghatározása.

A vagyonnagyság szerinti elemzésben kiinduló hipotézisem az volt, hogy bizonyos vagyonnagyságok alapvetően más vagyonszerkezettel járnak.

Elsőként az ingóság részarányát elemezzük a vagyonban. Azt tapasztaljuk, hogy a *vagyon* növekedésével az *ingóság részaránya nő, s evvel együtt az ingatlané csökken*. Az ingóság aránya 30 000 korona fölött **65%**, alatta csak **30%**, 40 000 korona felett már átlagban eléri a **72%-ot**.

Az ingóság rendkívül alacsony részarányát 30 000 korona alatt az östermelők túlzott jelenléte magyarázza. Az östermelők vagyonszerkezetét stratégiája, amelyet [251](#)10% körüli ingóság arány jellemez (szerény lakás- és tárgykultúra), húzza le az egész csoport ingóságának százalékos részesedését. 30 000 korona fölött ez a jelenség viszont teljesen eltűnik, mivel egy kivétellel a leggazdagabb gazdapolgár vagyona sem érte el ezt. A minta legvagyonosabb gazdapolgára az Újteleki utcában lakott, hátrahagyott vagyona 31 377 koronát tett ki.[32\(65\)](#)

A bruttó vagyont[33\(66\)](#) vizsgálva az alábbi **általános következtetéseket** lehet még levonni. Megfigyelhető, hogy ahogy növekszik a *bruttó* vagyon, úgy csökken a tárgyak *százalékos aránya* az ingóságon belül. 30 000 korona alatt a tárgy 67%, a fölött pedig már csak **21%**.

Ezzel ellentétben a pénztökének akkor magas az aránya, ha az aktívum is magas. 10 000 korona alatt **26%**, 30 000 korona fölött már **67%**. Különösen az értékpapír növekszik dinamikusán, 10–50% közöttiek az értékei. Ez azt jelenti, hogy az ingóságban a tárgy (bútorzat, ruházat stb.) a vagyon növekedésével egyre kisebb, a pénztöke pedig egyre nagyobb arányban van jelen. A tárgy 5525 korona fölé már sehol sem emelkedett, de a 2000 koronát is csak öt haladta meg.

A vagyon egyértelműen *befolyásolja a ház- és a földtulajdon arányát*. A lakóépület egyenesen, a mezőgazdasági föld fordítottan arányos azzal. Alacsony vagyonnál a föld súlya nagyobb; magasabbnál viszont a háztulajdoné. Az ingatlanon belül a háztulajdon 30 000 korona alatt **37%**, a fölött pedig már **81%**. A mezőgazdasági földterület nagy részesedését az alacsony vagyonokban kétféleképpen lehet magyarázni. Egyrészt a kevés vagyonnal rendelkezők, elsősorban a városi munkásság (pl. napszámosok) nem tudtak háztulajdonra szert tenni, másrészt a mintában nagy számban jelenlevő östermelők vagyonaikat

inkább földbe, s nem háztulajdonba fektették.

A *passzívum* aránya kisebb aktívumnál magasabb, magasabbnál pedig alacsonyabb volt. Az aktívum növekedésével azonban a passzívum csökkenése 30 százaléknál megállt, lejjebb nem mozdult el.

Az elemzés alapján összefoglalva hipotézisként az fogalmazható meg, hogy a vagyon szerkezetét elsősorban a foglalkozás, és nem a vagyonnagyság határozta meg. Nem lehetett lényeges különbséget felfedezni a vagyonban például egy szegényebb és gazdagabb őstermelő, vagy iparos esetében.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Güntner Péter: A soproni polgárság vagyoni viszonyai a századfordulón a hagyatéki leltárak tükrében1 / 4. Férfi és női vagyon közti különbségek

4. Férfi és női vagyon közti különbségek

A vagyonnagyság és a foglalkozási csoportok elemzésénél fontos szempontnak tartottam a nemek közötti vagyoni különbségek meghatározását is.

A férfi és női vagyon közötti alapvető különbségnek az bizonyult, hogy bár a **női bruttó** vagyon kisebb volt, a lényegesen kevesebb megterheléssel a **nettó** mégis magasabb lett. A férfiak vagyontételeinek átlagértéke mind magasabb volt, bár ezeken 252belül néhány tétel női átlagértéke meghaladta a férfiakét. Ezek a magasabb átlagértékek mutatják a vagyonok közötti szerkezetbeli különbséget. A nők vagyonában ezek alapján több **tárgy** (ez alatt főleg a hozományt is képező bútor és ruhanemű) volt, magánszemélyeknek nyújtott kölcsönök helyett értékpapírokba és betétkönyvekbe fektették pénzüket. Ipparral és kereskedelemmel nemigen foglalkoztak, áruraktárak értéke elhanyagolhatóan tekinthető, ez csak négy női elhunynál fordult elő. A férfiaknál a háznak, nőknél a földnek volt nagyobb átlagértéke.

A vagyonok közötti legélesebb különbséget a férfiak sokkal nagyobb adóssága adja. A férfiaknál a passzívum az aktívum **96**, nőknél **61** százaléka. A különbség abból eredhet, hogy a családokban az volt a természetes, hogy a férfiak vagyonát terheltek meg, illetve a nők, ha egyedül maradtak, az üzlettől visszavonultak. A férfiak esetében ugyan minden tételnek magasabb volt az értéke a passzívumban, de azok mégis közel álltak egymáshoz, kivéve a magánszemélyeknek való és a jelzálogtartozást. Ezen két tétel közötti kiugró eltérés okozza tehát a két passzívum közötti nagyságbeli eltérést.

A férfi és a női vagyon közötti különbségeket minden társadalmi kategóriában vizsgáltam. Ha azokban az itt ismertetett jellemzőktől eltérő tendenciák jelentkeztek, akkor az adott kategória elemzésében fogok utalni rá.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Güntner Péter: A soproni polgárság vagyoni viszonyai a századfordulón a hagyatéki leltárak tükrében1 / 5. Társadalmi kategóriák szerinti elemzés

5. Társadalmi kategóriák szerinti elemzés

A vagyonnagyság szerinti elemzés mellett feltétlenül szükséges volt a **foglalkozáskategóriák** szerinti elemzést is elvégezni. A kutatások alapján feltételezhető volt, hogy bizonyos társadalmi csoportoknak

sajátos vagyonfelhalmozási szokásaik voltak. A társadalmi kategóriák elemzésekor az egyes csoportokat jellemző vagyonarányokat figyeltem meg. Ingóság-ingatlan arányban három jól elkülöníthető részre oszthatóak a csoportok:

- **őstermelők, városi munkásság,**
- **iparosok, tisztviselők és szabadfoglalkozásúak,**
- **kereskedők, tőkepénzesek.**

Ezekben az összevont kategóriákban mind más és más vagyonfelhalmozási magatartásformát lehet kimutatni, ezért megpróbálom egyenként bemutatni a jellegzetességeket.

Az **őstermelők** és a **városi munkásság** ingóság aránya **10–20%** körüli. Az ingóságban a tárgy domináns, legmagasabb a gazdapolgároké (**94%**), legalacsonyabb a városi munkásságé (**61%**). A gazdapolgárok esetében itt elsősorban a gazdasági felszerelésre és nem a lakás belső berendezésére kell gondolni. Értékpapír csupán a városi munkásságnál fordul elő, de betétkönyv és magánszemélyektől való követelés is csak elvétve. A ház:föld arány is nagyon hasonló, **70:30** százalék. Egy gazdapolgár jelentős ingatlan vagyonnal rendelkezett, azon belül az agrár földterület értéke háromszorosa volt, mint a háztulajdoné. Az adósságállomány hozzávetőleg a vagyon **60** százalékát tette ki. A *passzívum* legnagyobb tétele a temetési költség, második az őstermelőknél a jelzálogtartozás **25–30%** körüli értékkel, a városi munkásságnál a *magánszemélyeknek* való tartozás **33%**-kal.

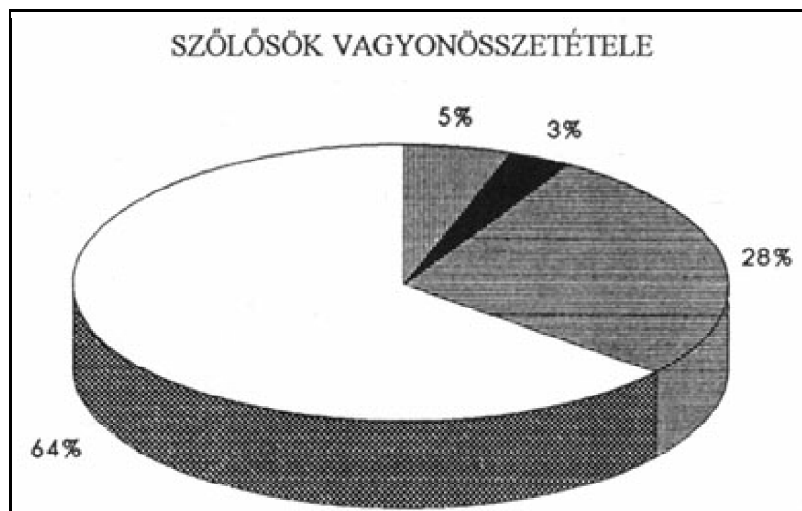
Az azonosságok ellenére azonban a vagyontételek átlagértékeit nézve az őstermelők két csoportja; a szőlősök és a gazdapolgárok markánsan elválnak egymástól, a gazdapolgári foglalkozási megnevezés, mint **status** jelenik meg. A [253](#)leltárak világosan megkülönböztették őket, tehát nem mesterségesen létrehozott kategóriákról van szó.

A gazdapolgárok **városi térbeli elhelyezkedését** gazdasági tevékenységük és a korábban lezajlott letelepedési struktúra határozta meg. Mivel megélhetési forrásuk az őstermelésből eredt, nem lakhattak a belvárosban, mert a műveléshez az élő állatot, és a gazdasági felszerelést a pajtában, és az udvaron kellett elhelyezni.

A gazdapolgárokhoz feltétlenül hozzátartozik a **részházak** intézménye. A részházak a háztelkek különös beépülési formái, ugyanis egy telekre az idők folyamán több ház épült rá.^{[34\(67\)](#)} A háztelkek homlokzata csupán 8–10 méter széles volt, de hosszúságuk néha elérte a 100–150 métert is. A háztelek hiányában így a telkekre hosszában építkeztek, eleinte csak a rokonság körében, de később a részházakat külön telekkönyvezték, s idegenek kezébe is kerültek. Részházak főleg csak a külső városfalon belül voltak a külvárosokban, az elővárosok közül csak a Fertőiben fordultak elő, mivel az újonnan kiépült, a külső falakon túli utcákban már nem volt olyan mértékű telekhiány, mint a falakon belül.

A különböző vagyonfelhalmozása struktúrákat grafikonokkal is megpróbálom szemléltetni. A három típust, annak egy-egy jellegzetes foglalkozási kategóriáján keresztül mutatom be. A földtulajdon a fehér, a háztulajdon a vízszintes, a pénztőke, a fekete, a tárgy százalékos arányát a függőleges jelölés szemlélteti.

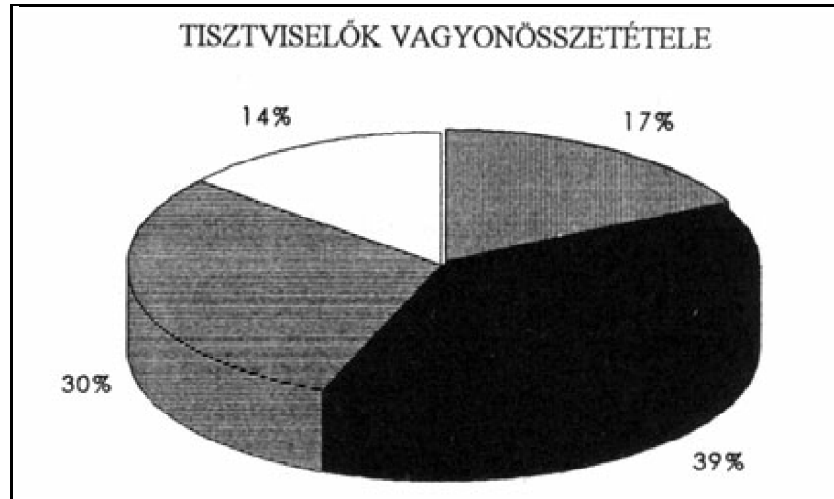
1. grafikon

A következő kategória az **iparosok, tisztviselők és szabadfoglalkozásúak**, amelyeknek ingósága **54–58** százalék. Az iparosoknál megjelenik ebben az **áruraktár** tétel, amely rajtuk kívül csak a kereskedők kategóriájára jellemző. Ez mindkét helyen **20%** körüli. A tárgy az iparosoknál magasabb, az értékpapír a tisztviselőknél. A *háztulajdon* részaránya az östermelőkéhez képest jelentősen növekedett **60–70%**, ezzel túlsúlyba került a földdel szemben, hiszen a megélhetés már nem az agrár szektorból származik. Az *adósságállomány* az összes kategória közül iparosoknál messze a legnagyobb, eléri a **178%-ot**, a tisztviselőknél pedig a **89%-ot**.

A rendkívül magas *adósságállomány* a társadalmi csoportok közül leginkább az iparosokat tette sebezhetővé. Arra a jellegzetes különbségre, miszerint a **férfiak** több **254**hitelt vettek fel, az iparosok kategóriája jó példát nyújt. A 24 férfi **241** százalékos *passzívumot* ért el, míg a 15 nő csak **78%-ot**. A férfiak átlag *nettó vagyona* **510**, a nőké **4593** korona volt. A magánszemélyeknek való tartozás szintén az iparosoknál a legmagasabb (**36%**), a tisztviselőknél a jelzálogtartozás viszont a legalacsonyabb (**7%**).

2. grafikon

Végül a *harmadik réteg* (két csoportjának a vagyonszerkezete nagyon hasonlít egymásra), a **kereskedők**, és a **tőkepénzesek**. Ebben a kategóriában a legszélsőségesek a vagyon mutatói. A kereskedők között a legkisebb bruttó vagyona Breiner Lipótné Templom utcai könyvkereskedőnének volt, 121 korona értékben.³⁵⁽⁶⁸⁾ Ugyanakkor az öt legmagasabb bruttó vagyonú leltár közül három kereskedő volt.

A **magánzók** legtöbbje is a vagyonosak közé sorolható, a leltárakban előforduló első harminc legnagyobb vagyonú személy közül **tíz** itt található. Azért alacsonyabb is előfordult, öt személy vagyona 1000 korona alatt maradt. A legnagyobb vagyona Triebaumér Andrásné, Deák tér 40. alatti magánzónőnek volt 193 807 korona értékben.³⁶⁽⁶⁹⁾ A két foglalkozási csoport ingóság értéke **65–68%**, azon belül a *tárgy csak 30%*. Kereskedőknél az értékpapír (**27%**) és az áruraktár (**21%**), magánzóknál az értékpapír (**34%**) és *magánszemélyektől* való követelés (**26%**) a domináns az ingóság tételei közül. A betétkönyv egyformán **hat** százalék körüli.

A **kereskedőknél** volt a legnagyobb különbség a vagyonok nagysága között a nemeknél. A férfiak átlag *aktívuma* 66 336, a nőké 14 995 korona. *Ingóságban* a különbség – a férfiaknál előforduló áruraktár miatt – több mint negyvenszeresre nő, a férfiaké **63 189**, a nőké pedig **1619** korona. A vagyoni különbségek figyelembevételével a nőknél a tárgy százalékos részesedése az ingóságból **55%**, a férfiaknál **18%**. A többi vagyontétel mind magasabb a férfiaknál az ingóságon belül.

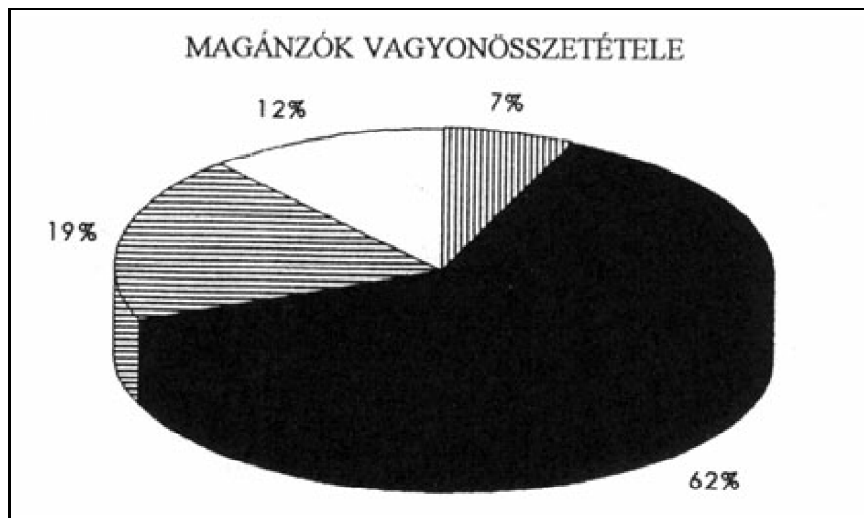
A hasonlóságok ellenére a legnagyobb különbségek az ingatlanban és a passzívumban vannak. Az összes társadalmi kategória közül a kereskedőknél a *háztulajdon* aránya a legmagasabb **88.56%**, míg a magánzóknál csak **61%**.

A kereskedők *adósságállománya* (**115%**) háromszorosa a magánzókének (**37.87%**). A passzívum tételei között a legnagyobb különbség a magánszemélyeknek való tartozásnál van, ez a magánzóknál **15%**, a kereskedőknél **34%**. A kereskedők és a **255** magánzók adóssága közötti nagy különbség azonban természetesnek mondható. A kereskedőknek lételeme a hitel volt, nélküle – hacsak nem rendelkeztek magas tőkével – nemigen tudtak létezni. A magánzók viszont vagyonukból éltek, az eladósodás náluk nem volt visszafordítható folyamat.

A magánzók és a kereskedők **ingóság átlaga** mögött azonban erős szóródásos szerkezet található, amely

eltérő vagyonfelhalmozási stratégiákra utal. A jövőben a feladat az, hogy e jelenség mögé tekintsünk, és megvizsgáljuk, hogy milyen okai lehetnek ennek.

3. grafikon

Minden kategóriát együtt nézve elmondható néhány érdekesség. A **tárgy** részaránya az ingóságon belül mindenütt a legmagasabb, kivéve a magánzók kategóriáját, ahol az *értékpapír* előzte meg.

A pénztőke értéke akkor volt magas, ha az ingóság nagy részesedéssel bírt. A legmagasabb százalékos értéket a magánzóknál érte el; **67%**-ot, legkevesebbet a szőlősöknél, mindössze **egy** százalékot. A pénztőkén belül elsősorban az értékpapír és a követelés a domináns, bár az őstermelőknél az előző egyáltalán nem fordul elő, ők inkább a biztonságosabbnak tűnő betétkönyvet választották.

A passzívum tételei között a *temetési költség* a legkiegyensúlyozottabb, ingadozása (range) **16** százalékpont. A másik két legnagyobb összetevőjének, (magánszemélyeknek való és a jelzálogtartozás) az ingadozása is alacsony, csak **22** százalékpont körüli. A magánszemélyeknek való tartozás, a gazdapolgárok kategória kivételével, mindenütt megelőzte a jelzálogtartozást. A jelzálogról elmondható, hogy egyenesen arányos az ingatlan nagyságával, ahogy csökken a súlya, úgy veszt el a jelzálog is részesedését az adósságállományból. A magánszemélyeknek való tartozás minden kategóriában fontos eleme a passzívumnak, legmagasabb az iparral és kereskedelemmel foglalkozóknál volt. Ez azt jelenti, hogy a város lakói a kölcsönügyleteket elsősorban egymás között intézték el, s csak másodsorban fordultak a különböző pénzintézetekhez.

A társadalmi kategóriák összehasonlításához a **vagyontételek átlagértékei** is sok szempontot nyújthatnak. (A sokféle szempont közül elvégzésük a táblázatokból könnyen megoldható), itt csak a bruttó vagyon átlagértékeinek összehasonlítását szeretném elvégezni.

Érdekes megfigyelni, hogy az ingóság-ingatlan aránya szerint kialakult három réteg itt más sorrendben áll. A beosztást a **gazdapolgárok** borítják fel, aktívumuk **256** átlagával a tisztviselők elé, a kereskedők, magánzók és az iparosok után negyedik helyre kerülnek.

A **kereskedők** és a **magánzók** átlagértékei messze kiemelkednek a többi közül, bruttó vagyonuk

háromszor-öttször nagyobb a második legnagyobb iparosokénál. A **tiszta** vagyon átlagértékeiben a gazdapolgárok az iparosok nagy adósságállománya miatt az előkelő harmadik helyen állnak. Ezek az eredmények is azt bizonyítják, hogy Sopronban a századfordulón a földművelés jó helyet foglalt el a vagyoni rangsorban, különösen a gazdapolgárok számítottak vagyonosabb rétegnek.

Eredményeim a foglalkozáskategóriák szerinti elemzésben abban összegezhetők, hogy hipotetikusán felrajzolhatók vagyonfelhalmozási magatartásformák, amelyek a különböző társadalmi kategóriákra jellemzőek voltak.

Az **őstermelők, városi munkásság** kategóriákban a vagyon ingatlan, elsősorban föld formájában létezett (1. grafikon).

Az **iparosok, tisztviselők és szabadfoglalkozásúak** vagyona körülbelül fele-fele arányban osztozott meg az *ingatlan* – elsősorban háztulajdon – és a *pénztőke* – magánszemélyektől való követelés, értékpapír, betétkönyv (iparosok és kereskedők esetében idetartozik az áruraktár is) – között (2. grafikon).

A **kereskedők, tőkepénzesek** vagyonát az egyharmad *ingatlan* (itt is elsősorban a háztulajdon) mellett a domináns *pénztőke* határozta meg (3. grafikon).

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Güntner Péter: A soproni polgárság vagyoni viszonyai a századfordulón a hagyatéki leltárak tükrében¹ / 6. Társadalmi csoportok térbeli elhelyezkedése

6. Társadalmi csoportok térbeli elhelyezkedése

A nagy létszámú foglalkozási csoportok lehetővé tették azok városi lakóhelyi elhelyezkedésének vizsgálatát. Az általam vizsgált társadalmi csoportok közül a következőknél lehet térbeli elhelyezkedést észrevenni.

Az őstermelők közül a **szőlősök** a város *északi* és *keleti* részében laktak, az elővárosok közül a Fertői és a Bécsi esik ide. Az utcák előfordulása az északi részben kétszer annyi, mint a keletiben, Balfa, Halász, Kis, Kurucdomb sor, Szent Mihály, Szélmalom, Wieden utcák fordultak elő többször.

A gazdapolgároknál ezekhez még az Újteleki, Hátulsó és a volt Hosszú sor utcák jönnek még a külső városfalon belüli területekről, ezekben csak a gazdapolgárok laktak, a szőlősök egyáltalán nem. Ezeket és a város északi részének utcáit 4/5-en lakták, s csak az 1/5-öd a keletiben, tehát az előbbieket a hangsúlyosak. Balfi, Hátulsó, Hosszú sor, Kis, Szent Mihály, Újteleki, Wieden utcák szerepelnek többször.

A **városi munkásság** – mint ahogy a **magánzók** – esetében nem lehet lakóhelyi behatárolódásról beszélni, nagyon szétszórtan laktak.

Az **iparosok** és **kereskedők** a Várkerület övére koncentráálódtak, az előbbinek egyharmada, az utóbbinak több, mint a fele lakott a környékén. A Várkerületen és a belvároson kívül a Balfa és a Magyar, és az Újteleki előváros néhány utcáját lehet ide sorolni.

A **tisztviselők és szabadfoglalkozásúak** több, mint fele a belvárosban, a Várkerületen és a Deák téri negyedben lakott. Ebben a kategóriában szerepelt a legtöbb leltár a belvárosból, számszerint hat. Szent György, Kolostor, Színház, Erzsébet, és az Újteleki elővárosi Esterházy utcák voltak leggyakrabban

említve.

Mintánk „**vagyoni elitje**” természetesen nem azonos Sopron korabeli társadalmának elitjével, csupán a **középrétegek** vagyonosait reprezentálja. Ezért sok olyan lakóhely belekerült ebbe a jegyzékbe, amely igazából nem jellemezte a felsőbb **257**rétegeket. Ezek voltak például a Halász, Magyar, Újteleki, Vadász utcák. Leltáraink legvagyonosabbjai a Belváros, Várkerület öve, a város keleti és északi részéből egy-egy utca, Deák téri negyed, Alsólőverek, Újteleki elővárosokban laktak. A **Várkerület** öve a legdominánsabb rész, a legtöbb leltár ott lett felvéve. Leltáraink társadalmi összetétele és kevés száma miatt nem érzékelhető olyan folyamat, mint például az elit lőverekbe való kiköltözése,³⁷⁽⁷⁰⁾ de egy érdekes momentum azért mutatkozik. A századfordulón Sopronban – ahogy Budapesten is megfigyelhető – a vagyonosok nyári „rezidenciát” tartottak fent. Budapesten ezek legtöbbször a Rózsadombon, Sopronban a lőverekben, elsősorban a Villa soron volt. Például ezen villák legfőbb építője, ifj. Schiller János³⁸⁽⁷¹⁾ soproni építkezési vállalkozó is két lakást tartott fent, egyet az Erzsébet utca 12-ben, egyet pedig a Villa soron, ott is halt meg 1907. szeptember 17-én. Az építész egyébként többször tagja volt a városi Középítési Bizottságnak, s a város legtöbb adót fizető polgárai között is számon tartották, 1900-ban a virilis-jegyzéken az 56. volt.³⁹⁽⁷²⁾

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Güntner Péter: A soproni polgárság vagyoni viszonyai a századfordulón a hagyatéki leltárak tükrében¹ / Módszertani függelék

Módszertani függelék

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Güntner Péter: A soproni polgárság vagyoni viszonyai a századfordulón a hagyatéki leltárak tükrében¹ / Módszertani függelék / 1. Néhány szó a kategorizálásról

1. Néhány szó a kategorizálásról

Az elemzéshez a kategóriákat a korabeli népszámlálások csoportosítása szerint próbáltam kialakítani, bár a 308-as minta hiányosságai miatt ez csupán kísérlet lehet. A csoportokba való osztás során elkerülhetetlen volt, hogy néhány foglalkozás – besorolhatatlansága miatt – ki ne maradjon a kategóriák közül, ezek az elemzés szempontjából sajnos elvesztek. A kilenc kialakított társadalmi csoport közül hét homogén foglalkozási, kettő pedig a vagyonnagyság szerint megosztott kategória. A foglalkozásokat a következő kategóriákba osztottam be.

1. Östermelők:

A. szőlős

B. gazdapolgár

Az östermelő, mint társadalmi kategória a helyi társadalom és a hagyatéki leltárak által is két jól elkülöníthető alcsoportra osztható fel – szőlősökre és gazdapolgárookra –, amelyekről az elemzésekben is kiderült, hogy valóságos kategóriaként funkcionáltak. Érdekes megjegyezni, hogy a halotti anyakönyvek ezt az elkülönítést nem követték, általában a szőlősökre a „kisbirtokos és napszámos”, a gazdapolgárookra a „kisbirtokos” megnevezést alkalmazták.

2. Városi munkásság (háztartási alkalmazottak, iparossegédek, napszámosok stb.)

3. Kisiparos, kiskereskedő, kistőkepezés

4. Nagyiparos, nagykereskedő, nagytőkepenzes

A hármas és a négyes kategóriába vagyonnagyság szerint soroltam be a résztvevőket, **10 000 korona** alatt az előbbibe, a fölött az utóbbiba kerültek. A felosztás miatt heterogén foglalkozási kategóriák jöttek létre, ezt kiküszöbölve, belőlük három újabb csoportot, a *színtiszta iparosok, magánzók, és kereskedők* csoportját hoztam **258**létre, amelyekben már a vagyonnagyság nem szerepel szempontként. A hármas és a négyes kategória felosztására azért volt szükség, mert az ezekben előforduló foglalkozások vagyonszerkezete is sok tanulsággal szolgált.

5. **Iparosok** (a vendéglőst, szállodatulajdonost a korabeli statisztika ide sorolta be)

6. **Kereskedők**

7. **Magánzók**

8. **Tisztviselők és szellemi szabadfoglalkozásúak**

A szellemi szabadfoglalkozásúak közé csak az ügyvédet lehetett besorolni a kevés foglalkozás miatt. Kimaradt a csoportosításokból az alafás, a gulyás, a huszárörmester, a kertészsegéd, pincemester, és az uszómester.

A beosztás miatt az eredeti 308 hagyatéki leltár leszűkült 295-re. Azért ennyire, mert öt elmebeteg és kettő ismeretlen eredetű foglalkozású is volt közöttük. Az ismeretlen eredetű foglalkozás onnan ered, hogy még a halotti anyakönyvek alapján sem sikerült meghatározni a foglalkozásokat. Az elmebeteg, mint foglalkozás azért lehetett feltüntetve, mert már korábbi gyámügyi eljárás során megállapíthatták az elmebetegség tényét.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Güntner Péter: A soproni polgárság vagyoni viszonyai a századfordulón a hagyatéki leltárak tükrében¹ / Módszertani függelék / 2. Az elemzésben használt definíciók

2. Az elemzésben használt definíciók

AKTÍVUM = a bruttó vagyon (ingóság+ingatlan)

Ingóság

Tárgy = alatta értendők, mind a lakás belső berendezéséhez tartozó tárgyak (a különféle ékszerek, evőeszközök, bútorok, ruha- és fehérneműk), mind pedig a gazdálkodáshoz szükséges felszerelések (szekér, eke, szüretelő edény, a hordók, a benne lévő borral együtt, valamint az élőállatok is)

Áruraktár = bolti berendezés és áruraktár együttesen

Értékpapír = minden a leltárakban előforduló idevágó elnevezés, kivéve a követelést és a betétkönyvet

Követelés = magánszemély és pénzintézet elleni követelés

Betétkönyv = a leltárakban annak nevezett tételek

Pénztőke = értékpapír, követelés, betétkönyv együttvéve

Ingatlan

Ház = ház és részház

Föld =	szántó, szőlő, rét, kert, legelő stb.
PASSZÍVUM =	az összes adósság
Betegápolási =	betegápolási költségek (orvosi költség, nővérek bére, gyógyhelyeken való tartózkodás díja stb.)
Temetési =	temetési költségek (gyászruha, koszorú, szállítási költség stb.)
Tartozás =	magánszemélyeknek való tartozás, a zálogosítottak is ide kerültek
Adóhátralék =	az államnak be nem fizetett adó összege
Házbér =	lak-, illetve házbértartozás
Váltókövetelés =	váltótartozás pénzüzeteknek és magánszemélyeknek
Kölcsöntőke =	pénzüzetnek való tartozás biztosíték nélkül
Jelzálog =	pénzüzetnek való tartozás, amelyet ingatlanra terheltek
TISZTA =	a nettó vagyon értéke (aktívum-passzívum)

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Güntner Péter: A soproni polgárság vagyoni viszonyai a századfordulón a hagyatéki leltárak tükrében1 / 3. A társadalmi kategóriák vagyontételeinek százalékos értékei

2593. A társadalmi kategóriák vagyontételeinek százalékos értékei

A társadalmi kategóriák vagyontételeinek százalékos értékei						
Tételek	Gazdapolgár	Városi munk.	Iparos	Tisztv.	Magánzók	Kereskedők
Ingóság	11.93	20.03	53.68	58.43	68.99	65.13
Ezen belül						
Tárgy	94.26	61.15	51.80	34.20	30.48	30.50
Áruraktár	0	0	18.85	0	0	21.81
Értékpapír	0.45	9.10	8.37	33.46	34.52	27.34
Követelés	1.65	8.61	17.42	16.44	26.35	7.19
Betétkönyv	1.92	18.54	3.40	10.98	6.77	6.03
Ingatlan	88.07	79.97	46.32	41.57	31.01	34.87
Ezen belül						
Ház	27.35	23.65	68.21	60.93	61.04	88.56
Föld	72.65	76.35	31.79	39.07	38.96	11.44
Passzívum	51.16	56.90	178.4	89.15	37.87	115.01
Ezen belül						
Betegápolás	9.64	3.36	9.40	20.45	19.81	17.70
Temetési	31.97	40.94	27.78	42.01	44.19	28.05
Tartozás	16.31	33.96	36.73	24.13	15.15	34.90

Váltókövet	5.21	2.96	7.56	0.06	0.56	1.17
Kölcsön	4.68	0	4.17	3.33	4.53	1.16
Jelzálog	31.25	15.43	13.94	7.79	13.99	10.61
Tiszta	48.84	43.10	-78.48	10.85	62.13	-15.01

260Ingóság, ingatlan, passzívum esetében a viszonyítási alap, a 100 százalék, a bruttó vagyron. A többi vagyontételnél a 100 százalékot fenti vagyronfőcsoport (passzívum) és vagyroncsoportok (ingóság, ingatlan) képezik.

A könnyebb megértés miatt például a gazdapolgárok ingósága a bruttó vagyron 11.93%-a. Már az ingóságot véve 100 százalékknak, abból 94.26% a tárgy. Az ingatlan az aktívumból 88.07%-ot ér el. A földtulajdon az ingatlanak a 72.65%-a. A passzívum a bruttó vagyron 51.16%-a.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Mikó Sándor: Az 1597. évi kapuvári urbarium IV. rész

Mikó Sándor: Az 1597. évi kapuvári urbarium IV. rész¹⁽⁷³⁾

3. 1558-ban a vasvári káptalan bizonyította, hogy Nádasdy Tamás nádort, nejét Kanizsay Orsolyát, fiukat, Ferencet, I. Ferdinánd király új adománylevele következtében Kapuvár és a hozzátartozó birtokokba beiktatta („quoddam Castrum nostrum regale Kapw nuncupatum, in Comitatu Soproniensi situatum, simul cum suis vniversis oppidis, possessionibus, prediis, villis ... aquis, piscinis, molendinis, vadis ... dedimus, donavimus ...” Nagy I.: Sopron vármegye története. II. Sopron, 1891, 633–649). Így az urbáriális szerződés elkészítéséhez szükséges előzetes felmérést a Nádasdy-család rendelte el.

Az összeírók – véleményünk szerint – bő és igen tárgyilagos jelentést adtak uruknak az uradalom helységekben folyó gazdálkodásról, a lakosságról és annak megélhetési forrásairól.

A bevezetőben már ismertettük, milyen mezőgazdasági szemes terményeket termesztettek és milyen igavonó állatokkal művelték földjeiket. Ez utóbbiakról – jelen esetben – összefoglalásképpen helységenként részletes kimutatást is adunk.

	Ló	Ökör	Tehén
Kapuvár	45	30	96
Vitnyéd	45	36	85
Szergény	28	11	30
Endréd	17	134	123
Süttör	19	86	69
Sarród	2	8	9
Szentmiklós	224	247	185

Szerdahely	4	28	27
Csapod	1	148	158

A fentiekből kitűnik, hogy a legtöbb „nagyobb állatot” Szentmiklóson, Csapodon és Endréden tenyésztették. Feltételezhetőleg ez a megállapítás az „apró marhák” (csikó, borjú, üsző, sertés) többségét is igazolja ezekben a helységekből. A csapodiakkal kapcsolatban megjegyezzük, hogy állattenyésztésükkel igyekeztek ellensúlyozni a rossz talaj miatt mutatkozó gazdálkodási nehézségeket.

261A gazdálkodás intenzitására nagy szükség volt, mert ezek a helységek tartották el a sok menekültet is. A lakóházak nagyobb hányadában az „egy kenyéren élők”-ön kívül idegen családok vagy magányosok (koldus, szabad legény stb.) is éltek, akik nemcsak a rábaközi, hanem a Győr környéki településekről is ide „futottak” és itt „böjtölték ki” azokat az éveket, mialatt szülőföldükön a megszálló török ölt, rabolt, rombolt és pusztított.

Az uradalom lakosságának társadalmi rétegződése sokrétű volt. A többséget a szabad költözésű és örökös jobbágyok, továbbá a zsellérek alkották.

A jobbágyhely gazdasági mértéke ugyan az egész telek volt, de az összeírásban ezenkívül fél- és negyed telek is szerepel, amely vagyonosztódásból (pl. családtagok szétválása, elszegényedés) ered. A telkekhez szántó, rét, Kapuvárott és Vitnyéden halászóvíz is tartozott. A teleknagyság – mint láttuk – helységenként változott. A jobbágy szolgálata hol kocsival, hol pedig „gyalogul” történt.

Az összeírók zselléreként vették számba a jobbágytelekkel nem rendelkező, saját vagy más házában lakó személyeket, akik csak mérsékelt földesúri censussal és robotolással (pl. rostálással, szénagyűjtéssel) adóztak az uraságnak. Zselléreként kezelték az árendás kocsmárosokat, mészárosokat, molnárokat is. A zsellérhelyhez „kevés osztal Nyilas” (nyílhúzással kisorsolt) kaszáló, Endréden, Süttörön és Szentmiklóson néhány hold (1–4) irtásból eredő szántó is tartozott.

A kézművesek (ács; csizsár, aki kard-, kés-, fejsze-, sarlókészítéssel és -élesítéssel foglalkozott; csizmadia; kovács; pallér, aki kisebb épületek építését vállalta; szekérgyártó; takács, lakatgyártó, a drabant fegyverrel, a porkoláb és a foglár börtönörzéssel, a portás kapuörzéssel, a virrasztó halott melletti virrasztással szolgáltak.²⁽⁷⁴⁾

A „fejedelem” fizetéséből éltek a szolgák, tizedesek és zászlótartók.

A szabadosok (*libertini*) a robottól és más tehertől mentesek voltak, amit sokan (kézművesek, lovász, vincellér, bíró, deák stb.) szolgálat fejében kaptak az uraságtól.

Az ispán a mezei munkák alól kapott felmentést, egyébként szolgált az úrnak, amit parancsolt neki (*sereit Domino Magnifico in quibus jubetur, exceptis rusticis laboribus*).

A nemesek nagy számban csak címeres (*armalista*) nemesek voltak, akiknek csak jobbágytelek nagyságú, vagy semmi birtokuk nem volt, viszont a földesúri hatalom alól „kibújtak”.

A Csapodon otthonra talált sármelléki nemesek tavasszal, nyáron és ősszel a kapui töltésen felújítási munkálatokat végeztek, továbbá a kapui várban három drabant fizetését fedezték.

Szentmiklós mezőváros közösségében prédikátor és oskolamester is élt. Az iskola az 1570-es években

„rendeltetett” ide.

A közölt szöveg nemcsak a gazdaságtörténészek, hanem a néprajzosok és a nyelvészek számára is bőven nyújt kutatási témát. Ezért közöljük a család- és a helységnevek mutatóját.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Mikó Sándor: Az 1597. évi kapuvári urbarium IV. rész / 4. A családok

2624. A családok

Alch György 139
Andrassý Albert 140
Andrassý Imre 335
Angyal Leőrincz 143
Angyal Pál 132, 143
Azháll Kelemen 134

Babothý Garati 133
Bacsó Pál 140
Bakách Imre 141
Bakich János 214
Bakodý Imre 347
Bakoný Péter 213
Balassa Antal 348
Balassa Péter 352
Balás Gáspár 131
Balássý Benedek 131, 142
Balogh János 134, 142
Balogh Márton 335
Balogh Mihály 134
Balogh Tamás 141
Bangáz Mihály 140
Barbélý Gergely 134
Barbélý János 334, 336, 341
Barbélý Matthiásné 224
Baries Istváné 226
Bách Gergely 129
Bán Thamásné 134
Bároniaý Matthyás 127
Bárson Balázs 128
Básich Miklós 225
Bedech Lukács 142
Beke András 352
Beke Orbán 143
Bella Benedek 213
Bella Gáspámé 139

Bella György 334, 340, 344, 347
Bella Mihály 142
Bella Orbán 213, 215
Bencze István 143
Beőkő Miklós 132
Berta Mihál 342
Berzicza Mihál 342
Bezerédý Gergel 342, 343
Bezerédý Gergelné 342
Békés Orbán 143
Bocha Péter 338
Bogárdi Péter 348
Boghnár Mihály 342
Bogiozlai Sándor 138, 141
Bognár Gáspár 135
Bohin János 339
Bona Thomás 214
Bongaz Marton 143
Bontich Mathiás 227
Borégető János 225
Bors János 144
Bors Marton 334
Botraki Lukács 135
Bödecs János 352
Bóffel László 351
Budaj Miklós 134
Budisitts György 222
Budissits Györgyiné 220

Chapo Matthiás 129
Chechey István 351
Cheh Péter 351
Chelle Mihály 140
Chenne János 346
Cherý István 134
Chemell Pálné 129, 130, 133
Chiszár György 132, 220, 221
Chiszár Marthon 131, 221
Chjnich György 227
Chornaý András 334
Chornaý Ferencz 348
Chóndór Mihály 133
Chýnicz Mikola 221
Chýordos György 133
Chýszár András 221
Chýszár Mihály 134

Cseh Jakapp 142
Csik Pál 143
Csiszár Matthjas 220
Csonka Ferencz 339
Csonka Gergell 141
Csordas Marton 337
Csordos Péter 219
Csordos Thomas 219, 220, 226
Csomag Dömötör 215
Csomai István 136
Csyanka Matthias 215
Czavár Balós 227
Czavár Miklós 227
Czerczeÿ Gergell 347
Czigán Thomas 340
Czompoll István 350
Czompoll Lőrinc 350

Dak Ferenc 221
Deák Gábriel 223
Deák Gáspár 129
Deák György 131
Deák István 131
Deák János 129, 337
Deák Mártoné 343
Deák Pether 129
Deák Thomasné 336
Deák Zsigmond 137
Delÿ Gergell 128
Delÿ Markó 344
Deőberhegyi Amburus 335
Deórsffy szabad legény 133
Dobor János 215
263Dobos Györgyiné 218
Dombó Matthyás 215
Domiján Miklós 138
Dorgdÿ István 225
Dömöthör Gergell 133
Dragich Janos 339
Dránÿ Mihá1350
Dudar Balás 348
Duhovits Antal 219

Ecsi Bálint 352
Egyed Mihály 334
Egyed Peter 340

Elek Marton 351
Embőr György 348
Endredy Janos 127
Eördög Lukács 341
Eőry Györgyné 214, 216, 217
Édes János 219
Édes Markó 221

Farkas Illon 342
Farkas János 335
Fazék Myhál 128
Fehér Mihál 337
Fejes Gergel 227
Fekete Amburus 141
Fekete Antal 227
Fekete György 213, 215
Fekete Miklós 221
Fekete Páll 225
Felpőczy Vince 339
Ferencz Mathiás 141
Ferkevics Mihál 224, 226
Fejes Dyenes 347
Fister Benedek 134
Fodor Pál 213, 215
Foglyár Mihál 227
Foglyár Péter 218
Főlpőczy Jakap 336
Frith András és Mihály 351
Fundák Gergell 227
Fundák Jakap 221
Futtich Marton 226

Gallya Sebestyén 140
Garabb Benedek 130
Gáll Jakappné
Geőrffj János és Ferencz 215
Gerbics Mihál 344
Gerenchér Mihálné 220
Gergell András 141
Giczý György 141
Gombkethő János 334
Gorbachné 343
Gőmörey István 134
Grebenics András és Gáspárné 224
Gyarmathy Sebestián 333
Győrffý Ambrus 341, 342, 346

Gyura Lőrincz 228

Hadáró Orbán 139
Hajgatho Janos 129
Halász Thomás 136
Hannel Dániel 225
Haranko Mihál 341, 344
Hegedős Balás és Mihály 221
Hegedős Tamásné 218
Hemesey Simon 215
Henyé Janos 130
Henyé Thomás 220
Henyessy István 342
Horváth András 226, 337
Horváth Antal 351
Horváth Balás 222
Horváth Bernárd 224, 225
Horváth Fábrián 218
Horváth Gergel 221, 22, 341
Horváth György 131, 134, 218, 222, 225, 334, 336, 344, 347, 349, 351
Horváth Györgyné 218
Horváth Illon 222
Horváth István 341
Horváth Jakap 217, 221
Horváth János 217, 222, 225, 335, 336, 342, 344, 348, 350, 351
Horváth Jánosné 221
Horváth Lőrincz 350, 352
Horváth Lukács 219
Horváth Markó 217
Horváth Márton 348, 350
Horváth Máthé 217, 222, 339
Horváth Mihál 337, 343
Horváth Miklós 225, 338, 339, 341, 344
Horváth Orbán 342
Horváth Pál 220, 335, 342, 351
Horváth Péter 225
Horváth Tamás 344, 350
Huszár György 335, 341
Hýmber Ferencz 339

Iház Gáspár 343, 351
Iház György 351
Ikerváry András 140
Ispán László 349
Ivánny István 142

Iváný Marton 140

Jak Sebestyén 140
Jakapus Janos 352
Jaksich András 221
Janko Mihál 338
Janosfalvaj Jakapp 347
Jos Janos 139
Josa Miháll 142
Jórogh János 142
Jóveményies István 350

Kalauz György 340
Kalmár Barrabás 349
264Kalmár Gergell 350
Kalmár János 340
Kalmár Lőrincz 349
Kalmár Péter 213, 351
Kalmár János 335
Kancsý Balinth 214
Kapý Gergell 140
Kardos Pálné 215
Karikás Antal 130
Karikás István 129, 341
Karýkás Amburus 131, 134, 136, 138
Kassa Gergel 347
Kassa Thamás 347
Kasza Amburus 135
Kathona György 141
Károll Balinth 141
Kefovitts András 342
Kelemen Márton 134
Keónkeöly Lukács 132
Keresztény Marton 218, 219
Kertész Miklósné 221
Khun Máthé 351
Kincs Balinth 132
Király Thamás 226
Kyráll Mathiás 141
Kis Balás 141, 347
Kis Gaspár 133
Kis István 351
Kis Jakap 140
Kis János es György 143
Kis Lőrincz 352
Kis Matthiás 226

Kis Márton 226, 339
Kis Miklós 141, 128
Kis Orbánné 215
Kis Péter 132, 226
Kis Simon 334
Kis Urbán 227, 343
Kiss Ferencz 225
Kóczár Márton 224, 225
Koczka Janos 136
Kocsán Thomás 227
Kocsis Jakapp 337
Kolmár Lenártné 341
Kolmár Márkó 339
Kolozsár Jánosné 222
Kondor István 130
Kondor Mihály 132
Kondor Orbánné 134
Kopasz János 334
Koronczay Mathé 335
Kos Janos 144
Kovács Balás 140
Kovács Berta 346
Kovács Füleőp 140
Kovács Gergel 128
Kovács István 337
Kovács János 139, 351
Kovács Markó 220
Kovács Mathjas 335
Kovács Márthon 347, 348
Kovács Péter 336
Kovách Thomás 220
Kovácsics István 340
Kozma András 128,137
Kozma Mihál 338
Kőrý Györgyné 130
Kővér Balás 142,143
Kraics János 222
Kranicz Ádám 340
Kranicz Gaspar 218
Kranicz István 227, 336
Kranicz János 227, 342
Kranicz Lőrincz 227
Kranicz Miklós 228, 340
Kranicz Tamás 342
Kranics Mathiás 226, 228, 342

Krapécz Balás 222
Krapicz István 333
Krukonkresz Miklósné 337
Krussitts Gergell 142
Kuczlich Marton es György 221
Kudátz Balás 134
Kuklecz Balásné 217
Kulchar Istvánné 140
Kun Benedek 347, 348

Lajosich Jakap 225
Lakatjártho Miklós 337
Laký György 348
Lapovitts Ferenc 340
László György 128
László Ispán 349
Lenárt Orbán 350
Lenkey 141
Lentre Dömötör 352
Lentre Mihály 128
Leposa Márton 218
Lepovits Peter 340
Lochan István 339
Lodganich Balár 338
Lomsitt Mihál 337
Lovász Mathé 334
Lozsán György 340
Lólkös Gergell 139
Lőrincz György 140

Madarász Peter 340
Magyar János 219
Mainovits János 334, 340
Major István 226
Margetich Mihál 340
Marko Miklós 138
Markolthý György 335
Markotý Janos 342
Maróthý Mihál 354
Marton Amburus 343
Matthýas Marton 213
Megyerý Imre 226, 230, 346, 347
[265](#)Mereó Lukács 139
Mesterý János 215
Mészáros Amburus 139
Mészáros András 135

Meszáros Mathjas 140
Meszáros Matthiasné 214
Meszáros Simon 139
Mezeő Laký Balýnt 214
Mezeő Laký Illies 214
Mezeő Laký Lukách 215
Mészáros Benedek 350
Mészáros Bertalan 334, 341
Mészáros Mihály 139
Mészáros Orbán 218
Mikecz Mihál 349
Milich Mathé 226
Mirichiak Marton 227
Mirichiak Martonné 228
Misse Mathé 348
Molnár András 334, 342
Molnár Balás 142
Molnár Benedek 144
Molnár Benedekné 228
Molnár Gaspár 141
Molnár János 136, 140, 342
Molnár Matthjas 139
Muraközý Mihál 221

Nagy Amburus 142
Nagy Dömötör 214
Nagy Farkas 134
Nagy Ferencz 218
Nagy György 144, 217, 220
Nagy István 133, 141, 142, 143, 218, 339
Nagy János 128, 131, 132, 140, 142, 335, 351
Nagy Leórinicz 128
Nagy Mathé 133, 143
Nagy Matthjásné 142
Nagy Márton 337, 347, 349
Nagy Mihál 143
Nagy Pál 351
Nagy Péter 142, 143, 219
Nagy Sebestyén 129, 141
Nagy Simon 351
Nagy Thamás 144
Nemes Balint 350
Nemes Janos 338
Nemett Christoff 142, 143
Nemett György 142, 227
Nemet István 342

Nemeth Jakapp 132
Nemeth Janos 132, 344
Nemett Mathiás 134
Nemett Márton 140
Nemett Pál 224
Nemett Thomás 224
Nemet Szeggy Imre 218
Nereő Mihály 129
Néký Bálintt 224
Németh Anthal 335
Németh György 137
Németh Mihály 138, 140
Németh Peter 331
Német Pintér György 341
Nikés Mathé 351
Nikos Mathé 351
Nykos Amburus 142
Nykos Pál 142
Nirvó Antal 350
Novák Antal 214, 220
Novák Marthon 338
Novák Pál 217, 218
Nvukovich István 220

Odor Péther 132, 336
Odor Thomás 132, 139, 333, 342
Okos János 128
Oláh Ferencz 336

Pais Járthó Pál 137
Palányi Gáspár 348, 351
Pali Thamás 339
Palok Mihál 140
Panczell Bálint
Papp Balinth 143
Papp Mihál 339, 349
Parnás Imre 214
Parnásné 143
Pathy Simon 342
Pálffy István 341
Pálffy János 346
Perak Mikola 344
Pervanovics Mihály 219, 221
Pervár György 218
Pesthy Mihál 142
Pesthy Sebestyénne 135

Petheő Gergell 141
Péter Ferencz 141
Pintes Pál 139
Pinther György 334
Plavec György 338
Poky Boldisár 334, 335
Poky Menyhárt 215
Popyác György 2109
Popyác Péterné
Portich Istvánné 225
Posgay Benedek 342
Poszavec György 219
Pottyondy Albert
Pottyondy Janos 214
Pottyondy Miklos 144
Pölöskei Orbán 128
Prýbek Balintt 128
Prýbek Janos 136
Prýbek Péter 136

Radován György 220
Rác Balás 129, 130
Rác István 132
Rác János 219
266Regéné 335
Révész Lőrincz 349
Rókáné 128
Rostha Benedek 143
Róttý János 349
Rusa Marton 213
Rygo Lőrincz 349

Salamon János 350
Saldok Katha 222
Sambo Marton 222
Sambok János 213, 214, 215
Sana János és Mihál 217
Santa Mikola 336
Sarap András 219
Sasni János 343
Ságody Gábor 215, 335
Ságody Gábriel 341, 347
Ságodich István 337
Ságy Böröczkné 350
Ságy Márton 350
Sánta Gergelné 341

Sánta János 348
Sárvári János 347, 352
Sebeházzy Marthon 351
Semmey Ferencz 145, 222
Semmey Sándorné 142, 143, 145
Seőreős Gergell 139
Siedőr Dömötör 215
Sigmond Pál 133
Siklószy János 335
Sochán János 339
Soich Peter 221
Soldik István 222
Somogyi András 133
Somogyi Andrásné 133
Somogyi Gergel 213
Somogyi Simon 213
Somogy István 339
Somogy Jakap 133
Stanecz Thamás 349
Stojanchych György 222
Suhich János 219
Súteő Gergeli 128
Sütő Pál 348
Sýpos György 338
Sypocz János 128, 131
Sýpolcz András 136
Sýpolcz Janos 133
Sýpolcz Péter 136
Sývarich Amburus 343

Szabó Amburus 136
Szabó András 143, 342
Szabó Balás 351
Szabó Ferencz 335
Szabó György 337, 351
Szabó Imre 215
Szabó Jakapp 341
Szabó János 136, 139, 217
Szabó Marko 219, 220, 337
Szabó Mathjás 225
Szabó Mihál 134, 213, 220, 343
Szabó Mihálné 341
Szabó Miklós 140, 219, 336, 347
Szabó Pál 342
Szabó Péter 144
Szakai Imre 339

Szakai Urbán 227
Szalay Balás 339
Szalay Benedek 339
Szalay Bona 348
Szalay Gergel 349
Szalay Janos 348, 353
Szalay Kelemen 347
Szalay Máthé 220
Szalay Pál 141
Szalay Péter 136
Szaný Balás 348
Szaný Marton 334
Szántó Miklos 336
Szedlarics Mihál 344
Szekel István 349
Szekeres Mihál 213
Szekejártho Balirat 220
Szekejártho Janos 218
Szelesteý János 347
Szent György Gabriel 143
Szent Pály Jánosné 334
Szerdahely István 338
Szerdahely Marton 339
Sziartha Benedek 338
Sziarto Marko 334
Sziarto Marton 338
Sziarto Máthjás 341
Szilassy Gergell 352
Szily Egyed 227
Sziszeki Markó 336
Sziszeký Porkoláb 341
Szlavich Márton 219
Szmiklich Lukács 220
Szmiklicz Miklós 219
Szmiklics Miklósne 220
Szniklich Lukács 337
Szúcs Gergell 334
Szúcs Márton 335
Szúcs Péter 350
Szvónár Miklós 228

Takács Adamné 339
Takács csorgay András
Takács csorgay István
Tarnoczý Jakap 347, 348, 353
Ternyak Fabianné 344

Ternyak Mihál 344
Ternyak Péter 344
Téglavetteő Balás
Téglavető Pál 339
Thaár Janosné 342
Thalas Janos 139
267Thalján Márton 219, 222
Thapolczay Mihál 223
Tharcaý Antal 352
Thár András 334
Thár László 352
Theómvardý István
Thessarý Mihályné 128
Thetiný György 344
Thevelý Menyhárth 132
Thokoics András 222
Thomodý Dýenes 352
Thomodý Janos 349
Thomodý Matthjas 349
Thomordý Berta 337
Thomordý György 339
Thott Balás 132, 226, 342
Thott Gergelné 218
Thott (Toth, Tott) György 128, 133, 215, 338, 350, 352
Thott István 226, 337, 343
Thott Leórinicz 128, 132, 133, 218, 343
Thott Markó 349, 352
Thőrök István 129, 130, 132, 133, 135, 139
Thőrök Miklósné 348
Thulkos Balós 213
Thýmár Janos 218
Thýmar Márton 219
Timár Miklós 139
Toth Ambrus 133
Toth András 214, 218, 344
Toth Balásné 132, 226
Toth Berta 222
Toth Gasparné 144
Toth Kelemen 139
Toth Margit 217
Toth Marton 133
Toth Mathé 129, 218, 226
Toth Mikola 344
Toth Péter 130, 228
Tott Antal 352

Tott Balás 351
Tott Balint 218
Tott Benedek 128, 130, 143, 214
Tott Ferencz 348
Tott Gergel 138, 142, 215, 218, 343, 347, 352
Tott Iván 342
Tott Jakap 214, 215, 218, 344
Tott János 217, 221, 225, 338, 343
Tott Mathiás 338, 350
Tott Mihál 224, 226, 339, 349, 350, 351
Tott Mihálné 227
Tott Miklos 226, 227, 342, 349, 350
Tott Pál 349
Tott Péter 227, 352
Tott Péterné 220
Tott Simon 350
Tott Sýmon 144
Tott Thamás 352
Tottországihý István 227
Török György 341
Trombitás Urbán 226
Trüpecz Gergel 348
Trüpecz Markó 352
Turbok Marton 224
Turbok Matthiás 227

Vagý János 131
Vaghý Janos 225
Valór Iván 219
Vaida Márton 335
Varga Ambrus 340
Varga András 215, 227
Varga Antal 218
Varga Balás 342
Varga Ferenczné 334
Varga Gergell 228, 335, 343, 349
Varga György 137, 218, 352
Varga Györgyné 344
Varga Illés 349
Varga Illés 349
Varga István 217, 219, 220, 222, 349
Varga János 144, 225, 352
Varga Lórinicz 136, 218
Varga Lukács 351
Varga Markó 219, 222
Varga Marthon 133, 222, 228

Varga Máté 349, 352
Varga Matthiás 131, 132, 137, 221
Varga Mihál 218, 335, 337, 340, 341
Varga Mihálné 339
Varga Miklós 338
Varga Moyses 129
Varga Pál 349
Varga Péter 221, 338
Varga Tamás 129, 225
Varjás András 143
Varjás Bamabás 143
Varjás Jakap 143
Varjás Thomás 143
Vasváry Mathias 214
Vépy Gergelné 222
Végh Jakap 138, 144
Viczaý György 213
Vincekovits Mihál 341
Vida Amburus 139
Vidachich Markó 340
Vincze Gergell 135
Vincze György 339
Vincze Imre 348
Virágh György 217
Voderich Pál 218, 222
Volán Györgyné 220
Vörös György 351
Vörös Mathé 348
Výrasztho István 129

Zabo Balás 133
Zabo Benedek 128
Zabo György 132
268Zabo Györgyné 143
Zabo Janos 134
Zabo Janosné 131
Zakács Gergelné 132
Zakoll Gergell 136
Zalaý Gábor 132
Zanto Mihály 129, 130
Zeke Janos 347, 352
Zeker Péter 134
Zeólösý Imre 134
Zeólösý István 133
Zerencse Balás 131
Zilý Mihály 132

Zoltán István 339
Zúcs Miklós 128

**1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Mikó Sándor: Az 1597. évi kapuvári
urbarium IV. rész / 5. A helységek**

5. A helységek

Agyaghos 214, 216
Almás 213, 214, 215

Babocsa 144
Baboth 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141
Barbacs 127, 339
Barbaháza 127
Beled 127
Beőh 131
Beő Sárkán 127, 144
Bécs 135
Bodonhel 127, 128
Bogjózlo 127, 129, 133, 135, 139, 140, 141, 142, 143
Bogyag (Bágyog) 141

Chapod 345, 347, 353
Checheny (Szécsén) 141
Chernelháza 345
Chýkvánd 128
Czenk 213
Czirák 354
Csanak 214
Csorna 127, 139, 140, 214, 221

Deőr 141
Dyenesfalva 354

Endred 214, 217, 224, 229, 345, 354

Farád 129, 141, 142, 143, 144
Főlpőcz 339, 340

Gartha 127
Göbös 223, 345, 354
Gyarmat 221, 222
Gyóró 353, 354

Hidas (Hydász) 127, 129, 130, 131, 135, 136, 139
Horpács 214
Hővej 353, 354

Hýmód 143, 354

Ikren 127

India 129, 132, 134, 136, 137, 138

Iván 354

Jobaháza 134, 143

Kadártha 215

Kapu 127, 131, 137, 143, 226

Keczell 127

Keresztur 140, 225, 335

Kesző 226

Kony 213, 218, 221

Koronczó 134, 344

Kőszög 135

Lövő 345

Maglócza 141

Malomsok 213

Marczaltó 215

Merges 129

Moricz Hida 134, 140, 142

Muzsaj 345

Nemethy 134, 140, 142, 222

Ordo 127, 129, 130, 131, 133, 136, 137

Oslý 129, 130, 133, 350

Palatha 139

Palý 143

Papocz 127

Paszthory 129, 144

Pathona 128

Pápa 139

Peresztég 132, 351

Petőháza 347

Pordan 127, 134, 142, 214, 226, 228

Pólpócz 215

Pusztacsalád 353, 354

Rőitők 138, 144, 338, 345

Sarkány 143, 335

Sarród 230, 333, 345

Secseny (Széchény) 144, 345

Sellye 141

Sopron 136, 346
Svÿtteőr 224, 230
Szány 142, 352
Szárföld 139, 141, 143
Szent András 139, 215, 340, 342
Szent Márthon 216
Szent Miháll 127, 347, 349
Szent Miklós 214, 216, 223, 229, 334, 342, 344, 353, 354
Szerdahell 342
Szergen 144, 213, 214, 216, 217, 229
269Szil 227, 334, 335, 337, 342, 349, 350, 351, 352

Teth 129, 137, 144, 215, 347
Thamássÿ 127, 134, 142
Tott Ország 224, 225

Ujhel 135

Varsány 139, 348, 351, 352
Veszkin 134
Veszprém 134
Vicza 218, 220
Vÿttnÿed 135, 136, 137, 138, 142, 144, 216, 354

Zent Mihál 128, 129
Zerechen 133
Zovath 133
Zÿl 127, 128, 133, 134

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

270 SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Metzl János: A Corvinus Magyar–Osztrák Baráti Kör 1994. évi tevékenysége

Metzl János: A Corvinus Magyar–Osztrák Baráti Kör 1994. évi tevékenysége

A Corvinus Magyar–Osztrák Baráti Kör 1994. évi programját a január 12-i elnökségi ülésen dolgozta ki.

Stephan Franye, az osztrák Corvinus Kreis elnöke, 50. születésnapja alkalmával Lichtenwörthbe, az „Arkadenhof” vendéglőbe közel 80 személyiséget hívtak meg Sopronból, a Corvinus kör részéről dr. Metzl

János, dr. Gimesi Szabolcs, Keresztény Richárd, Simon Erzsébet, Baján László és Baján Lászlóné jelent meg, ezenkívül még Farkas Endre és Szalag Csaba, a bécsi magyar nagykövetség részéről Fontányi Gábor rk. követ és mh. miniszter. A csornai Pántlika Együttes tagjai magyar táncokat mutattak be, Horváth Rudolf zenetanár cembalo játéka adta a zenei aláfestést.

A Corvinus Kör évi közgyűlését február 27-én tartotta a GYSEV-igazgatóság nagytermében. Ezen az osztrák Corvinus Kreist Heinz Seifert és Franz Pinczolics képviselte. Heinz Seifert a Corvinus Kreis üdvözetét tolmácsolta. Utána dr. Metzl János tartotta meg elnöki beszámolóját a kör 1993. évi tevékenységéről, majd dr. Friedrich András a pénzügyi beszámolót. A közgyűlés mindkét beszámolót egyhangúan elfogadta. Dr. Metzl János elnök Franz Pinzzolitsnak a Corvinus Kreis titkárának a két kör kapcsolata és az osztrák-magyar barátság érdekében kifejtett tevékenységéért Renner Kálmán Matthias Rex ezüst érmét adta át. Ugyancsak ezt kapta jutalmul Simon Erzsébet is. Végül Keresztény Richárd ismertette a kör 1994. évi programját.¹⁽⁷⁵⁾

Március 30-án az osztrák Corvinus Kreis Bécsújhelyen tartott elnökségi ülést, melyen a Corvinus Kör részéről dr. Metzl János, dr. Gimesi Szabolcs, Keresztény Richárd és Puskás Árpád vett részt. Ezen az ülésen ismertette Stephan Franye, a Corvinus Kreis elnöke azt a tervet, hogy kétnyelvű kiadványt, naptárt vagy almanachot szándékoznak kiadni, melyben osztrák és magyar szerzők cikkeit szeretnék megjelentetni a határmenti területek történelméről, valamint a kulturális és gazdasági kapcsolatok tárgyköréből. Sopronból is kérnek megfelelő színvonalú cikkeket. A szerkesztést Mikes Tivadar, magyar származású bécsi gyógyszerész vállalta. Ebben az ügyben május 9-én és 4-én, valamint június 13-án Sopronban, június 29-én és július 12-én Bécsújhelyen is tárgyalt a két kör vezetősége. Soproni szerzők önzetlenül több cikket is rendelkezésre bocsátottak. Utoljára október 19-én a Corvinus Kreis elnökségi ülésén találkoztak, ahol is az osztrák partnerkör közölte, hogy az almanachot pénzügyi nehézségek miatt ebben az évben már nem tudják kiadni.

Április 24-én a kör elnöke meghívásra részt vett a közös osztrák-magyar Fertői Nemzeti Park felavatási ünnepségein Illmitzben, az Apetloner Hof majorban, a határon Mekszikópuszta közelében, Sarródon a Kócsagvárban, majd befejezésül ismét ²⁷¹Illmitzben. A Nemzeti Park-ot szimbolikusan a határon kifeszített nemzeti színű szalagok átvágásával Franz Vranitzky osztrák kancellár és Boross Péter magyar miniszterelnök avatta fel.

Július 17-én a kör elnöke adta át a Fertőrákosi öbölben a hagyományos Széchenyi-regattán a győztes bécsi Yacht Klubnak a Corvinus Kreis által adományozott vándorszerleget.

A kör elnöke augusztus 10-én meghívásra részt vett a hagyományos bécsújhelyi vásár, a „Wiener Neustadt Aktiv” megnyitásán. A vásárt ebben az évben Brigitte Ederer államtitkár és Ernst Grabmann tartományi tanácsos nyitották meg.²⁽⁷⁶⁾

Augusztus 26–28-a közt rendezte meg Bécsújhelyen a Corvinus Kreis a hagyományos Old timer „Corvinus Classic 94” találkozót és túrát, mely Bécsújhelyről Magyarországra és vissza vezetett, de ezúttal nem Sopronba.³⁽⁷⁷⁾

Az osztrák Corvinus Kreis szeptember 19-én tartotta hagyományos évi ünnepi estjét a bécsújhelyi Sparkassensaal-ban. Előtte a Fő téren bemutatták a Soproni Sörgyár új Corvinus sörét. A soproni majorettek felvonulása után és a Soproni Ifjúsági Fúvószenekar kísérezeneje mellett a felállított sörös hordót Németh Árpád igazgató csapolta meg. Az estet Stephan Franye, a Corvinus Kreis elnöke nyitotta meg, beszédében beszámolt a kör eredményes tevékenységéről. Utána dr. Metzl János a Corvinus Kör

üdvözlését tolmácsolta és méltatta a két kör tevékenységének jelentőségét a magyar–osztrák baráti kapcsolatok elmélyítése terén. Ezután Peter Wittmann, Bécsújhely polgármestere üdvözölte az összejövetelt. Végül Fontányi Gábor rk. követ és mh. miniszter mondott beszédet és egyben búcsúzott is, mivel állomáshelyéről rövidesen visszatér Budapestre. Ezt követően „Zenei híd Ausztria és Magyarország közt” jellegével a Soproni Zeneiskola növendékei Horváth Rudolf vezényletével, valamint a bécsújhelyi J.M. Hauer Zeneiskola és Konzervatórium növendékei adtak rövid hangversenyt. Végezetül Stephan Franye a Corvinus Kreis részéről tiszteletbeli tagsági okleveleket adott át, többek között Peter Wittmann polgármesternek. A búcsúzó Fontányi Gábornak a Corvinus Kreis és a Corvinus Kör részéről is emlékül apró ajándékot adtak át. Az ünnepi esten Sopronból Fejes Zoltán polgármester, Andor Károly városi főmérnök, Hirschler Rezső, Markó József, Németh Árpád, dr. Friedrich Károly és felesége, dr. Friedrich András, Keresztény Richárd, Krisch Aladár és Magdolna, Szalag Csaba is részt vett.⁴⁽⁷⁸⁾

Október 16-án nyitották meg Sopronban a Várkerület Galériában a Corvinus Kör és Képzőművészeti Kör közös rendezésében Wiegisser Éva soproni származású, Grazban élő festőművész kiállítását.⁵⁽⁷⁹⁾

Október 20-án a Kör elnöke a soproni Panoráma Rádióban megemlékezett az osztrák állami ünnepekről.

November 4-én ugyancsak a Várkerület Galériában nyitották meg a Corvinus Kör által rendezett „A 800 éves Bécsújhely” című színes fotókiállítást. A művészi fotók Rudolph Hutterer és Dr. Franz Krausch bécsújhelyi fotóművészek alkotásai. A kiállítást Fejes Zoltán polgármester nyitotta meg, Bécsújhely polgármestere nevében pedig dr. Beatrix Bastl, a bécsújhelyi levéltár h. igazgatója tartott beszédet. A kiállítás ²⁷²megnyitása után a GYSEV-Igazgatóság nagytermében dr. Beatrix Bastl diavetítéses előadást tartott „800 Jahre Wiener Neustadt” címmel.⁶⁽⁸⁰⁾

December 9-én a Corvinus Kör a Maróni Szállóban fórumot tartott a magyar–osztrák kulturális kapcsolatokról. A Corvinus Kör elnökének megnyitó szavai után Ing. Alois Schwarz, Kismarton polgármestere mondott üdvözlő beszédet, majd a Corvinus Kreis nevében Stadtrat a D. Dipl. Kfm. Hans Fleischmann. Ezután dr. Balázs Béla professzor, a bécsi Collegium Hungaricum igazgatója tartott rendkívül érdekes előadást a magyar–osztrák kulturális kapcsolatokról és azok perspektívájáról Ausztriának az Európai Gazdasági Közösségbe való belépése után. Ezt követte Németh Árpádnak, a Soproni Sörgyár igazgatójának az előadása a soproni sörgyár történetéről és termékeiről, amit a Corvinus sör kóstolója követett. A rendezvényen 65 tag vett részt, a fórumot közös vacsora és tombolasorsolás zárta.

A Corvinus Kör tagjai részére 1994-ben is több autóbuzos kirándulást rendezett Ausztriába a kulturális értékek és természeti kincsek bemutatása céljából. Március 26-án Bécsbe kirándultak, ahol megtekintették az UNO City-t. Április 26-án a Wachauba rendeztek kirándulást. Megtekintették a göttweigi bencés apátságot, Krems városát, Dürnsteint, Spitz a D.-t, a melki bencés apátságot, valamint Schallaburg várát. Május 14-én gyalogos túrát rendeztek. Autóbuzon Maria Schütz-ig mentek, onnan ülőfelvonóval a Sonnewendstein csúcsára. A hegyerincen a Hirschenkogelre mentek, onnan pedig le Semmeringre. Június 18–19-én kétnapos kiránduláson vettek részt. A Mondsee érintésével Salzburgba mentek, ahol városnézésen vettek részt, majd a Hellbrunn-i kastély megtekintése után Halleinben szálltak meg. Másnap Steinhäusl határátkelőn át a Königseehez mentek. Ott részben drótkötélpályán a Jenner csúcsára kirándultak, részben a tavon hajóztak. Délután Berchtesgadenet tekintették meg és megnézték a Berchtesgadener Nemzeti Park kiállítását is. Hazatértükben megálltak Badenben, ahol a Rosarium gyönyörűen nyíló rózsáiban gyönyörködhetek. Szeptember 18-án ismét gyalogtúrát tettek, ezúttal a Hochschwab hegységben. Aflenzből ülőfelvonón felmentek a Bürgeralmra és ott kb. 3 órát túráztak. Október 9-én a Soproni Hegységben tettek gyalogtúrát Ágfalva–Pisztrángos tó–Ó Hermes–Brennberg

útvonalon. November 6-án Boldogasszony–Féltorony–Rohrau (Haydn szülőháza), Carnuntum (Heidentor)–Hainburg (Braunsberg)–Niederweiden – Schlosshof (kastély) – Marchefig (kastély és vadászati múzeum) – Eckartsau (kastély) volt az autóbuzsosz kirándulás útvonala. Végül december 10-én ismét Bécsbe kirándultak. Megtekintették a Hadtörténeti Múzeumot és benne a magyar vonatkozású anyagot. Sétát tettek a karácsony előtti díszben pompázó belvárosban és megnézték a városház előtti karácsonyi vásárt.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MEGEMLEKEZÉSEK

273 MEGEMLEKEZÉSEK

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MEGEMLEKEZÉSEK / Hárs József: Dér Zoltán (1897–1994)

**Hárs József: Dér Zoltán
(1897–1994)**

Ez az írás hem *róla*, hanem interjúnak készült *vele*. Mikor meglátogattam, füzeteit rendezgette, s kezembe adta „Dér Zoltán műveiből” azokat, amelyekből családjának és az ő életének érdekesebb eseményeit kijegyzetelhetem majd. (Ősének vallotta a zabolátlan főurat, nagy nevezetességű galgóczi Csák Mátét.)

[274](#)Emlékezett rám, hogyne emlékezett volna, hiszen ezt a beszélgetést megelőzte 1993-ban az 50 éves érettségi találkozónk a Palatinus Szálló meghitt különszobájában, ahová egyetlen, még élő tanárunkként a Nyugdíjas Pedagógus Otthon vezetői – autós kísérettel – elengedték. Felolvasott nekünk az első világháborúról fogalmazott egyéni ízü, tanáros pedantériájú magyarázataiból. Ezekben bőven szerepeltette az ugyancsak hosszú életű I. Ferenc Józsefet, még az „élettartamát” is kiszámította. Érthető, nem történelmet, hanem matematikát és fizikát tanított nekünk a Széchenyi István Gimnáziumban. Felkészültségét mindig elismertük, ha ezt nem is tapasztalhatta viselkedésünkön. Nyugodtabb időkben bizonyára nyugodtabbak lettünk volna.

Arra azonban emlékezem, milyen érdeklődéssel hallgattuk tudós magyarázatait a csillagos égről. A Tanítóképezde kertje mellől figyeltük az elsötétítés következtében zavartalanul kitérülő égboltot. A pislákoló Göncöl szekerét, az Orion csillagképet vagy a Tejút titokzatos világait. Egy pillanatra arról is elfeledkeztünk, hogy századunk újabb világégésének kellős közepén élünk, s ki tudja, mit hoz számunkra a jövő.

Dér Zoltán Sándor (füzeteiben nagy nyomatékkal teszi ki második keresztnévét) Győrött született 1897. december 7-én. Apja, István, a latin és magyar nyelveket tanító középiskolai tanár; anyja Ódor Margit, távírász a postán. Rövidesen nagy változás történt a család életében: Temesvárra költöztek. A családfő beosztása maradt a régi, a csere okára nincs adatom. A fiú már itt kezdte diákéveit, s apjánál, a főgimnáziumban érettségizett, „igen szép eredménnyel”, 1916-ban. „Beteges csontgyengesége” folytán nem fenyegette a bevonulás, a frontszolgálat réme. Gerinchibáját angolkórnak tulajdonítja, s hozzáfűzi az okát:

„Egyszerűen az, hogy a szüleimnek nem túlságosan zsírosan kellett volna táplálkozniuk. Hanem zsíros húsok mellett sok zöldséget is kellett volna enniük. Pl. spenótot, sóskát stb. Szóval C-vitamint. De akkor még a vitamin ismeretlen fogalom volt...”

Beiratkozott hát a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészkarára, s addigi eredményei alapján bennlakó lehetett az Eötvös-kollégiumban. 1922-ben kapta meg matematika-fizika szakos tanári oklevelét. Akkor már két év óta egyetemi gyakornok, utána tanársegéd, előbb a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen, 1925-től pedig Budapesten. Innen 1929-ben került új és végső munkahelyére, Sopronba.

Kék borítójú, iskolai célra szánt vonalas füzetből idézek: „1929. augusztus 29-én érkeztem Sopronba. Első teendőm az volt, hogy kiadó szobát keressek a magam számára. Abban az időben ez könnyen volt található. Kapukra helyezett cédulákon, vagy ablakba kitett hirdetésekön olvasható volt, hogy ebben a házban, földszinten vagy emeleten kiadó szoba van és milyen igényeknek felel meg, mi a szoba bére.” A Színház utcai kályhátlan, második emeleti szoba a gyümölcs piacra nézett. Özvegyasszony tulajdonosnője sokat kellemetlenkedett bérlőjének. Dér Zoltán számára megváltás volt, hogy iskolájában október elsejétől munkába állott Vas Jenő, szakban és érdeklődésben egyivású vele. Együtt vettek ki szobát az iskola közelében, Töpler Kálmán volt polgármester házának (Templom utca 22. sz.) földszintjén. „A mi elég nagy szobánkban volt, a kapu melletti fal mellett két ágy, köztük egy mosdó. A másik oldalon két szekrény és egy másik mosdó. A nagy szoba közepén volt egy nagy asztal és mellette szék. De az ablak előtt is volt egy kis emelvényen egy kis asztal és mellette két szék. A szobánk vaslemezekkel teljesen elsőtíthető volt.”

Igazgató az a Lauringer Ernő, aki egyúttal a városi múzeum élén is állott. „Az iskola sokáig reáliskola volt. Az osztálytermetet gázzal világították meg. Fűtésük vaskályhák által történt.” Dér Zoltán még a főreáliskolában kezdte, amely fokozatosan [275](#)alakult át latint is tanító gimnáziummá. (Az utolsó reáliskolai osztály 1937-ben érettségizett, a reálgimnáziumi 1942-ben.) Dér Zoli bácsinak ez nem okozott gondot. Nemcsak a szakja miatt. „A latin nyelvű szövegeket ma is jól értem. Olasz, francia, sőt spanyol szövegeket is megértek, elég jól” – írja. Ám a tanítás mégiscsak más. „...egyszer azon vettem észre magamat, hogy egyetlen matematikaórámm sincs már, egyetlenegy sem. Ehelyett csupa fizikaórámm van, fizikai gyakorlatok, 11 óra fizikai, 11 énekóra. Ugyan ezekhez is értettem.” Beletörődött, hogy „élelmesebb” társai ráhárítják a nehezét. Még talán élvezte is. Kevésbé volt elragadtatva az 1941-ben az élre került új igazgatótól, Gábor Gézáttól.

Ekkor már nős (1933 óta, Prinner Hildával) és két gyermek apja. Fia 1956-ban nyugatra távozott, ma az USA-ban él, lánya Budapesten.

Az új igazgató, élettől elszakadt nézetei miatt, sem a tanári karban, sem a szülők, sem a személyzet, sem a diákság körében nem volt népszerű. (Ügyét a háború után népbíróság elé vitték. A tárgyaláson szinte egyedül Dér Zoltán talált számára mentséget, mert elvei ellenére lett volna, ha valakiben csak a rosszat látja.) „Gábor Géza abban a tévhitben élt, hogy a tanárok többsége azért él csak, hogy az iskolát szolgálja. Ezzel szemben a tanárok többsége csak azért dolgozik az iskolában, hogy a fizetéséből – úgy, ahogy kifutja belőle – valahogy megéljen. A »megélés« nem iskolai ügyekre vonatkozik. Csak kevesen vagyunk olyanok, akiknek az iskola is fontos, de nem annyira az iskolát élvezik, hanem a tudományt. Mert a latin közmondás azt mondja: »Quem dii odere, paedagogum facere.« Ami annyit akar jelenteni, hogy akit az istenek gyűlöltek, pedagógussá tették.” Ez a késő öregségében megfogalmazott, öngúnyt sem nélkülöző véleménye pályájáról, amelyet 1958 nyarán bekövetkezett nyugdíjazása után sem hagyott abba. Közben 1951 és 1954 között kiemelt osztályfőnök a Kellner Sándor szakérettségi tanfolyamon. Többször helyettesített és volt

érettségi elnök, valamint előadásokat tartott a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatban.

Ezeknél azonban fontosabb az egyetemen végzett munkája. Önéletrajzában így fogalmaz: „mint meghívott előadó több éven át oktattam a »Matematika V.« és Elméleti Fizika 1. és 11. tantárgyakat.” Lánya ezt azzal egészíti ki, hogy apja jegyzeteket is írt, ezek talán megvannak az egyetem könyvtárában. A könyvtárban és a levéltárban Zilahy József és Führer Ernőné segítségével folytatott kutatásaim nem sok eredményt hoztak. A Miskolci Egyetem könyvtári főigazgató-helyettesétől kapott információ szerint a Nehézipari Műszaki Egyetem Bányamérnöki Karán működő MTA Bányászati Kutató Munkaközösség (vezető Zámbo János akadémikus) alkalmazottja volt, 1959. május 1-jétől 1960. december 31-ig és 1962. január 1-jétől 1965. január 31-ig. Besorolása: tudományos munkatárs. Munkaideje: napi 3 óra. Feladata: matematikai számítások a közösség megjelölt témáihoz. Richter Richárd bányaműveléstani professzor irányításával végzi munkáját. Patvaros József professzor 1957-től dolgozott a tanszéken, s bár Dér Zoltánnal csak egyszer találkozott, úgy tudja, hogy laboratóriumi kísérleteknél, méréseknél foglalkoztatták és Richter „rendkívül magasra értékelte elméleti fölkészültségét.” Ugyancsak Patvaros emlékezése szerint a volt Boleman–Simonyi-féle elektrotechnika tanszéken is foglalkoztatták valamilyen formában. Ez a tanszék azonban 1959-ben áttelepült Miskolcra.

Több kitüntetést kapott (Kiváló Tanár, Szocialista Kultúráért). Mint brácsás, negyven éven át játszott a soproni szimfonikus zenekarban; és a Pedagógus Kórusnak is tagja volt – harminc esztendőn keresztül. Oklevelekkel ismerték el hűséges kitartását. Egyetemétől megkapta az arany-, a gyémánt-, a vas- és a rubindiplomát.

276A Beke Manó-díj kitüntetettje. A Bolyai János Matematikai Társulatnak 10 éven át országos választmányi tagja volt. 1985-ig még korrepetált matematikából és fizikából a Széchenyi téri fiúkollégiumban. 1987. január 6-án adta föl Lehar Ferenc utca 5. sz. alatti lakását, hogy az egyedüllétből a szeretetteljes gondoskodás körébe, a Nyugdíjas Pedagógus Otthonba kerüljön.

Amikor meglátogattam, szeretett volna lekísérni. Lebeszéltem róla. Megálltunk a második emeleti folyosó ablakánál. Gyönyörű a kilátás onnan a városra. Sütött a nap. – Le kellene fényképezni – mondta elmerengve. S talán a régi nyári kirándulásokra gondolt, a hegymászásokra, a közeli, s távoli hegyekre.

Hiányzó adatokért mentem fel 1994. október 20-án. – Nagyon gyengén van – tájékoztattak. Nem nyitottam be hozzá. Néhány óra múlva már nem volt az élők sorában...

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MEGEMLEKEZÉSEK / Köves Elemér: Verő József (1904–1985)

Köves Elemér: Verő József (1904–1985)

Dr. Verő József akadémikus professzorra emlékezve meg kell említeni édesapját, Veszélka József képfestő segédet, aki Szegedről költözött Sopronba és ott a Gecsey képfestő cégnél helyezkedett el. Ruszti lányt vett feleségül és ebből a házasságból született Sopronban 1904. január 26-án Veszélka (Verő) József.

1910-ben Sopronban a katolikus elemi iskolában kezdte meg tanulmányait, 1914-ben a bencés gimnáziumban folytatta, ahol 1922-ben jeles érettségi bizonyítványt szerzett. Ugyanezen év őszén beiratkozott az akkor Sopronban működő Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola kohómérnöki karára és

1926-ban kitűnő minősítésű vaskohómérnöki oklevelet szerzett.

Oklevelének birtokában a Vaskohászati Tanszéken tanársegédi állást vállalt; 1927-ben mint állami ösztöndíjas a berlini Collegium Hungaricum tagjaként a Technische Hochschule-n egy évig metallográfiai és anyagvizsgálati tanulmányokat folytatott Tamman professzor mellett. Ott jegyezte el magát egy életre a metallográfia tudományával. Berlinből hazatérve 1928-ban megbízták Sopronban a Főiskolán a Fémkohászati Tanszék égisze alatt – dr. Széki János és dr. Schleicher Aladár professzorok támogatásával – tanársegédi címmel a Metallográfia és Fémtechnológia c. tárgyak előadásával. Ezeket a tárgyakat Verő József élete végéig művelte és kohászgenerációkat oktatót szeretettel.

1930-ban feleségül vette Artner Erzsébet soproni lányt és felesége szülői házába, az Ősz utcába, telepedtek le. Házasságukból 3 fiúgyermek született Sopronban: József (1933), László (1940) és Balázs (1944).

Verő József elsőként szerzett kitűnő minősítésű műszaki doktorátust 1933-ban háromalkotós bronzok vizsgálatával és állapotábrájának tisztázásával. Dolgozatát G. Tamman professzor, a metallográfia nemzetközi szaktekintélye, melegen méltatta a „Zeitschrift für anorganische allgemeine Chemie” c. tudományos folyóiratban 1934-ben.

1934-ben dr. Verő József egyetemi magántanári képesítést szerzett metallográfia tárgykörből és ugyanazon évben adjunktussá nevezték ki. Tudományos kutatásai terén megemlíthető az öntött fémtuskóban fellépő kristályok dúsulása, továbbá a 277kristályoknak tuskók megmerevedéskori különválása és fordított különválása. 1935-ben megbízták a „vasötvözetek metallográfiája”, később a „fémek anyagok mechanikai vizsgálata” c. tárgyak előadásával is. 1940-ben egyetemi intézeti tanárrá, 1943-ban az újonnan szervezett Fémtechnológiai Tanszék egyetemi rk. tanárává nevezték ki, mely tanszékét mintaszerűen megszervezte. 1944. év végén, 1945. év elején – a háborús események folytán – nehéz körülmények között az oktatást folytatta.

A II. világháború után – 1946-ban – a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották. 1947-ben a Műegyetem Sopronban működő Fémtechnológiai Tanszékére egyetemi ny.r. tanárrá nevezték ki. 1949-ben a MTA rendes tagjává választották. Akadémikusként 1953–57 között a műszaki tudományok

osztályának elnöki tisztét is betöltötte, később pedig szakmájának tudományos minősítő bizottságát vezette.

1952-ben a Budapesten működő Vasipari Kutató Intézet igazgatójává nevezték ki és ugyanezen időtől a Miskolcra helyezett Nehézipari Műszaki Egyetem tanáráként működött, ahol metallográfiát és fémek anyagok anyagvizsgálatát adta elő, továbbá mindkét munkahelyén megszervezte és irányította a kutató munkát. Miskolcon egyetemi tanárként 1968-ig működött, a Vasipari Kutató Intézet igazgatói állását pedig 1974. évi nyugdíjba vonulásáig látta el nagy körültekintéssel. A korra és irányítóira jellemző, hogy dr. Verő József professzor nagy tudására nyugdíjba vonulása után nem tartottak igényt.

Dr. Verő professzor legnagyobb érdeme, hogy hazánkban megvetette a metallográfia alapjait és e téren iskolát alapított, továbbá, hogy vaskohászati kutatással ill. irányításával kohászgenerációkat segített problémáik megoldásában. Tudományos munkásságának eredményeképpen 140 önálló dolgozata jelent meg a hazai és külföldi szaklapokban, továbbá 13 szakmai könyvét adták ki.

278 Meg kell említeni, hogy dr. Verő professzor 1928-ban soproni oktatóként lépett be az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesületbe. 1952–72 között az Egyesület alelnöke volt, 1972-ben az Egyesület tiszteleti tagjává választották.

El kell mondani, hogy eredeti rövidlátását a sok mikroszkopizálás tovább rontotta, úgy hogy utolsó éveit nehéz látási körülmények között töltötte. Már nyugdíjas éveiben – 1976-ban – a Miskolci Egyetemen honoris causa doktorrá avatták. Munkáját a Kossuth-díj kétszeri odaítélésével, több magas kitüntetés adományozásával ismerték el, 80. születésnapján a parlamentben a Magyar Népköztársaság Zászlórendje kitüntetését vehette át.

1985-ben Budapesten bekövetkezett halála mély megdöbbenést keltett. Hamvasztás utáni búcsúztatása Budapesten a Farkasréti temetőben volt 1985. június 11-én, melyen a MTA, az OMBKE, a MNME és a VKJ búcsúztatta.

Temetése 1985. július 5-én volt szülővárosában Sopronban, a Szent Mihály temetőben: hamvait katolikus szertartás szerint felesége hamvai mellé helyezték.

Öccséről, Verbényi (Veszelka) Lászlóról (1910–1993) tavaly emlékeztünk meg (SSz. 1994, 319–330).

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MEGEMLEKEZÉSEK / Molnár László: Fogarassy László (1920–1994)

Molnár László: Fogarassy László (1920–1994)

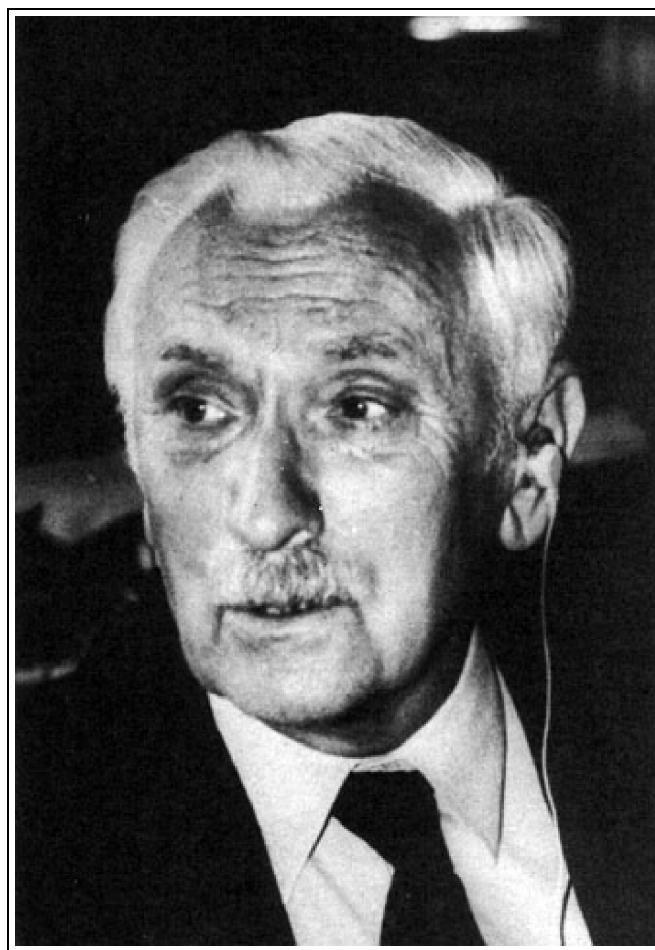
Rövid, magyar nyelvű, házilagosan sokszorosított, szerény értesítésen kaptuk a szomorú hírt, hogy dr. Fogarassy László történész 1994. szeptember 3-án elhunyt. Az utolsó útjára szeptember 9-én délután 2 órakor kísérték a pozsonyi krematóriumban. Az értesítés a temetés után érkezett, így nem búcsúzhattunk el Tőle, aki 1990. augusztus 28-án Pro Urbe Sopron kitüntetését vehetett át a városházán.

Dr. Fogarassy László nem hivatásos történészként lett az első világháború után Nyugat-Magyarország történetjének – az érintett három ország: Ausztria, Csehszlovákia és Magyarország történészei által – elismert kutatója. A bonyolult és a három ország történészei részéről sok esetben ellentmondóan értékelt

korszak legjobb ismerőjévé válni nem volt egyszerű és könnyű feladat. Fogarassy László életútját, történelmi kutatásait sokszor meg nem értés, néha tudatos akadályoztatás kísérte, anyagi nehézségekkel és utazási, levelezési problémákkal együtt.

Kerek dátumú napon, 1920. január 1-jén született Pozsonyban, abban a házban, amely gróf Széchenyi István szálláshelye volt a reformkori országgyűlések idején. (A Hal téri épület az 1930-as évek végén lebontásra került.) Trencsényi születésű, pénzügyőr foglalkozású édesapja és csallóközi származású édesanyja szülői házában a magyar, szlovák és német nyelvet szinte egyformán használták, később – egyetemi évei alatt – a latint is elsajátította.

Édesapja nyugdíjba vonulása után a család Pozsonyligetfalun (Petržalka) vett családi házat. Ez, a korábban kis falu a trianoni béke óta Pozsony Dunától délre eső külvárosának számít. Fogarassy László 1926 óta lakott itt, kivéve az 1939–1945 közötti időszakot, amikor a helység Németországhoz tartozott, az Anschluss utáni Ausztria részeként.

[279](#)E sorok írójához intézett utolsó, 1994. december 10-én kelt levelében említette, hogy első írása már 14 éves korában a komáromi Tábortűz című folyóiratban látott nyomdafestéket. Érdekes és történelmi adalékként is felfogható, hogy az 1938. évben az osztályában egyedül ő választotta érettségi tantárgynak a

történelmet. Csehszlovákia akkori szétbomlásának „előestéjén”, a Pozsony közvetlen közelében megjelent nyomasztó hitleri birodalom árnyékában, a Felvidék egy része visszatérésének évében bizonyára nem volt egyszerű történelemből „vizsgázni” sem az életben, sem az iskolai [280](#)érettségin. Rendes hallgatóként iratkozott be a pozsonyi tudományegyetem jogi- és államtudományi karára. Ott szerezte doktori oklevelét.

A pozsonyi városháza pénzügyi osztályán helyezkedett el. A történelem iránti érdeklődése miatt megkísérelte az áthelyezést a kulturális osztályra, de sikertelenül. Az első önálló szlovák állam idején köztisztviselői állásából elbocsátották. A GUMON műanyaggyárban kapott könyvtárosi munkát. Több évi próbálkozás után sikerült beiratkoznia levelező hallgatónak a bölcsészeti kar könyvtárosi szakára.

Az ötvenes évek elején kezdte kutatni az első világháború utáni Nyugat-Magyarország történetét. A pozsonyi egyetemi könyvtár révén több magyar és osztrák tudományos intézettel került kapcsolatba.

Választott témájának kutatása igen körülményes volt. Az érintett országok történészei még a saját levéltáraikban is falakba ütköztek. Még nehezebb volt egy olyan magányos, tulajdonképpen nem is szakmabeli történésznek, a dolga, aki – éppen a tárgyilagosság és a nézetek összevetése céljából – korabeli adatokért fordult a szomszédos országok intézményeihez. A Pozsonyban élő magyar ember olyan korszakot kívánt feltárni az adatok beszerzésével, melynek részletekbe menő kutatása sem a szocialista Csehszlovákiában, sem a pártállami Magyarországon, de még a viszonylag liberális, de a problémakör egyes részleteiben érzékenynek, tartózkodónak mondható osztrák tudományos körökben sem talált lelkes fogadtatásra.

Kutatásai légkörére jellemző esetként írja le, hogy az 1950-es években a pozsonyi egyetemi könyvtárhoz a budapesti Széchényi Könyvtárból érkezett feljelentő levél, hogy Fogarassy „betiltott, fasiszta könyveket” kért tanulmányozás céljából. A „buzgalmár” magyar ügyintéző bizony nehéz helyzetbe hozta a koraszak jóhiszemű kutatóját.

Magyarországon történeti tanulmány megjelentetésének – külföldön élő és nem „céhbeli” szerző számára az 1950-es évek végén – szinte egyetlen járható útja a pályázatokon való részvétel volt. Az MTA Történelemtudományi Intézete és a Magyar Történelmi Társulat 1959. évi pályázatán nyert először díjat a Tanácsköztársaság történetével foglalkozó írásával. Jellemzi az akkori kutatómunka nehézségét, hogy még útlevelemmel sem rendelkezett és a magyar főkonzulátus soron kívüli intézkedése révén juthatott el Budapestre az ünnepélyes díjkiosztásra.

Budapesti tartózkodásakor tiszteletét tette a Széchényi Könyvtár igazgatójánál, köszönetet mondva a szakirodalmi támogatásért. Szerette volna felkeresni a néhány évvel azelőtti feljelentőjét, hogy bemutassa milyen cikkekhez kért adatokat. De a korábbi levél ügyintézőjeként szereplő személy már nem dolgozott a könyvtárban.

Az 1960-as években már fokozatosan, szinte minden szakmai támogatást megkapott a magyar levéltáraktól és könyvtáraktól. Egymás után jelennek meg cikkei a Századok, a Történelmi Szemle, az Irodalmi Szemle, a Magyar Nemzet és több múzeumi évkönyv hasábjain.

Fogarassy László munkamódszerét a következőkben foglalhatjuk össze: nagytömegű levéltári adat részletes tanulmányozása, időrendbe sorolása, ezután a különböző politikai irányzatú dokumentumok összevetése és végül az ezekből eredő következtetések levonása.

A levéltári akták tanulmányozásán túlmenően módot talált az általa kutatott korszak még élő tanúival való

megismerkedésre. Személyesen kereste fel Balogh Edgárt, nagybacsoni Nagy Vilmost, P. Ábrahám Dezsőt, levelezett Károlyi Mihállyal, ²⁸¹Lukács Györggyel, Guidó Romanellivel és a már elhunyt tanúk leszármazottaival, köztük Lovászy Márton és Köves Hermann fiával, Maderspach Viktor leányával stb.

Fogarassy László Sopron városával 1959-ben került kapcsolatba, Csatkai Endrével tudományos témákban folytatott levelezése révén. A nyugat-magyarországi kérdésről 1960-ig jóformán szó sem esett sem az SSz. hasábjain, de más hazai irodalmi fórumokon sem. A Vasi Szemle már 1961-ben közölte írását a témáról, de a „határsávós” Sopronban csak 1971-ben jelent meg hosszabb cikke „Bevezetés a burgenlandi kérdés forrásaiba és irodalmába” címmel.

Az első közlést követően már évente jelentkezett egy-két tanulmánnyal az SSZ.-ben. A szerkesztőség a témához tartozó írásait rendszerint folytatásban adta közzé. Ilyen tanulmányok voltak: A Soproni népszavazás, A nyugat-magyarországi kérdés katonai története, Határmenti események Burgenland megalakulásától az új határvonal megállapításáig, Lehár ezredes a Prónay felkelők fogságában, A nyugat-magyarországi kérdés diplomáciai története stb.

A korszakot befolyásoló személyiségekről számos, korábban ismeretlen adatot derített fel, így pl. Lehár Antal ezredesről, Prónay Pál, Ruszkay-Ranzenberger Jenő és Maderspach Viktor felkelő parancsnokokról hozott új ismeretanyagot. Évtizedeken át józan kritikával figyelte a nyugat-magyarországi kérdést érintő szakirodalmat és újságcikkeket. Részletesen, korrekten, szigorúan tudományos alapokon ismertette Kerekes Lajos, Soós Katalin, Bellér Béla, Karl Semmelweis, Ormos Mária stb. történészek könyveit, de kiterjedt a figyelme újságírók, korábbi szemtanúk publicisztikai írásaira is. Az SSz. „Levelesláda” rovatában sűrűn jelentek meg a város történelméről írt cikkekhez fűzött rövid, helyesbítő szándékú, ismereteket bővítő írásai.

Az SSz.-ben Fogarassy László tollából az 1960–1994 között eltelt 34 év alatt 16 hosszabb és 34 rövidebb közlemény jelent meg. Ezzel a terjedelemmel a SSz. szerzői közül sorrendben a harmadik helyet foglalta el a legtöbbet publikálók (Csatkai Endre és Hiller István) után. A kimagasló teljesítmény értékét emeli, hogy Fogarassy nem Sopronban lakott, hanem távolban gyűjtötte adatait és dolgozta fel dokumentumait.

Tudományos rangja jellemzésére három neves történészünk véleményét idézem.

Vigh Károly történész (jelenleg a Valóság szerkesztőbizottságának elnöke) már 1966-ban egyértelműen elismerte Fogarassyról, hogy „...dolgozatai az eddig megjelent, sokszor egymásnak ellentmondó kiadványok, vagy levéltári fondok mellett eddig nem ismert magyar, csehszlovák és osztrák forrásanyag összevetésével próbálja pontosabbá tenni a nyugat-magyarországi kronológiát. Ebből igen nagy anyagot használ fel és aprólékosan végigköveti az események sorát” (Legújabbkori Múzeumi Közlemények 1967/1–2. sz., 47. lap).

Hajdú Tibor Állami Díjas történész Fogarassynak, a Debreceni Múzeum Évkönyve számára írt: Az ismeretlen székely hadosztály című tanulmányhoz írt lektori jelentéséből idézem: „Fogarassy László legjobb hadtörténeteink közé tartozik, ami annál inkább elismerésre méltó, mert külföldön élve, a fővárosi levéltáraktól távol, szabadidejében, tehát nehéz körülmények között, és kevés segítséget élvezve végzi kutatómunkáját... megjelentetése a szakirodalom komoly gyarapításának tekinthető, színvonala, precizitása mellett azért is, mert kényes témához nyúlt, amelyet az eddigi feldolgozások különböző célzatú, egymással vetekedő elfogultsággal, egyoldalúsággal kezeltek... műve a lektor részére már csak azért is kellemes olvasmány, mert nem kell minden dátumot, adatot aggályosan kontrollálni”.

²⁸²A nekrológ fogalmazásakor felhívtam Ormos Mária akadémikus professzornőt, a nyugat-magyarországi

kérdés szakértőjét és az 1920-as évek történelmének kiváló íróját, akinek már a legfrissebb külföldi és hazai levéltárak sokáig zárolt, vagy nehezen megközelíthető adatai rendelkezésre állnak. Kértem, fűzzön néhány gondolatot e megemlékezéshez. Ormos Mária szerint Fogarassy László a kérdés-komplexum nemzetközileg is elismert, egyik legjobb ismerője, akinek történelmi értékű adataira, következtetéseire és véleményére ő is hivatkozott az utóbbi években megjelent könyveiben.

Fogarassy László munkásságának hivatalos elismerése sokáig késett. Ezt nem minden keserűség nélkül, de fegyelmezetten vette tudomásul. Tevékenységét méltányolva a csehszlovákiai Nemzeti Történelmi Társaság 1971-ben hívta meg tagjai sorába. A hatvanadik születésnapján a Burgenland-Jahrbuch ismertette életrajzát. A hetvenedik születésnapján üdvözlöttük az SSz.-ben (1990, 20–23).

Nevezetes eseménye volt életének kandidátusi értekezésének nyilvános vitája Budapesten, a Hadtörténelmi Intézetben, 1990. május 7-én. „A magyarországi Tanácsköztársaság katonai összeomlása” című dolgozatát a benyújtás előtt mintegy 15 évvel készítette. Az értekezés elfogadásának útja hosszú és keserves volt. A témával való foglalkozás külföldi illetőségű személynek engedélyezési eljárások sorozatát jelentette.

Az ülésen dr. Mollay Károly professzor, az SSz. főszerkesztője társaságában vettem részt. A bizottság, mely a hazai történettudomány és ezen belül a nyugat-magyarországi témakör legjobb képviselőiből állt, a tanulmányról és Fogarassy szóbeli kiegészítéséről a legteljesebb elismerését nyilvánította. Az egyik bíráló kötelességszerű megjegyzése volt, hogy: „...az ismert körülmények miatt az értekezés csak másfél évtized elmúltával juthatott a bizottság elé, ezen időszak új kutatási eredményeinek beépítésére nem volt lehetőség a dolgozatban”. Ennyi szerény kritikát – véleményem szerint – minden kandidátusi jelölt elfogadott volna. Nem így Fogarassy László. Emelt hangon (hallásszerűen személy mindig emelt hangot használ) közölte, hogy naprakészen ismeri a legújabb kutatások eredményeit, de nem látja szükségesnek egyetlen korábbi megállapításának felülbíráását. A bizottság tudomásul vette a választ.

Fogarassy Lászlót túlélte életműve. Különösen fájdalmas érzés olvasni írásait a halála után megjelent SSz.-ben. Művei, tanulmányai nélkülözhetetlenek városunk XX. századi történetének megismeréséhez, megértéséhez. Fájdalommal értesültek haláláról – utólag – barátai, tisztelői és a történelemtudomány művelői. Ha valóságban nem is, de szívünkben és képzeletünkben tartunk fenn Fogarassy Lászlónak egy díszsírhelyet a soproni temetőben.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Kubinszky Mihály: Régi soproni látképek (Alte Ödenburger Stadtansichten). Sopron, 1994, 96 lap, 141 kép

Kubinszky Mihály: Régi soproni látképek (Alte Ödenburger Stadtansichten). Sopron, 1994, 96 lap, 141 kép

Régóta tudtuk, hogy Kubinszky Mihály, egyetemünk építészeti tanszékének vezető tanára, nemcsak a vasút szerelmese, hanem szívesen gyűjt képeslapokat. Most, mivel a Soproni Városszépítő Egyesület elnökeként annak 125 éves fennállását ünneplheti, alkalom kínálkozott arra, hogy az Építés Fejlődéséért Alapítvány anyagi támogatásával gyűjteményének – a lehetőségekhez igazodva – több mint száz darabját megmutassa a nyilvánosságnak (hozzáadva nem postára szánt felvételeket is). Köszönet illeti ezért, hiszen a Soproni Szemle méretű kis könyv egyértelműen nyeresége örvendetesen szaporodó helyi irodalmunknak. Egyaránt tanulságos fiatalnak, öregnek. Annak, aki itt született, s annak, aki távolabbról érdeklődik Sopron eredeti fotókkal dokumentálható múltja iránt.

A *Régi soproni látképek* kétnyelvűsége városunk földrajzi és – néhány évtizeddel korábbi – társadalmi helyzetéből adódott. Így magától értetődően szól a határon inneni és határon túli olvasókhöz. Tehát (a megszokásos meghatározás szerint) a Pannon térség számára készült.

A bevezetőben összefoglalt várostörténet jó eligazítást nyújt. Utána 11 fejezetbe csoportosított 141 felvétel következik. A nem képeslapnak szánt fotók, mint például a 44. számhoz sorolt Diebold-alkotás, csak emelik a színvonalat. (Ezt, a várost tornyával és bormérésével jól jellemző képet, akkor is érdemes volt közölni, ha nem először látjuk nyomtatásban.) Kedves színfoltok a lapok küldőinek sietősen odavetett, kusza sorai. Gyakran időmeghatározó szerepük is van. A címlap stílusos, érdekes, bár maga a cím nem egészen fedi a tartalmat (ez azóta vált zavaróvá, mióta megjelent a *Sopron anno...* c. kiadvány, valóban csak soproni vedútákkal).

Bíráló megjegyzéseink a változatos egészet, kedvező hatását nem befolyásoló néhány részletre terjednek ki (mellőzve a helyesírási „sajátosságokat” és a nyilvánvaló elírásokat: pl. Liszt halála éve a magyar szövegben). Néha nehéz kibogozni, hogy az ismertetés melyik része hová tartozik. A 116. számra való hivatkozás hiánya nehezen teszi érthetővé a 78–79. lapok német magyarázatát. Nem volt ismert a 118. számot kapott felvétel: a vashegyi gloriette. A pontosítás kedvéért jegyezzük meg, hogy ennek 1989. évi újjáalkotásakor a szükségesnél egy szinttel alacsonyabbra volt csak pénz, s hogy róla mégis ki lehessen látni, bizony működött körülötte a fűrész. A tiltakozásokat pedig az akkori soproni újság nem közölte.

A Muck-kilátó kőből épült alsó része – tudomásunk szerint – megvan. Ami minket a leginkább zavar, az a 85. oldal szövege. Az „Üdvözet a Fertőről” nem azt mutatja be, amit a szerző állít. Mivel végső soron a Városszépítő Egyesület kiadványát tartjuk a kezünkben, talán jobb lett volna az elődök 1884-ben, Flandorffer elnöksége idején felépített fürdőházát ábrázolni. Az egyesületről 1929-ben kiadott jubileumi évkönyv 52. és 53. oldalán is találunk felvételt róla. Kubinszky könyvének 127. ábrája azonban az 1908. május 24-én avatott, s 1912-ben, a Hanság-csatorna lecsapoló hatása miatt lebontott verandát tárja elénk. A nagy riválisnak, a Dunántúli Turista [284](#)Egyesületnek kizárólagos tulajdonát! Képét lásd az 1928. évi emlékkönyvük 62. oldalán.

A magyarázó sorokban olvasható fürdőmedencének se híre, se hamva. Nem is lehet, mert sem ennek, sem a korábbi Városszépítő-létesítménynek nem készült ilyen tartozéka. Létezett ellenben harmadik „mesterséges” fürdési lehetőség, amely a harmincas években, gyermekkoromban, éppen természetességével vált kedvelt célponttá. Pittner János „bácsi” bérleményének, a Fertő-strandnak „rőzsefonattal erősített partfalú

fürdőmedencéjében” azok lubickoltak, akiket a lábuk vagy a GYSEV autóbusza szállított ki a nádas közepébe.

Nem egészen pontos meghatározás az, hogy Kubinszky képeskönyve a Soproni Szemle *füzete* lenne. Folyóiratunknak hosszú múltra visszatekintő különkiadványkiadási gyakorlatában rangos alkotások láttak nyomdafestéket (elég, ha Csatkai, Kovács J. László, Thirring nevére utalunk, ám ne hagyjuk ki Szabó Jenőét sem, aki éppen a jubileumát ünneplő egyesületről írt igen olvasmányos történeti munkát). A sornak számozása is volt. Esetleg a Borító IV.-re lehetett volna elhelyezni a listát.

A nyomda munkája meglehetősen egyenetlen. A betűnagyságok váltakozása ötletszerű (miért kellett a bevezető német szövegét kisebb betűkkel szedni?). A képanyag minősége nyilván különböző volt, mégis a halványabbra sikerült teljes oldalak (42–43., 66–67., 70–71., 74–75.), vagy a piszkos klisék (pl. a 92. oldalon) állapota nem fogható a hajdani képeslapok előállítására.

Hárs József

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Varga József: Osliak az első világháborúban. Osli Község Önkormányzata, Osli, 1993, 202 lap

**Varga József: Osliak az első világháborúban.
Osli Község Önkormányzata, Osli, 1993, 202 lap**

A birtokosai révén városunk régmúlt történetében szerepet játszó község, Osli, most olyan könyvvel hallat magáról, amelyhez szükséges energia, tárgyismeret és terjedelem a kaszárnyákkal megrakott hajdani megyeszékhelyen egy embertől egy kiadványban nem is lenne elvárható. A néhány száz lelket számláló Osliban azonban nemcsak lehetséges, de érdemes is, hogy az ősök tisztelete, az azonosságtudat, az összetartozás érzése növekedjék általa.

Varga József elhívatott embere a tollnak. „Nem az eseményeknek, nem a hősöknek és áldozatoknak van szüksége emlékművekre, hanem a túlélőknek” – indítja az előszót. Ebben a szellemben veszi sorra az első világháború előzményeit. Ezután tér rá azok számbavételére, akiket visszavártak a különböző harcterekről. A „történelem alulnézetből” 220 névre, s adataira terjed ki, hősi halottakra és szerencsés túlélőkre egyaránt. (Érdekességként: 17 Borsodi, 21 Kapui van közöttük.) Volt, aki részt vett a soproni vonatkozású ojtózi csatában, 1917 augusztusában.

Az első világháborúban még további 18-an öltöztek mundurba, ám ezekről nem sikerült adatokat gyűjteni. A fejezet végén statisztikát találunk sorsokról, harcterekről, fegyvernemekről.

A következő fejezet családi fényképek jó minőségű reproból áll. Nemcsak arcképcsarnok ez; levelek, ruhák, környezet is helyet kap benne. – Az epilógus a világháborús emlékműről szól. A soproni kőfaragó, Baumann Béla szobrászművész [285](#)alkotása (1938). A domborművet Vörös János formálta meg. A falu főjegyzője – neve egy újságcikk másolatában olvasható, de sajnos Varga József nem hangsúlyozza – Balázs Gyula szervező munkájának köszönhető, hogy a szép alkotás elkészülhetett. A főjegyző a húszas évek elején, majd nyugdíjasként haláláig városunk lakója volt.

A Mellékletek c. befejező rész vegyesen tartalmaz naplótöredékeket, versek xeroxmásolatait, térképeket és

további fotókat tisztokról, kitüntetésekről stb. A szép kiállítás a győri Aguilar és társa kft-nek köszönhető. A felhasznált irodalom 10 tételének egyike a soproni Ojtózi-emlékről szól.

Hárs József

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Németh Alajos: Sopron könnyes-véres dátumai. Kiadásért felel: Varga Mária. Sopron, 1993, 255 lap. Szöveg közti kép 53, táblázat 12.

Németh Alajos: Sopron könnyes-véres dátumai.

Kiadásért felel: Varga Mária. Sopron, 1993, 255 lap. Szöveg közti kép 53, táblázat 12.

Századunk negyvenes éveinek közepén élte át városunk újabbkori történelmének legsötétebb időszakát. A hittanár mint szemtanú és részt vevő éles szemmel figyelte meg az eseményeket. Feljegyzéseiből később a háború és az ún. felszabadulás krónikája kerekedett ki. Sopron könnyes-véres dátumainak szorgalmas számontartója hivatásánál és érdeklődésénél fogva az átlagosnál nagyobb körben mozoghatott, s volt hozzá bátorsága, tolla és fényképezőgépe, hogy ezzel a köz javára éljen. Akár az elkülönített zsidó-keresztények vigasztalása, akár a bombatámadások áldozatainak eltemetése volt éppen fontosabb.

Németh Alajos könyve elhithető erejű olvasmány, reméljük azoknak is, akik az ábrázolt borzalmakat fiatalságuk okán csak hírből ismerik. Így vál(hat)nak személyes élménnyé a háborúra készülődés légótanfolyamai, a szigorodó zsidótörvények gettókba és halálvonatokba torkolló eseménysora, a front elől menekülők otthont vesztett bizonytalansága, a bombázások fenyegető réme, majd szomorú valósága. Részletes ismereteket szerzünk a hullaeltakarító brigád (benne vezetőjének, a szerzőnek, áldozatos) munkájáról, a tömegsírokról – a „táblázatok” ezek vázlatos helyszínrajzai –, az áldozatokról. Ez utóbbiak számbavétele látszik a legnagyobb értéknek. Szó esik még a különféle irányból hazatérőkről, a Nemzeti Bizottságról, az első robotmunkás hetek orosz túlkapásairól és felfordult közállapotairól, a kitelepítésekről. Sőt: listát kapunk a műemlékekben, középületekben esett károkról is.

Ahogy nem mindennapi a könyv, úgy nem volt mindennapos a sorsa sem. A mellékletben közölt levelezésből válik egyértelművé, hogy a kézirat legkorábbi része a Soproni háborús halottak jegyzéke, amely a történések vagy egyéb szempontok szerint szétördelve található meg a lapokon. Hogy ezen kívül voltak-e az eseményekkel egyidőben készült feljegyzések, az bizonytalan. Magáról a kerek háromszáz oldalas kéziratról – mint már meglévőről – először 1977-ből találunk híradást. A levél a Városszépítők akkori elnökéhez szól, és a munka megvételét javasolja. Mindenki pártfogolja ezt a kérést, a Szemle főszerkesztője azonban megjegyzi, hogy az anyagot jegyzetekkel és tudományos apparátussal kell ellátni. A városban keletkezett korábbi krónikáknak a kiadói (Paúr, Csatkai, Heimler stb.) ezt nem mulasztották el megtenni. Ezzel szemben mi történt Németh Alajos krónikájával? Társszerző „közteseivel” [286](#)folytatásokban, majd változatlan különlenyomatban, egybekötve jelent meg, idézőjelbe tett kis részletekre felszabdalva. Ami ennél is nagyobb baj: a köztes – nagyobb hangsúlyt kapva, mint az eredeti – az egészre vonatkozóan azt a benyomást kelthette a tájékozatlan olvasóban, hogy a korszak teljes helytörténeti feldolgozását tartja a kezében. A sorozat szakmai körökben elég nagy vihart kavart, aminek némi lenyomatát a SSz. későbbi számai őrzik – vitacikkek és hozzászólások formájában. Politikai rendszerváltás kellett ahhoz, hogy Sopron háborús éveinek története megszabaduljon ettől a tehertételtől, s

most már – látszathoz igazítás helyett komolyan – nekiláthatunk a téma megírásához. Így kerül a helyére Németh Alajos érdekes krónikája. Forrásmunka, de nem helyettesítheti a tudományos kutatást.

Bizonyító erejét sajnálatos körülmény gyengíti: a szerző és a kiadó változtatott az eredeti kéziratban. Nem tudjuk, hogy a halottak listáin miért kellett módosítani, bár ez inkább csak – szerencsére – sorrendiséget jelent. Végképp nem fogadhatjuk el az olyan kurtítást, amely a közlés lényegét változtatja meg. Pl. a könyv 14. oldalán az áll, hogy „inkább” csak a szerző lett volna azon a véleményen, hogy riadókor nem kell levonulni az óvóhelyekre. A SSz.-ben viszont még részletesen kifejti (1978, 124): ez bizony általános nézet volt. (És ez felelt meg a valóságnak, lásd a korabeli újságközleményeket, felhívásokat.) A most megjelent szöveg nemhogy teljesebb, inkább rövidebb a SSz.-ben „macskakörmök” közé tett szemelvényeknél. Kivétel az annak idején politikai okból kihagyott befejező rész.

A krónika lapjai – miközben érzékletes és többé-kevésbé pontos leírásokat kapunk olyan eseményekről, amelyeknek a szerző közvetlen tanúja vagy részese volt –, sűrítve tartalmazzák a bombázásokkal kapcsolatos akkori hiedelmeket. Ilyen például az, amit az első bombázás (1944. december 6.) céljáról és kijelölt időpontjáról, s a célzás pontosságáról hisznek még ma is sokan.

Ezek cáfolata a SSz. 1983, 327–329. oldalain, ill. Bezzegh cikkében (SSz. 1984, 170–172.) olvasható, de Kubinszky (SSz. 1980, 91.) és Szita (SSz. 1980, 129–142, 324–325.) szintén hozzáteszik a maguk helyreigazításait. A vasútról Lovas már a SSz. 1965, 14–31. oldalain ír, megemlítve, hogy az amerikai bombázók célja végig a vasúti összeköttetések tönkretétele, megszakítása volt. Ezeknek a véleményeknek a lényege: az amerikaiakat – ellentétben Németh Alajos és a társszerző állításaival – nem érdekelte a nyilas országgyűlés, nem érdekelte egyes német parancsnokságok elhelyezkedése, de még csak az erdőbe húzódott katonaság sem. Népmesébe illő, hogy a katonák integettek az ellenséges repülőknél (Németh könyvének 40. oldalán).

Ami a célzás pontosságát illeti, a szőnyegbombázást éppen azért találták ki, mert nem tudtak pontosan célozni. A viszonylag nagy területre szőnyegszerűen hulló bombák nagy valószínűséggel eltalálták azt is, amit a kötelék parancsnoka támadásuk céljának választott. De még így is számos bomba hullott a kijelölt területen kívülre. Mint nálunk, december 6-án.

Sajnos a könyv legértékesebb része, a halottak listája sem mentes a tévedésektől. Végző soron az lenne a csoda, ha hibátlan lenne. Az általam ismert hibát a SSz.-nek már az 1979, 30. oldalán helyreigazították. A közlés annak a Halvax Imrének a tollából ered, akinek egyik öccsét a lista halottnak tüntette föl (H. Rezső, a könyv 76. oldalán), holott még hosszú évekig élt; a Kőfaragó téri óvóhelyen 1945. március 4-én halálukat lelt többi családtagjának néhány adata szintén téves.

Hogy a lista mennyire teljes, mennyire nem, arra némi fényt vet a könyv végén közölt egyik levél. Ebben utalást találunk egy 1947-ben előkerült soproni kórházi [287](#)anyakönyvre, amely a listából hiányzó adatokat tartalmazott. Nem tudjuk, ezt beépítette-e a szerző a krónikába. Az viszont így is kétségtelennek látszik, hogy országon belül sem (de határainkon kívül sem) akad még egy ilyen összeállítás.

A 13. oldalon közölt képeken a Várkerület még macskaköves. Az aláírások szerint ezek a fotók 1944-ben készültek volna, holott az aszfaltozás, átépítés még 1942-ben megtörtént. A németek Jugoszlávia elleni átvonulása lenne a helyes dátum. A 33. és 237. oldalon lévő képek gyengék, a 21. oldalon látható épület a gépipari technikum 1951-ben. A háború alatt félig kész, ill. romos állapotban volt, vakolat nélkül. Rejtély, mit keres itt a 29. oldalon lévő madártávlati rajz az orsolyiták épülettömbjéről, valamikor a múlt századból. A 10. oldalon lévő fotó a valóság tükörképe. A háttérben a Zrínyi utca házai, az előkertek a Felsőbüki

Nagy Pál utca északi oldalán sorakoztak. Ott volt a tornyos sarokház üzlettel.

A nyomda (Hillebrand Kft.) szép, ötletes borítóval rukkolt ki. Tervezője Hillebrand György. Jó munkát végeztek. Két furcsaságra azonban fel kell hívnom a figyelmet: a gettó következetesen gh-val, a GYSEV ugyancsak következetesen kis y-nal szerepel. Miért?

Hillebrandék egy 1993 decemberi napra író-olvasó találkozót szerveztek, a könyv megjelenése alkalmából. Errre a széles körben várt eseményre azonban már nem kerülhetett sor: a szerző hirtelen meghalt. Munkáját úgy kell elfogadnunk, ahogy van. Értékes könyv. Mindenki haszonnal forgathatja.

Hárs József

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / LEVÉLSZEKRÉNY

LEVÉLSZEKRÉNY

A Ssz. idei 2. számában, a 159. oldalon megjelent a Soproni Városszépítő Egyesület jelenlegi vezetőségének csoportképe (Fotó: Lobenwein Tamás). Többek jogos kérésére közöljük a képen láthatók nevét és egyesületbeli tisztségét Ülő sor, balról jobbra: Krisch Róbert gazdasági vezető, dr. Ráczné Schneider Ildikó alelnök, dr. Kubinszky Mihály elnök, dr. Metzl János alelnök, Schey András titkár. Álló sor, balról jobbra: Molnár Ákos elnökségi tag, Hárs József szakbizottsági elnök, dr. Pongráci Péter egyesületi jogtanácsos, Lenger György egyesületi jegyző, dr. Bartha Dénes, Solt Herbert, Rosenstingl Antal elnökségi tagok, Kánitsné Horváth Mária ellenőrző bizottsági elnök.

Kérjük mindazokat, akik a Soproni Szemlével vagy a Soproni Szemle Alapítvánnyal leveleznek, hogy leveleiket ezentúl dr. Ádám Antalnak, az Alapítvány elnökének címezzék, a 9401 irányítószámon, a Pf 5.-re. Köszönjük.

Nagy megtiszteltetés érte alapítványunk elnökét, dr. dr. h.c. Ádám Antal akadémikust: az Osztrák Tudományos Akadémia 1995. május 16-án a matematikai–természettudományi osztály levelező tagjává választotta. Szívből gratulálunk!

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

dr. Mollay Károly ny. egyetemi tanár, 1118 Budapest, Köbölkút u. 11.

dr. Kubinszky Mihály tszv. egyetemi tanár, 9401 Sopron, Pf. 132.

Hárs József olvasószerkesztő, 9400 Sopron, Deák tér 21/23.

Güntner Péter PhD ösztöndíjas, 1078 Budapest, Hernád u. 33.

dr. Mikó Sándor ny. egyetemi docens, 1071 Budapest, Dembinszky u. 38.

dr. Metzl János ny. kórházi főorvos, 9400 Sopron, Deák tér 35.

dr. Köves Elemér ny. fémkohómérnök, 1137 Budapest, Katona J. u. 41.

Molnár László múzeumigazgató, 9401 Sopron, Pf. 145.

1995. XLIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

288 **SOPRONI SZEMLE**

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis

- Mollay, Karl:* Topographie der Schmiedgasse (die Hausgründe Nr. 29–37/39 der Grabenrur 1379–1536) III. Teil
AKKTUELLE FRAGEN DER ÖDENBURGER GESCHICHTSFORSCHUNG
- Kubinszky, Jenő:* Das 3. Husarenregiment „Ferenc Nádasdy“ in Ödenburg (1921–1939)
KLEINE MITTEILUNGEN
- Hárs, Josef:* Ödenburg und die 100 Jahre des Films (Gespräch mit Karl Friedrich)
Güntner, Peter: Die Vermögensverhältnisse des Ödenburger Bürgertums um die Jahrhundertwende aufgrund der Nachlaßinventare
- Mikó, Alexander:* Das Urbar von Kapuvár aus dem Jahre 1597 IV. Teil
KULTURELLES LEBEN IN ÖDENBURG
- Metzl, Johann:* Tätigkeit des „Vereines Corvinus für Ungarisch österreichische Freundschaft“ im Jahre 1994
NEKROLOGE
- Hárs, Josef:* Gymnasiallehrer Zoltán Dér (1897–1994)
Köves, Elmar: Universitätsprofessor Josef Verő (1904–1985)
Molnár, Ladislaus: Historiker Ladislaus Fogarassy (1920–1994)
BÜCHERSCHAU
- Hárs, Josef:* Kubinszky, Michael: Alte Ödenburger Stadtansichten Sopron, 1994 (ung. und dt.)

- Hárs, Josef:* Soldaten aus Osli im Ersten Weltkrieg. Osli, 1993 (ung.)
- Kubinszky, Michael:* Hans Hahnenkamp: Die Eisenbahnen im Burgenland zur Zeit der Habsburgermonarchie. Großpetersdorf, 1993. (ung.)
- Hárs, Josef:* Németh, Aloysius: Tränenvolle und blutige Tage von Ödenburg. Ödenburg, 1993 (ung.)

BRIEFKASTEN

UNSERE MITARBEITER

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Az Eilinsgrab-családra vö. Mollay Károly: Középkori soproni családnevek Bp., 1938. Az *Eilinsgrab* családnév a németben nem ritka, ún. mondatnév (*Satzname*), jelentése: 'eridj a sírba!'

2 (Megjegyzés - Popup)

Édesapám, Kubinszky Jenő (szül. Szombathelyen 1901. szept. 1., meghalt: Sopronban 1962. január 31.) két évtizedig, 1921-től 1940-ig szolgált a szóban forgó „m. kir. Nádasy Ferenc 3. honvéd huszárezred”-ben különféle beosztásokban. 1936-ban a 2. lovasszázad parancsnoka lett. Az ezred történetét a két világháború közötti időben átélte és így jól ismerte. Feljegyzései erről a korról így hitelesnek tekinthetők, egyben hézagpótlóak. Történetírásunknak, úgy hiszem, egyik adóssága a soproni helyőrség különféle alakulatainak története. Ezért vállalkoztam arra, hogy a Soproni Szemle közleményeinek terjedelmét messze meghaladó emlékiratot az olvasó számára élvezhető mértékre lerövidítsem. Kihagytam azokat a részleteket, melyek az ezrednek nem soproni osztályaira vonatkoznak, nemkülönben az évente ismétlődő, a kiképzésre vonatkozó leírásokat. A kéziratához tartozó tisztinévssorral együtt az anyagot a Nádasy huszárok sárvári múzeumában helyeztem el, ahol az érdeklődők megtekinthetik. Meg kell még jegyezni, hogy a m. kir. Nádasy Ferenc 3. honvédhuszárezred „ezredelőd”-nek a cs. és kir. 9. Nádasy Ferenc huszárezredet tekintette elsősorban, mert az hosszú ideig állomásozott Sopronban és mert ugyanazt a nevet is viselte. Az elődezdred történetét már feldolgozták, jelen közlemény ennek illetően kiegészítője. (Kubinszky Mihály)

3 (Megjegyzés - Popup)

Mai lakásuk műemléképület emeletén, az ún. Pócza-házban van, Várkerület 13. sz. alatt (régí számozása: 14). A Városi Moziról (akkor már Vörös Csillag Filmszínházról) Winkler Oszkár építész mérnök véleménye a SSz. 1958, 16–17. és 19. oldalain olvasható (alaprajzzal, fényképpel): a rendezési terv szerint is „lebontásra érett”. A statikusnő – a Winkler irányításával működő Tervező Iroda dolgozójaként – nyilván ismerte ezt a véleményt. – A Magyar Hirdető soproni kirendeltsége a Városháza. 8. sz. alatt, Friedrichék lakásában volt. Vezetője Friedrichné, férje egy ideig plakátragasztó. Ld. Aki a soproni „plakátszimfóniát” rendezi. Soproni Világosság 1947. október 22. A Hirdető ma a Várkerület 9. sz. alatt található.

4 (Megjegyzés - Popup)

Friedrich Károly: Művelődési események Sopronban (1965). SSz. 1967, 376. oldal. – Megnyitásáról még: Hárs József: Az első mozik Sopronban. Filmkultúra XXIII. évf. (1987) 8. sz. 73–78. o.

5 (Megjegyzés - Popup)

Uo. – Eleven fényképek, kinematográf-előadás a kaszinó tőzsdecarnokában 1896. dec. 10–13. Hirdetés a Soproni Újság 1896. dec. 10-i számában. – Innen Győrbe mentek.

6 (Megjegyzés - Popup)

Hárs József i. m. A Lackner Kr. u. 10. sz ház. [A Murányi-kereskedőház már megnyílt, a felújítás jól sikerült]

7 (Megjegyzés - Popup)

A Bánfalvi Kino ma – teljesen átépítve – a Dohányértékesítő Rt. lerakata (Ady Endre u. 131.).
Visszaemlékezés: Oedenburger Zeitung 1935. okt. 6. 3. p. – 1917-ben nyílt. Autheried 64 évesen az 1944. dec. 18-i bombatámadás áldozata lett, Felesége, Hannibal Gizella, ismert grafikus.

8 (Megjegyzés - Popup)

Friedrich saját feljegyzései szerint 1924–25-ben volt ideiglenesapidíjas a városnál; 1926–28. rendszeresítettapidíjas; 1929–30. rendszeresített kezelő. 1930. aug. 1 -jen vette át a mozi vezetését: Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára (a továbbiakban SLt.) polgármesteri iratok 19350/1937. I.

9 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Sopronyi–Thurner Mihály a számvevőségtől került a város élére 1918-ban, s maradt 1941-ig az első embere. Lakóházán (Frankenburg u. 5.) emléktábla, a Ravazd utcai lakótelepen most kiépülő utca őrzi még emlékét.

10 (Megjegyzés - Popup)

A város szolgálatában útmester, mikor a javaslatára létesített Városi Mozi élére kerül. Hárs József: Soproni Fotóklub (1902). SSz 1980, 248–255. (Fényképével.)

11 (Megjegyzés - Popup)

Heinrich R. betegszabadsága SLt. 19100/1931. sz. A III. 177/1930. iratcsomóban iratok érdeklődőktől, akik haszonbérbe vennék a mozit – hallva, hogy csőd fenyegeti.

12 (Megjegyzés - Popup)

A vigalmi adó 1930. jan. 1–aug. 3.: 4342 P (a forgalom 10%-a).

13 (Megjegyzés - Popup)

Az első hangosfilmet 1926-ban mutatták be az USA-ban. Amerikai találmány a fotocella is. Segítségével a film szélére fényképezett hang megszólaltatható. Olcsóbb, mint a tűhangos (lemezes) gép. Az utóbbihoz szükséges lemezek kölcsöndíja – kényes voltak miatt – igen magas volt. Ld. Hárs József: A hangosfilm története Győrött (1930–1947). Pályamunka, kézirat, 1991.

14 (Megjegyzés - Popup)

A népszerű Liszt Ferenc-mű.

15 (Megjegyzés - Popup)

Daniel-François-Esprit Auber operája izgalomban bővelkedő, álruhás rablótörténet (1830). A dobszóval kezdődő nyitányt ezt sűrítve ábrázolja.

16 (Megjegyzés - Popup)

A Soproni Szimfóniáról Fábján Lajos ír SSz. 1976, 193–194. A film felsőgallai sikeréről: Soproni Hírlap

1935. jan. 3. – Már hangosfilmet hirdet a Városi Mozi 1930. márc. 30. Ápr. 6-án pedig arról írnak a Soproni Hírlapban, hogy németül beszélő és éneklő film van műsoron az Elite Mozgóban. Végre érteni lehet, mert a korábbiak angol nyelvűek voltak.

17 (Megjegyzés - Popup)

A SLt. 19350/1937. I. irat szerint Friedrich alatt 1930. aug. 1–dec. 31. – az első félév 42 896,08 P-s bevételével szemben – 58 496,15 P a mozi bevétele. Visszafizette a házipénztárból felvett és a folytatólagos üzemeléshez szükséges rendkívüli segélyt, és beszerzett 1700 P-ért egy második gépet. 1931-ben pedig 8 100 P-ért új hangosgépet vásárolt. A III. 19/935. iratcsomóban összefoglalva: a Városi Mozi hangos leadó berendezése – kipróbálási idő után – alig 10 000 P-be került, ezzel szemben a másik soproni mozi 25 000 P-s berendezését azóta már kétszer kellett cserélni. Friedrich – ellentétben a vidéki mozik többségével, ahol Ernemann-gépeket használtak – a legmodernebb Hahn-Goerz-gépet szerezte be. (Sopronbánfalváról a városi iratokban nem esik szó, mert a falu akkor még nem tartozott a városhoz.)

18 (Megjegyzés - Popup)

Hartmann Jakab és Keresztély Kisbérről Pozsonyon át kerültek ide. Az Ikvahíd 2. sz. alatt kezdtek 1908-ban. 1911-ben költöztek át a Lackner Kr. u. 10-be, majd 1924-ben a ma is mozinak használt Torna utcai épületbe.

19 (Megjegyzés - Popup)

A Soproni Mozi VIII. évf. (1938) 14. sz. (szept. 2.) közli – 25 éves a Városi Mozi címmel – hogy ezzel a filmmel nyitott a hangosra átépített és kicsínosított Városi Mozi. Az eseményekkel egykorú soproni sajtó kissé másképpen tálalja. A Soproni Hírlap 1930. okt. 21-én cikkben szól a következő napi bemutatóról, s hogy Budapesten eddig 700-szor játszották. A Városi Mozi előszörre okt. 22–26. (szerda-vasárnap), aztán hétfői és keddi zárvatartás után közkívánatra nov. 2-ig, majd felújítva 1931. febr. 4–5., végül dec. 12-én pergette le, legutóbb Világslágerek reprízheti sorozatcímmel. Győrött viszont csak 1931. nov. 29–dec. 6-ig ment, egyre csökkenő bevétellel, s azzal a sanda reklámmal, hogy vidéken először ők mutatták be. A filmben különben a két magyar komikus, Halmay Tibor és Szöke Szakál is játszott.

20 (Megjegyzés - Popup)

A SLt. 19350/1937. I. szerint az 1927 óta felgyülemllett vigalmiadó-hátralékból 1931-re 6200 P-t törlesztett. – A SLt. III. 113/926. iratcsomóban olvashatjuk, hogy 1932. márc. 12-én nagyobb javadalmazást javasolt neki a felügyelőbizottság. Akkor kezelői fizetése 100 P volt havonta, a mozi igazgatásáért további 100 P-t kapott. Üzemvezető: 1933. jan. 1-jétől.

21 (Megjegyzés - Popup)

Saját feljegyzése szerint itt előadó 1957. ápr. 1-jétől, főelőadó 1957. júl. 22–1973. szept. 30. Ld. még: Fábján i. m. és Gimes Endre–Fábján Lajos–Kosztka Vilmos: 20 éves a Győr-Sopron megyei Idegenforgalmi Hivatal 1954–1974. Győr, 1975.

22 (Megjegyzés - Popup)

Lisitzky Lajos (1922–1983) 1960. júl. 16-tól nyugdíjazásáig, 1982-ig állt a GYSEV soproni

igazgatóságának élén. Szita Szabolcs kéziratából való adatok.

23 (Megjegyzés - Popup)

A Locomotiv vendéglátóipara kombinát megnyitása 1973. júl. 1. F. K. saját feljegyzése: előadó a GYSEV-igazgatóságon 1973. szept. 1–1975., főelőadó 1976–1980. Locomotiv Utazási Iroda 1981–, nyugdíjas főtanácsos 1982–. Új munkahelyén nyilván az is számított, hogy jogot végzett. Ezért *dr.*

24 (Megjegyzés - Popup)

Városi Tanács üdülőhelyi segédelőadó 1951–52., 1953–1957. F. K. saját feljegyzése.

25 (Megjegyzés - Popup)

Győr-Sopron megyei Hírlap 1954. okt. 8–13. Soproni Szemmel összefoglaló címmel Hárs József tudósításai a 2–9. közti eseményekről, ill. plakát a SLt.-ban okt. 3., 1/2 4 Belváros; okt. 6., 1/2 4 Külváros; okt. 10., 1/2 11 Szép Sopron (vetítés). A Külvárosi séta az eső miatt elmaradt.

26 (Megjegyzés - Popup)

A Metro–Goldwyn–Mayer amerikai filmgyár budapesti vezérképiselete annyira nagyra értékelte Friedrich munkásságát, hogy 1938-ban állást kínált fel neki. Friedrich elfogadta, Budapestre költözött, de csak hónapokig bírta ki Sopron nélkül. Ld.: Milyen szívvel távozom Sopronból? Soproni Hírlap 1938. máj. 8., A polgármester visszarendelte Friedrich Károlyt a Városi Mozi élére. Sopronvármegye 1938. aug. 25. A filmgyár vándorszerlegét első ízben 1933-ban nyerte el mint a legötletesebb és legeredményesebb moziigazgató. (Sopronvármegye 1933. okt. 5.) Harmadszorra és végleg: Sopronvármegye 1936. febr. 18.

27 (Megjegyzés - Popup)

Friedrich 1939. szept. 25-én kötött házasságot Nagy Magdával, a Thirring Gyula könyv- és papírkereskedésnek (ma: Várkerület 19.) 1935. máj. 1-jétől 1952-ig tulajdonosával (Friedrich Károlyné közlése). A szertartásról: Esküvő az evangélikus templomban. Soproni Hírlap 1939. szept. 26.

28 (Megjegyzés - Popup)

F. K. saját felj.: 1946–1948.

29 (Megjegyzés - Popup)

F. K. saját felj.: MOKÉP – Elite Mozgó (Szoc. dem. Párt) 1948–1949., MOKÉP (Városi Mozi és Elite Mozgó együtt) 1949. márc. 28–aug. 7.

30 (Megjegyzés - Popup)

Bognár Dezső (1909–1992) 1948. dec. 18-tól polgármester, 1950-től 1959 végéig tanácselnök.

31 (Megjegyzés - Popup)

Motoros körverseny a Lőver kőrúton 1932 májusában, Kozma Endre magyar motoros bajnok részvételével. Ld. Gimesi Szabolcs: A Soproni Automobil Egyesület (1927–1937). SSz. 1979, 152. old.

32 (Megjegyzés - Popup)

Négy darabra szakadt négymotoros ellenséges bombázógép égve zuhant le Fertőrákos határában. Soproni Hírlap 1944. máj. 11. 2. p. – Kisalföld 1994. máj. 10. A cikk nem jelzett szerzője ifj. Sarkady Sándor, a cikk címét – sajnos rosszul – az újság adta meg.

33 (Megjegyzés - Popup)

Stark Endréné

34 (Megjegyzés - Popup)

Itt szeretném kifejezni köszönetemet az ELTE BTK Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanszéknek, különösképpen Benda Gyulának, akinek irányító segítségével készült el a tanulmány.

35 (Megjegyzés - Popup)

A kritériumok szempontjai fejlődésen mentek keresztül, manapság a funkcionális városszemélet a legelfogadottabb. A funkcionális szemléletre legjobb példa Bácskai Vera–Nagy Lajos: Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban. Bp., 1984.

36 (Megjegyzés - Popup)

Beluszky Pál: A polgárosodás törékeny váza – városhálózatunk a századfordulón I. Tér és társadalom. 1990/3–4., 16.

37 (Megjegyzés - Popup)

Beluszky i. m. 32.

38 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Zoltán: Sopron városias fejlődése a kapitalizmusba való átmenet idején 1–2. SSz. 1985, 235.

39 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Zoltán: Idegen (külföldi) tőkések gyáralapítási kísérletei Sopronban 1918 előtt. SSz. 1988, 218–219.

40 (Megjegyzés - Popup)

Bácskai i. m. 122.

41 (Megjegyzés - Popup)

A polgári vagyon pontos feltárását Budapest esetében a virilis jegyzékek alapján Vörös Károly vizsgálta. Vörös Károly: Budapest legnagyobb adófizetői 1873–1917. Bp., 1979. Kosján László tanulmányában az összes eddigi virilista feldolgozást ismerteti. (A virilis jegyzékek elemzésének néhány kérdése. Archivum Supplementum ad honorem Béla Kovács dedicatum. Eger, 1993.)

42 (Megjegyzés - Popup)

Bácskai Vera: A polgári vagyon nagysága és szerkezete a XIX. század első felében. Győri Tanulmányok. Győr, 1993.

43 (Megjegyzés - Popup)

Tóth Zoltán: Szekszárd társadalma a századfordulón. Bp., 1989.

44 (Megjegyzés - Popup)

A külföldi szakirodalom három feldolgozási irányt emel ki a sok közül: a vagyon (the study of wealth), az életmód (the study of daily life), s a gazdasági aktivitás (the study of economic activity) vizsgálatát. Anton Schurmann: Probate inventories: research issues, problems and results. In: Probate inventories. A new source for the historical study of wealth, material culture and agricultural development. A.A.G. Bijdragen 23. 1980, 19–31.

45 (Megjegyzés - Popup)

Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (a továbbiakban SVL.) IV. B. 1405. 65–117. doboz. A leltárak **Dbase** adatbáziskezelő programban kerültek rögzítésre, amelyek számítógépes feldolgozásában az SPSS statisztikai elemző és az EXCEL grafikon- és táblázatkészítő programokat használtam.

46 (Megjegyzés - Popup)

Bácskai Vera hasonlóan tíz éves időközökben vizsgálta a leltárakat, Győr esetében átlag 169, Sopron esetében 348 volt a leltárak száma. Tóth Zoltán 1882–1914 között 272 leltárt gyűjtött ki, azonban az elemzésben azok hiányosságai miatt csak 115-öt tudott felhasználni. A külföldi kutatások számadatait Klaus Roth foglalja össze tanulmányában (Klaus Roth: Zur Auswertung von Nachlassinventaren. In: Probate inventories i. m. 43–55. p.). A nemzetközi kutatásokban használt hagyatéki leltárak száma 300 és 4000 közé tehető, bár attól nagy eltérések mutatkozhatnak. Thera Wijssenbeek a XVIII. századi Delftet vizsgálta 370 leltár alapján, Uwe Meiners Münster esetében ugyanabban az időmetszetben 100 leltárt használt fel. A külföldi kutatásokra jellemző, hogy sok esetben térben és időben szélesebb a kiválasztott vizsgálati terület; időben akár 100–200 év, térben sokszor nemcsak egy város, hanem egy régió is lehet. Jelenleg a kutatásbeli időhatár kiszélesítését tervezem, amely 1890-től 1909-ig terjedne. A levéltári anyaggyűjtés már csaknem befejeződött, erre az időszakra összességében kb. 600 leltár várható.

47 (Megjegyzés - Popup)

A kialakult gyakorlatra jó példa, hogy Sopronban 1615–1650 között fennmaradt egy páratlanul értékes inventárium sorozat (SVL. 1003/k).

48 (Megjegyzés - Popup)

A kérdéskörre ld. Csipes Antal: Az árvaszék szervezete, működése és iratai Magyarországon a kapitalizmus korában. Levéltári Szemle, 1973.

49 (Megjegyzés - Popup)

A későbbi szabályozás szükségességét maga a törvény mondja ki, 1870. évi XLII. tc. 10. §. „Az árvaügyek

ellátására, s az árvapénzek kezelésére nézve az egyes törvényhatóságokban divatozó gyakorlat, az árvaügy országos és végleges rendezéséig ideiglenesen fenntartattik”.

50 (Megjegyzés - Popup)

A Soproni Árvaszék hatáskörére vonatkozóan ld. Szabályrendelet a Sopron szabad királyi város területén gyakorlandó árva és gyámhatóságról. Sopron, 1872.

51 (Megjegyzés - Popup)

Benda Gyula: Az anyagi kultúra történeti vizsgálata: inventárium, kvantifikáció, osztályozás. In: Közelítések Néprajzi, történeti antropológiai tanulmányok Hofer Tamás 60. születésnapjára. Debrecen, 1992, 384.

52 (Megjegyzés - Popup)

Printz Ferenc: Sopron szabad királyi város polgármesterének 1901. évi jelentése a városi közigazgatás összes ágairól. Sopron, 1902, 96.

53 (Megjegyzés - Popup)

SVL IV. B. 1405. 268/1905.

54 (Megjegyzés - Popup)

A haláleset-felvételi lap a hagyatéki iratok fontos része, nélküle az elhunyt azonosítása szinte csak a halotti anyakönyvekből érhető el. Az azonosítás amiatt lehetséges, mert magán a leltáron is szerepel az elhunyt család- és keresztnéve, és a halál pontos dátuma, amelyek alapján már könnyen visszakereshető a halotti anyakönyvben az illető személy többi adata.

55 (Megjegyzés - Popup)

SVL. IV. B. 1405. 357/1900.

56 (Megjegyzés - Popup)

SVL. IV. B. 1405. 3268/1911.

57 (Megjegyzés - Popup)

SVL. IV. B. 1405. 71/1904.

58 (Megjegyzés - Popup)

Ezeknek a pontos definícióját a függelékben közlöm.

59 (Megjegyzés - Popup)

Mivel a leltárak mindegyike statisztikailag feldolgozhatónak bizonyult, ezért az anyaggyűjtés során nem alkalmaztam előzetes válogatási szempontokat, az adott korszakra az összes leltárt kigyűjtöttem. A levéltári kutató munka során nem derült fény arra hogy miért pont ezek a leltárak maradtak fenn, így a

minta csak időbeli válogatás (1900–1909) alapján jött létre.

60 (Megjegyzés - Popup)

Benda i. m. 384.

61 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Halotti anyakönyv VI. kötet (1899. VIII. 13–1900. IX. 20.) és VII. kötet (1900. IX. 22–1901. VIII. 29.).

62 (Megjegyzés - Popup)

Az általam összeszámolt halálesetek száma megegyezik az 1900. évi polgármesteri jelentésben lévővel (Gebhardt József. Sopron szabad királyi város polgármesterének 1900. évi jelentése a városi közigazgatás összes ágairól. Sopron, 1901. 43.). A jelentésben ugyan 646 haláleset szerepel, de azok közül kettőt nem 1900-ban anyakönyveztek, így az 1900-as halotti anyakönyvben valóban 644 haláleset szerepel.

63 (Megjegyzés - Popup)

Sopronban 1900-ban 17 511 volt férfi, ez 52.30 százalék, a nő 15 967, ami 47.70 százalék. A mintában 169 férfi **54.87** százalék, és 139 nő **45.12** százalék

64 (Megjegyzés - Popup)

Mintánk és a korabeli társadalom összehasonlítását az 1900. évi soproni népszámlálás adataival végeztem el, amelyhez nagy segítséget nyújtott Thirring Gusztáv: Sopron népességének fejlődése és összetétele. Bp., 1931. Különlenyomat a Statisztikai Szemle 1931/5. számából 40. p. 23. táblázat. A népesség megoszlása foglalkozási főosztályok, keresők és eltartottak részletezésével, valamint a foglalkozási viszony szerint 1900-tól 1920-ig.

65 (Megjegyzés - Popup)

SVL. IV. B. 1405.205/1918.

66 (Megjegyzés - Popup)

A részletes elemzés megkezdése előtt tisztázni kellett egy fontos technikai kérdést: **bruttó** vagy **nettó** vagyonnal számoljak-e? A tapasztalatok azt mutatják hogy a bruttó vagyon az irányadó, mert az sokkal többet árul el az egyén vagyonáról. Ezt egy példával érzékeltetem. Vegyünk két közel hasonló nettó vagyonú leltárt: az egyik Germitsch Antalné molnár neje (**13 110**), a másik Gergely József kádármester (**13 195** korona). A nettó vagyonnal számolva nem látunk lényeges különbséget, ha azonban megnézzük a bruttót is, akkor kitűnik a teljes vagyon nagysága. Gergely József esetében **64 832** korona, aki az összvagyon-listán a 13., Germitsch Antalnénál az aktívum viszont csak **13 518** korona volt. E tanulságokat levonva az elemzésben a **bruttó vagyonnal** (aktívum) számoltam.

67 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Gusztáv: Soproni részházak. Bp., 1934. Különlenyomat a Városi Szemle 1936. 3. számából. 7. p.

68 (Megjegyzés - Popup)

SVL. IV. B. 1405. 1846/1911.

69 (Megjegyzés - Popup)

SVL. IV. B. 1405. 177/1909.

70 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Zoltán: Sopron városias fejlődése a kapitalizmusba való átmenet idején 1–2. In: Soproni Szemle, 1985, 145.

71 (Megjegyzés - Popup)

SVL. IV. B. 1405. 298/1921.

72 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1900. szeptember 8.

73 (Megjegyzés - Popup)

Az első három részre vö. SSz. 1992, 126–146, 213–230, 333–355

74 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Mészáros István: SSz. 1976, 327

75 (Megjegyzés - Popup)

Generalversammlung des Corvinus Kör in Sopron. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt (ASWN), 1994. 5. sz. 28.

76 (Megjegyzés - Popup)

Tausend Besucher bei WN Aktiv 1994. 1. h. 9. sz. 22–23.

77 (Megjegyzés - Popup)

Corvinus Classic 94. I. h. 1994. 10. sz. 7.

78 (Megjegyzés - Popup)

Corvinus Kreis Festsitzung. Ehrenmitgliedschaft für Bürgermeister Dr. Wittmann. I. h. 1994. 10. sz. 32–33; Corvinus Kör. Ünnepi ülés Bécsújhelyen. Kisalföld 1994. szept. 20.

79 (Megjegyzés - Popup)

Megszerkesztett mondanivaló. Wiegisser Éva festőművésznő tárlata. Kisalföld 1994. okt. 20.

80 (Megjegyzés - Popup)

Bécsújhely köszöntése Sopronban. Kisalföld 1994. nov. 1; 800 év képekben és szavakban. Kisalföld 1994. nov. 5; Fotoausstellung in Sopron. ASWN 1994. 12. sz. 56. Forum über ungarisch-österreichische kulturelle Beziehungen. I. h. 1995. 1. sz. 37.